

Printed by

V. Ramaswamy Sastrulu & Sons,

at the 'VAVILLA' Press,

MADRAS. - 1930.

ఉ పో ద్ధా త ము.

ఆంధ్ర భాషాభిమానులారా!

భాషలలో నెల్ల మాధుర్యమునకును మార్దవమునకును
 బేరుపొందిన మన ఆంధ్రమునం దాఖ్యాలుకలు మిక్కిలి
 విరళముగానుండుట అందఱును విదితమేకదా! ఈకొఱతను
 దీర్చుటాని యప్పుడు వెక్కులు ఆఖ్యాలుక (నవలా) ప్రకటన
 సంఘము లేర్పడి భాషాసేవ చేయుచున్నవి. ఇట్టికాలమున,
 శ్రీ గాము సేతుబంధనమునఁ జెప్పింపబడినట్లే, నానె క్కిలంది
 నేను నొక్క- మాఖ్యాలుకప్రాసీ యాంధ్ర భారతీనుతల్లివద
 ములకడ నెల్లొపవారముగా నిడి తృప్తిపడ సాహసించితిని.

ఇది చారిత్రకమైన నవల. ఇందు, భారతభక్తోద్ధగ
 ప్పాదకీర్తిపండితులు, విమలగుప్తమల్లమార్గహర్యపండితులు
 నలు వెలసినతివాదము, ననన్యమవాక్కుగీయ రాజన్య ప్రకటిత
 శౌర్యధైర్యగుణానియు, నద్వైతపూర్వముకాభిమానధనియు
 నగు సౌరంగునియు, నింకను గొంగలు చరిత్రప్రకీర్తనలగు
 పురుషులు—ముఖ్యములగు పాత్రలు. దీని మధ్యనేగలకొబ్బ
 వక్షిణునిమాదేశ రాజగీయ సాంఘికస్థితుల వర్ణనలును, మును,

నాకాలమునుండి నేటివరకు గూడ స్థానికపరిపాలకులు
 బీడించుచున్న ప్రబలములైన కొన్ని దురాచారములను
 చెడుగులను దెలుపుటయును, నా ప్రభావోద్ధరణయు.
 ఇవి యెంతవఱకుఁ గొనసాగినవో చర్చించుట సహృదయులగు
 వాచకులకు వదలివేయుచున్నాను.

ఇది ఇట్లుండ, దీని నచ్చొత్తించి ప్రకటించిన ముద్రా
 వావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారికి నాకృత్యముగా
 వందనముల నర్పించుచున్నాను.

వ్యవధిలేమిచేతను, నింకఁ గొన్ని కారణములచేతను
 నిందు కొన్ని నెఱసులు దొరలినవి. వానికై మన్నింపఁ పూర్వక
 మహాశయు లెంతయుఁ బ్రార్థితులు.

ఇట్లు,

సహృదయువిధేయుఁడను,

వైఖరి సుందర గామయ్య.

గ్రంథి.

వ న జా త్రి

మొదటి ప్రకరణము.

ఒకనాటికి ప్రాతఃకాలంబున నుగయాత్రిని సూర్యబింబంబు గన్పట్టి లోకంబున సంతటను నెట్టినిచాయఁ బ్రసరింపఁ జేయుచుండఁగా సుమా రేబడి సంవత్సరముల వయసుగల యొక బ్రాహ్మణుఁడు స్నానాదికృత్యంబులఁ దీర్చుకొని, విభూతి రేఖలు నొసటను, తొమ్మనను, హస్తంబునను నలంగి, కింతంబున దుద్రాక్షపేరు లూని, నీర్కావిదోవతి పంచకిచ్చలుపోసి భరియించి, తడియంగవస్త్రమును గుచ్చిభులువైచి చేతఁబట్టుకొని విదుల్బుచుఁ దనవలెనే స్నానముచేసి విభూతిఁబూసికొని తనవెనుక నిలుచుకొనియున్న నలుగురు బ్రహ్మచారులకు వేద పాఠము సంగఱిచప్పుచుఁ, దుల్లాసరములోనిభవానీదేవ్యాలయముల్లో, హహానమండపమున నిలుచుకొనియుండెను. సుమాగు పదునాఱుసంవత్సరముల వయస్సుగలదియు, మిక్కిలి మనోహరమైనరూపము గలదియు నగు నొక బ్రాహ్మణబాలిక యాదేవ్యాలయములో గర్భగృహమునకుఁ బ్రదక్షిణము చేయుచుండెను. అప్పుడొకముదుసలిబ్రాహ్మణుఁడు కణ్ణి నూనుకొని నడచుచు నాదేవాలయములోఁ బ్రవేశించి, గర్భగృహమును జొట్టుకొనివచ్చి, దేవీదర్శనం బొనర్చి మెల్లగా నీబ్రాహ్మణుఁడు సంతచప్పుచుండు చోటికిఁబోయి యతఁడు తనకు ననుస్థానము

చేయఁగాఁ దానును నమస్కారముచేసి కునుచుండి వేడ పాతమును వినుచుండెను. కొంతసేపటి కొవ్వొద్దుబ్రహ్మమును, ప్రదక్షిణముచేయుచున్న సుందరంగినిఁ జూచి, వదిలించుము చేయుచున్న బ్రహ్మణుని చిక్కున ముఖముఁ ద్రప్పికొని మెల్లగా నిట్లనియెను.

“అయ్యా ! మహాదేవశాస్త్రిగారూ ! నేను మీకుఁ జెప్పిన రెండువిషయములును మీరు గమనింపఁ దగినవియైనను, వేదాధ్యయనసంపన్నులను, స్టేషినులను, శాస్త్రవేత్తలను నగు తమబోటి పెద్దలకు విరోధముగాఁ జచ్చుట యనావశ్యకము. అయినను నేను మీకంట ముదుసలివాఁడ నైనందున మీకుఁ గొన్నిమాటలు చెప్పెదను. మీరీచిన్ని దానివిషయమున సావకాశము నేయుటచేత మీకీర్తి ప్రతిష్ఠలను పోని సంగభవించుటయుఁ బెద్దలచేత మీరు నిందింపఁబడుటయుఁ నడుసగుచును. ఈ నడుమఁ గొంభ జీవిషయమును గుఱిగది యొకటియుల వారితోఁ బ్రస్తావముచేసినట్లును నతఁడు తమను లేఖమును వ్రాసినట్లును దెలియవచ్చుచున్నది. ఒకరచేత న్యాయము చెప్పించుకొనునట్లు మీబోటివా రుండుట సరిగదా.

మ—నేను రెండుమాసములలోఁ గొంతకొంత బోవలయు నని యున్నాను. ఇటువంటివనులు పుణ్యక్షేత్రములలో జన పుట శ్రేష్ఠము కావున, నచటనే యాకార్యము చేయించవలె నని నిశ్చయించియున్నాను.

వృ—రెండవవిషయమును మీరు ముఖ్యము గాగమనింపవలసినదే. “అపుత్రస్యగతిర్నాస్తి” యని శాస్త్రములలోఁ జెప్పి యుండుట మీకుఁ దెలియని విషయముకాదు. మీరు సంపత్తి

రమునకు రెండువేల రూప్యంబుల యాదాయము నిచ్చుస్థితి యుండియు, వాని ననుభవించుటకుఁ గుమారుఁ డొకఁడు లేకుం డిన నేమిప్రయోజనము? మీవెనుక మీపేరుఁ జెప్పుకొనుట కును, మీవంశము వృద్ధియగుటకును బుత్తుఁ డొకఁ డుండ వలెను. ఇంకమిదట మీభార్యకు సంతానము గలుగుట కష్ట సాధ్యము గనుక మీరు ద్వివీర్యవివాహముఁ జేసికొనుట యావశ్యకమైనది.

మ—మీరు చెప్పినదంతయు న్యాయముగాఁ దోచు చున్నది, గాని యావనదశయందుండునున్న భూలోకసుఖ ములను నూని దుఃఖసాగరమగ్నమై యుండఁగా నామె కట్టిదుట నేను వివాహముచేసికొనుట బాగుగ నుండునా? అదియునుగాక యేబదిసంవత్సరములకు వెనుకఁ బెండ్లిచేసి కొనుట యుక్తముకాదు. “వృద్ధస్యతరుణీవిషం” అని నీతి శాస్త్రమందుఁ జెప్పియుండుట వ్యర్థమగునా? అందులో నొక భార్య యుండునప్పుడు మఱియొక నీను వివాహముచేసికొనుట యుక్తముకాదు. ఏబదిసంవత్సరముల వయస్సు పట్లినతండ్రిత పెండ్లిచేసికొని, యవధానులవా రేమూర్తియు సుఖమును భవించిరి?

బృ—దానికేమి! ఆయనకుఁ బ్రాప్తమగులేదు. ఆయన కలు వదివసంవత్సరమున గండ ముండినది. ఆ చిన్నది ఆవేశకు రజస్వల కా లేదు. దైవికముగాఁ గలిగిన కష్టముల కెవ రేమి చేయవచ్చును. మీ భార్యకును నీనిఁ జేయుట సమ్మతి గానే యున్నది. దీర్ఘలోచనచేయుము.

మ—ప్రయత్న మొనర్చి కష్టము లేచ్చుకొననేల?

వృ—మీకు యుక్తమని తోచినవని: జేయుడు. నేనుబోవలెను.

ఆవృద్ధబ్రాహ్మణుఁ డిటులఁ జెప్పి నెలవుఁ గీసికొని పోయెను. మహాదేవశాస్త్రులును శిష్యులతోఁగూడఁ దనయుం టికిఁ బోయెను. దేవాలయములోఁ బ్రదక్షిణము చేయుచున్న సుందరి శాస్త్రులవారితోడనే యింటికిఁబోయెను.

తుట్టాపురి, దక్షిణ హిందూదేశములో పొంగియు రాజధానిలోని పునహాపట్టణము చెంత నున్నది ఈ పట్టణమున శాంకరీదేవి పూర్వకాలమున మహిషాసురునిఁ జంపెను. ఈ పట్టణ మిశకథాకాలమున (క్రీ. ప. 1657-న సరిగ్గా) బీజపుర సంస్థానాధిపతులగు తురుష్కులపాలనమున నుండెను. ఈ పట్టణ మపుడు వేదాధ్యయన పరియోజనములగు విస్తృతచేతను, బ్రాహ్మ మార్జితైశ్వర్యులగు బాహుజులచేతను, గ్రామ విద్వంసు విద్వంసు లగు వణిగ్వరులచేతను, హలముఖాంతవిభూతి నల గుహాధ్యక్షులచేతను నిండియుండెను. ఆపురిలోని తుంగంగిరమున బ్రాహ్మణులు బండ్లవేగంబును, ధూమశకటవేగంబును మించిన వేగముగల యానంబుగలిగి రహిగాంచుచుండెను. ఆపురిలోని తుంగుల యందంబును, తీవియు, ముఖశేషము, వేనోల్లగలకడగి దాల్చున కును వర్ణింప శక్యంబుకాదు. వారి విద్యల పంపును మోటుల యింపును, పాటలసొంపును, నసమాచగిగన నలగుచుండెను.

వనజాతీయను ముద్దులగుష్టు యచటి యన్నమిన్నల కెల్లఁ గన్నాకై వన్నెకెక్కుచుండును. అసన్నుతంగియగుటల యందమును, దొడవులచందమును, నడచడంగును, నాసకి రాగసును, బుద్ధికుశలతయు, ముఖవర్చస్సును, దైవభక్తియు,

ధర్మపరత్వము, మాటలతేటయు, పాటలబాగును గనిన మగ వారికి గనులపండువు నొనరించుచుండును. ఈ యంగనా మణి దేవతలందును, బ్రాహ్మణులయందును వినయభయ భక్తులు గలదియు, విద్యాప్రావీణ్యము గలదియు, సూక్ష్మ బుద్ధిగలదియునై యుండెను. ఈమె తల్లి పేరు సార్వత్యమ్మ. తండ్రి పేరు మహాదేవశాస్త్రిలు. వారికి పేట సంజానము లేనందున, సతనికి దస ప్రతిభూములలోను, ఘోషా పీఠావస్థితలోను విశేషముగా నాదాయము వచ్చుచుండుట చేతను, మిక్కిలి గాఢబముతో నీమెను బెంచెను. ఈ పేను బిన్నతనమున నెనిమిదవయేట సమీపబంధుండగు నొక బ్రహ్మచారికిచ్చి పెండ్లి చేసిరిగాని, యతఁడు వివాహ స్థాన మజునది సువత్సరముననే కాలధర్మము నొందెను. ఈమె నిత్య మగుతోరయ కాలమున లేచి స్నానముచేసి భవానీ దేవాలయమున కేగి, ప్రగక్షిణావస్కారము లొనర్చి, మఱల గృహమునకు వచ్చుచుండును.

సార్వత్యమ్మకు బురుషసంగ సమయములేని కొడుకుదేవత గలిగినది చాగము నానాటకు వెక్కువారైనను. ఈమె యున్నియో ప్రతములు చేసియు నెన్నియో స్నానములు చేర్చించియుండుమోగుండెను గలుగక సోపుటచే నామెకు నలువది సువత్సరములకుండు నెక్కువగా వయస్సుయగుచుండునను దసభర్తకు పేటొక వివాహముం జేయించినతేప్ప తమకుం బుట్టుదు గల్గుట యసాధ్యమని నిశ్చయించి వివాహముం జేసుకొమ్మని, భర్తను బ్రార్థించుచుండును. మహాదేవశాస్త్రిలును దస భార్యయును పార్వత్యమ్మమీదఁ బూర్ణము రాగముం గలిగినవాం

డగుటచేత వేటొకతెను వివాహము చేసికొనుటకు సమ్మతి పడకుండెను గాని, పలుమాటలు పార్వతమ్మ బోధించుటచేతను, దనకుఁ బ్రియులగు బ్రాహ్మణులు కొందఱు నట్టుదలతోఁ జెప్పుటచేతను, గొన్నిదినములకుఁ దరువాత వివాహము చేసికొనుటకు నొప్పుకొనెను.

ఆసమయంబునఁ గామేశ్వరశర్మ యనుబ్రాహ్మణుఁడొకఁడు సుమారు పండ్రెండుసంవత్సరములవయస్సుగల తనచెల్లెలితోడను, నేఁబదిసంవత్సరముల వయస్సుగల తన పినతల్లితోడను, దుల్లాపురమునకు వచ్చి శాస్త్రిగారొండు వీధిలోనే దిగియుండెను. అతని చెల్లెలు గంగాబాయి యనునది, యప్పటికిఁ గన్యకగా నుండెను. కానతనచెల్లెలి నొకధనికునకిచ్చి, విశేషద్రవ్యము శుల్కముగాఁ గొనవలయునని కామేశ్వరశర్మకుఁ దలంపు గలదు. తనకోటికప్పుకొన మదివఱకు మనుపు తటస్థపడనందునఁ దనచెల్లెలికి వివాహము చేయఁబడునని మహాదేవశాస్త్రి ధనికుఁడనియు, మరల వివాహమాడ యోచించి యున్నాడనియుఁ దెలిసి, తనప్రియులగు బాలామణి యనఁబడు వేశ్యయొద్దకుంబోయి, యావివాహ మెట్లున నామె ననుకూర్పవలెననియు, నట్లు నమరూర్చిన నామెకు నూలురూప్యములు బహుమానముగా నిచ్చెదననియుఁ జెప్పెను. అందులకాబాలామణి యొప్పుకొని తనచేతనైనంతప్రయత్నము తాను జేసెదనని చెప్పెను. ఆమె కొన్నిదినములవఱకు వేచియుండి యొకనాఁడు శాస్త్రిగారియొంటికిఁబోయి, పార్వతమ్మతో మాటలాడుచుండి గంగయొక్క సౌందర్య గుణాతిశయములను వర్ణించి యామె కింకను వివాహముగాలేదని చెప్పెను. పార్వ

తమ తనభర్త కా కన్యనిచ్చుటకు వారికి సమ్మతియుండునా యని విచారించి, యాసంబంధము పొసఁగునటులఁ జేయుమని బాలామణిని వేడుకొనెను. బాలామణి వల్లయుని యింటకిఁ బోయి మఱునాఁడు కామేశ్వరశర్మను గని జరగిన వృత్తాంత మంతయుఁ దెలిపెను. కామేశ్వరశర్మ యందులకు సంతసించి వేయిరూపాయలు కన్యాశుల్కముగానిచ్చి నగలు పట్ల పెండ్లి కగువ్యయములును నతఁడే భరించఁడుఁ జేయునఁ దన చట్టలి నిచ్చుటకు సిద్ధముగ నుండునటులఁ దెలుపుమని బాలామణిని జెప్పెను. బాలామణి నాలుగుదినములుండి పార్వతమ్మ దగ్గఁగిరి బోయి, యీసమాచారమంతయుఁ దెలిపెను. ఆమఁదన నా సంగతియంతయుఁ దనభర్తకుఁ దెలిపి, యతఁడు సమ్మతించునటులఁ జేసెను. పిమ్మట శాస్త్రులవారు, మధ్యన స్థలగు బ్రాహ్మణుల వలనఁ గులశోత్రములను విచారించి బాతకమును దెప్పించి చూచి సమస్తసిద్ధిబులఁ బొసఁగియుండుట దెలిసికొని, పండ్ల జెప్పిన ప్రకారమిం కన్యాశుల్కధనము సమర్పించి నగలు పట్ల వివాహోత్సవము మిక్కిలి వేడుకగా జరిపించెను.

కామేశ్వరశర్మను మహాదేవశాస్త్రులగును, సీసంబంధము వలన విశేషబంధుత్వమును, స్నేహమును గలిగెను. కామేశ్వర శర్మ శాస్త్రులవలెనే చక్కఁగాఁజదువుకొనినవాఁడు. అతఁడుచిన్న తనమునఁ దర్కమీమాంసాదిషటాఞ్ఞాస్త్రములనుఁ జక్కఁగా నభ్యసించెను. అనువురును జిన్నప్పడు వేదాధ్యయనము చేసిన వారలే కాని కామేశ్వరశర్మ శాస్త్రులవారవ లె వ్రాసినప్పటిలో నుండినవాఁడుకాఁడు. కామేశ్వరశర్మ చిన్నప్పటినుండియు శివాజీ యనుమహారాష్ట్రముఖ్యనిగ్రహ స్నేహముఁదేయుచుండెను.

యప్పు డాతనిపక్షమున మహా గాష్ట్ర గాజకీయ వ్యవహారములను జూచుచుండెను. ఇరువురును బీజపూరు సంస్థాన ప్రభువులగు తురుష్కులపాలనకు లోబడిన రాజ్యములలో నివసించుచుండిరి.

కామేశ్వరశర్మ తుల్జాపురికి బడమట రమారమి యటు వదిమైళ్లదూరమున నుండెడి బడమటికనుమలలో నివసించుచుండెను. ఈ ప్రదేశమునఁ గొండలు పెండుగ నుండుటచేతను భయంకరారణ్యములు దీని జాట్లుకొనియుండుటవలననూ, నిశిత్రువులకు దుర్గమంబుగను, నివాసముచేయువారికి భద్రమగు నుండుటచే నుహాగాష్ట్రులందఱును బడమటి కనుమల సమీపమున జేరి, కోటలు గట్టుకొని స్వేచ్ఛగా నివసించుచుండిరి. అచ్చటనుండెడి మహాగాష్ట్రులను దురుష్కుప్రభువు లెప్పుడును జయించి వారిదేశమును జక్కగా స్వాధీనపఱచుకొనలేకుండిరి. ఇదివఱకు బీజపూరు సంస్థానము మంచిస్థితిలో నున్నందున మహాగాష్ట్రులు వారిజోలికి బోవుటను వెనుదియుచుండిరి. తురుష్కుప్రభువులు వారిని సగదుగొనకుండిరి. ఇప్పుడు బీజపూరు ప్రభువునకు డిల్లీ చక్రవర్తితో యుద్ధము కల్గినందున, బీజపూరు ప్రభుత్వము క్షీణదశకు వచ్చియుండెను. తురుష్కుప్రభువు లొండొరులతో యుద్ధము చేయుచున్నందున హిందువులు స్వాతంత్ర్యము సంపాదించుకొనుటకు నాసనుముము తగియుండెను కనుక శివాజీ మొదలగుమహా గాష్ట్ర లీసగదగ్ధమును గనిపెట్టి, కొంచెము కొంచెముగ బీజపూరు సంస్థానమునకు లోబడియున్న దేశమును బట్టుకొనుటకు బ్రగంభించుచుండిరి.

మహారాష్ట్రులకు నీకాలంబున శివాజీ యనునతఁడు ప్రభువుగనుండెను. ఇతఁడు క్రీస్తుశకము 1627-వ సంవత్సరమున జన్మించి, 1646-వ సంవత్సరమున టోర్నియా యను కోటను, 1647-వ సంవత్సరమున సింఘరు, పురంధర్, అను కోటలను బట్టుకొనెను. క్రీస్తుశకము చుట్టుపట్టులనున్న మహారాష్ట్రుల నందఱ నొక్కటిగఁజేర్చి, బీజపూరు సంస్థానమును బట్టుకొనవలెనని యోజించి దానికిఁ దగిన యేర్పాటులను జేయుచుండెను.

ఇటుల నొనర్చుటకుఁ గామేశ్వరశర్మ యొక కార్యనిర్వాహకుఁడుగా శివాజీచేత నియమింపఁబడి యందులకై తుల్జాపురమునకు వచ్చియుండెను. కామేశ్వరశర్మ తుల్జాపురమునకు వచ్చినప్పటికి, శాస్త్రులవారికిఁ దనచెల్లెలి నిచ్చినందునఁ దాను వారింటికిఁ బలుమాటలు పోవుట తటస్థించెను. అటుల నప్పటిన్నటికి వచ్చుటంజేసి శాస్త్రులవారిహఃతురగు వనఙాక్షి యందఁచందముల బాగుగఁదెలిసికొని యామె నెట్లుల్లెన వశపఱచుకొననిశ్చయించుకొని, తనప్రియురాలగు బాలామణిం బిలిచి యమ్మోహనాంగిం దనకుఁ దార్చియిమ్మని వేడుకొనెను. అందఱకు బాలామణి యొప్పుకొనెను గాని యామెకు వనఙాక్షిత నీవిషయమును గుఱించి మాటలాడుటకైన సాధ్యపడలేదు. తనచెల్లెలు గంగాబాయితోను, నదేప్రకారము చెప్పెను గాని యామె దాని కొప్పుకొనలేదు. కామేశ్వరయ్యకు వనఙాక్షిమీఁద నానాఁటికి మరు లధికమగుచుండెను. కావున నవ్వఁజాక్షి యొంటరిగా నుండునమయముగనిపెట్టి, తనమనుష్యులనగొని యామెను వేటొకయూరికి బలత్కారముగా నెత్తించె.

కొని పోయి, తనకోరికను దీర్చుకొనవలెనని నిశ్చయించుకొనియుండెను. బాలామణియును నావిషయమున సాధ్యమైనంత సహాయ్య మొనర్చెదనని చెప్పెను.

రెండవ ప్రకరణము.

ఒకనాఁడు సూర్యోదయము మొదలుకొని సాయంత్రమువఱకు నెడతెగక యాకసమంతటను నీలమేఘములు తెరలుతెరలుగా వ్యాపించి యేకధారగా మిన్ను మన్నేక్షణయున్నట్లు వర్షించుచుండెను. చల్లనిగాలి నీటిపువ్వులతో గూడి బాగుగ నీచుచుండెను. భూమియంతయుఁ బరిక సరికలితమై యుండెను. ఇప్పుడు చెప్పబోవు సందర్భము లొకకొంగుడు బ్రక్కననుండు పల్లెలో జరిగినవి. పల్లెలో నొక మేల పాలుచుఁ బోలములకు జలసమృద్ధి గలిగించుచుండెను.

వెన్నులునిండినవరిపంటయు, మొలయెత్తునగుఁ బేరిగియుండిన ప్రత్తిచెట్ల గుంపును దూరముననుండి చూచువారికి గొప్పచుండెను. ఆపొలములకు నడుమ నుత్తరదక్షిణాచూర్ణముగా నొక బాట యుండెను; పొలములకు ఉత్తరముగాఁ గొన్ని మిల్లము, దేవాలయములును గనబడుచుండెను. కొంగుమీఁద నొక చూచువారికి నాదేవాలయమునకు ఉత్తరముగా మఱల బాటయు నిరుపంకల వరిపొలములును రెండు మైళ్ళవఱకు వ్యాపించియుండుటయు వానికి ఉత్తరముగా నింకొకపల్లెయుండినట్లు ముందే తెలియును. ఆపల్లెలకుఁ బెద్దకనుమయనియుఁ బిన్నకనుమయనియుఁ బేర్లు. ఆకొండక్రిందిగుహను ముందుప్రక్కన నొకపల్లెనుండి ట్టుండెను. ఆపల్లె నేకశతాబ్దములనుండి యుండను గనుక,

ఊడలు భూమికిగి యాయూడలలోనుండి మజల శాఖలు పొడముచుండెను. ఆ చుట్టిచెట్టునకును గుహకును నడుమ దేవాలయ మొకటియుండెను. అందులోపల నీశ్వరలింగ ముండెను. ఆలింగమునకు సంవత్సరమున కొకదినమున మాత్రము ప్రక్కయూరినుండి వచ్చి బ్రాహ్మణులు పూజసేయుదురు. ఈగుడియందు దోపిడిదొంగలు దాగియుండుటయు, దొంగిలించిన ధనమును బంచుకొనుటకై వారు గుంపు నూడుటయుఁ గలదు.

నాఁ డాదేవాలయపు ద్వారమున ముగ్గులు మనుష్యులు పొడవైన కిక్కులను ఖేటంబులను జేతఁబట్టుకొని నిలిచియుండిరి. మూడుశుపాకులు లోపలిగోడ కానింపఁబడియుండినవి. అందులో నొకదానికి బంగారుపూత పూయఁబడి యుండెను. ఆశుపాకులలో మందు గట్టనచేయబడి కొల్చుటకు సిద్ధపఱుపఁబడియుండెను. వారుముగ్గులు నొకరునూర్చి యుకరు ప్రక్కనున్న తిప్పన నక్కి, దారిపరికిఁ జూచుచుండిరి.

వారిలో నొకఁడుమాత్రము నల్లకింబలి కిప్పుకొని సాగా ధరించుకొనియుండెను. ఇతనికి నిరువదిసంవత్సరముల వయస్సు. ఇతఁడెట్లుని వాయగలవాఁడు. తక్కినముగ్గులును మోకాటికి పైఁగఁ జల్లడములు తొడుగుకొని యుండిరి. వారిరువురను బోట్లగను, నల్లగను, నృథముగను నుండిరి. వారింను మించున ముప్పాఠంపత్సరములను లోబడినవయస్సుగలవారై యుండునను టని యిది గుండెడిది. వారియొద్దనున్న గుప్పడు. స్త్రీయొని వీర నొకవివాహిని. ఆతఁడు తక్కినముగ్గులకి యజమానుఁడు అప్పుడు పారిసంకామా యుటుల జరిగెను.

గోపినాథ—కుప్పా! ఏమి వాడిప్పటికినింలేదు. నేడు తప్పక బయలుదేటి, ఆలందూగ్రామమునకు బోవలయునని నిన్ను గోసాయివానితో జెప్పుచుండెను. హుండిముల్కి నవర ములుకూడ వాడు నిన్ను తీసుకొనెను. నేటిమధ్యాహ్నము గోసాయిమఠములో నుండినను, సాయంత్రములో పలు నీళ్ళు దేశమును జేరవలెను. నీ వాయూరివఱకును బోయి చూచి, వాడు చటనుండిన దోడువచ్చెదనని నమ్మక చప్పి పోయిచుకొని రమ్మ. వాడు దారిలో నెదురుగ నగుపడిన మఱియ రమ్మ.

గోపినాథసిం గిట్లు త్తరపుచేయగనే కుప్పడు వెంటి పోయెను.

గుం—అయ్యా! ఒకవేళ నాయూరి పెద్దకొండవలసీ దారినిబోగూడదని చెప్పి పేటొకదారిని బయలుదేరినా!

గో—వానికి గుండెలు పదునాట్రా! వాడు డిలులజేసిన వాని పశువులుపోవుటయు, నూరు తెగులబడుటయు నూపిన తండ్రియగు ప్రహర్సింగువలన గలుగునని వానికి తెలియును. ఆ సందేహము పనిలేదు.

గు—మహారాజా! వాడు డిచటికి వచ్చినతరువాత ధనమును దోచుకొని వానిని జంపి బావిలో ద్రోయవలసినదే గదా?

గో—కూడదు. వాడు దూరదేశమునుండి వచ్చు చున్నాడు. ప్రహరసింగునొద్దకు దీసికొని పోవలసినది. ఒక వేళ వానివలన నెక్కువ లాభ ముండును. అది యాయనకు మాత్రమే తెలియవచ్చును.

వారిటుల మాటలాడుచుండినపుడు కుప్పడు సమీప మున నున్న పెద్దకనుమకు బోయిచేరి యావేళకు పెద్దకాపు

కనగాను మొదలగువా రొకరిన్ని మీఠానఁ జేరియుండదుటం గని
వారిచూత దీక్షిత్వోత్తమమువ్యవధివల్లన నచక్షి నచ్చియుం
డెవా యని యుద్ధిగను. నా రివలల కెవరును గాలేరని చప్పి
నానికీ మిక్కిలి మంగళముతో భోజనము పెట్టించిరి గుప్పెడు
భోజనము చేసి భోజనము ప్పడువేళ ననచే నెదుగుచూడబడు
యొడివ ను ముప్పయ్యెడు గు లాల్పిగులు అనుపాద దాహపారికివచ్చి
వేగ, పద్మకొప్పునగ్గియువచ్చి, దాను రీళ్లునగు బోవలె
ననియు, దోడుగావచ్చి దారిమార్పుట కొకమనుష్యుని బంపు
మని ఆతని నిమిగ్గుమందను. ప్రహరసింగుగముక్క- బొజ్జనన్య
మును, గుప్పెడు నిశానిచునువ్యవధి వదియు, బద్మకొప్పునగు బంగు
గా దేలెనియున్నందు ననలేదు తనగుదుటనున్న గుప్పెడు తగిన
తోడుని చచ్చి, తనకు ప్రహరసింగునలనఁ గిడునిమార్గము
చూచుకొనెను. అప్పుడు గుప్పెడు దేలని బూచి యుటనియు.

16. — "మీ స్వ? మీరే ఏ కోడలు? మీరెవర? చక్కము.

ఇది 'అనుబంధ' - అని పేరు పెట్టినది. ముందు పేరు 'అనుబంధ'.

[illegible]

అమ్మగారు—దానిలో నేమియోజోగభయములేదుగదా?

గు—మనము ప్రోద్బుద్ధులగుచు బోయితిమి నాభయము లేదు. ఇక నాలుగుగడియల ప్రోద్బుద్ధులు. మనము నాలుగుప్రభుత్వాగమే పోవలసిని. విను శిష్టులగుగా బయలు

దేటుము. వానయు నిలిచియున్నది మీసోష్ఠు నాసోష్ఠువలె
చూచుకొనెదను భయపడకుము.

అంతట వాగిరువును బయలువెంటిరి. లాస్సంగు
గుట్టముమీఁదను, వెనుక కుప్పండు గొల్లుండకిను బోవుచు
డిరి. కుప్పండు లాల్సింగును బహువివమువలనను ముగ్ధు
తోను బలుచుకొనిపోయి, యాకొండకు సమీపముగనుండు
ప్రదేశము చేరెను. గోపీనాథసింగును గుండెమును దుండుము
నుండి వీరినిజూచి, చుట్టుకొనివచ్చి, లాల్సింగు గొల్లుమువలె
కనువచ్చిచేరిరి. అప్పుడుగోపీనాథసింగు వెనుకనుండి బుట్టునియ
గో—మహాజ్జీ! నమస్కారము.

లా—(తిరిగిచూచి) ఎవరు మీను!

కుప్పండు—అయ్యా! ఈ మన సమయమునందు
వాండు నా సహోదరుండు నాకొత్తకి వచ్చిరి. మీరు వెళ్లి
సందియము పడకుండు.

గో—(సవ్వుచు) అయ్యా! భయపడవలదు. మీరు
నిన్న కల్యాణీగ్రామములో గోసాయిమఠములో నుండివేదా!

లా—ఉంటని. మీరుచదువ వచ్చియుంటారా?

గో—నిన్న నామనుష్యులను బోధించు పరిపని చుప్పంగు
నీవు పనిలేదని చెప్పియుండలేదా?

లా—నే, నే, నే, నేను బహువివముని, మీ రవసరము
గా.....పోతిరి (అని తడవబడుతో ముగ్ధుడగును.)

గో—నీవుశిల్పి చక్రవర్తియును ముడిపట్టుము, దీక్షాభిషేక
సంస్థానాధిపతి దగ్గఱకు బోవునట్లును పింగు. పరిధి ముగ్ధుడగు
తుకు గాబోలు.

లా—(చిక్కిలి భయముతో) ఎవరు చెప్పిరి ?

గో—గి అదియేల ? మనము దూరముపోవలసియున్నది. శీఘ్రముగా రమ్మ.

ఇటుల వారు నూటలాడుచు ముందుచెప్పిన దేవాలయము దిక్కుగోచరి. గోపీనాథలింగ, కుప్పాడు, గుండడు గమతమ తుపాకులను జీత కిత్తికొనిరి.

లా—ఇది భయంకరమైన ప్రదేశముగా నున్నది. ప్రహరసింగు మనుష్యులీచుట్టుకట్టులఁ దగుగుచుండురనియు పొలిపంటబడుచునున్నదిమనియు నిరూపిని.

గో—ప్రహరసింగు గొప్ప మనుష్యుఁడు. శూరుఁడు నిష్కలక్షణముగా నొకరిజోలికఁ బోయే పవాడు నాఁడు. లోభులతనిని నిరంకుశులు.

లా—నన్నొక్కఁడను భయముండిదు. మిగిలిన వారి కంతకును లోభిత్వము కలది. మా గుంతువో ముండిపోదు గదా. అన్యాయముగ నొకరిసొమ్ము దోచుకొనువాఁడు నిరంకుషుఁడగుదా!

గో—అన్యాయమేమి! సొమ్ముగలవాఁడు సరియైన జాగ్రత్తతో ముగిసిన తగు. ప్రతిమనుష్యునకును భనాశి గుండడు పోలి వానియనిన క్షిప్రము భనమార్జించుట భర్తమునాదా. అట్లుగలవానికి జాగ్రత్తనీర్పణ సన్మోక్షముగదా. మాసహాయముగలవలయు నీ కత్తిపిల్లలని భయము లేదు.

ఇటుల వారు నూటలాడుచు గోగోపమాతము పోలగా నొకాన్య యువకులు. అకాశము నిర్మలమై నీల వర్ణముగ నుండెను. కింతిమాతముపోలగా దారిలో నొక చిన్నది

యగుచుండెను. చుట్టుప్రక్కల మనుష్యసంచారము లేకుండెను. అట్టితఱిని నలుదట్టులంగని గోపీనా థిట్లనియె.

గో—లాల్సింగు! నీవు గుఱ్ఱమునుండికిరి కొంత బడలికఁ దీర్చుకొనుము. నే నీనదిలో సంధ్యవార్షి హారలివచ్చెనను.

లా—నేను దిగను. గుఱ్ఱముపై నుండియే మీగు నచ్చు వఱకుఁ గాచుకొని ముందడచను. మీ మనుష్యులుగూడ నీగు త్రాగి దప్పి దీర్చుకొని రావచ్చును.

గో—(లాల్సింగునకుఁ చెలియని కన్నడ భాషలో) కుప్పా! వీనిని నమ్మఁగూడదు. మీ రిగుఱ్ఱము నిగుఱ్ఱక్కుల వానినిఁ గాచియుండుడు. కదిలిసట్లయినఁ దుపాక్షికో గొల్చి వేయుండు.

గోపీనాథసిం గిటులఁజెప్పినంతనే గుండుడు లాల్సింగు గుఱ్ఱముయొక్క వగ్గమునా (లగామును) ఁట్లుకొని దాని కొక త్రాడుగట్టి యాత్రాటిని దనసడుమునకుఁ జొట్టుకొని నేను.

లా—ఏమిచేయుచున్నావు? దానిని విడనవ్రుము.

గుం—తమరింక దిగవలసియున్నదే. గుఱ్ఱము నదగు పట్టుకొందురు.

లా—నేను దిగను. ముందులగామును వదలుము.

(గోపీనాథ వంకఁజూచి) అయ్యా! జర్మిదాగుగదా! నన్నేల దొంగను గట్టించినట్లు గట్టించితిరి.

కుప్పడు—ఆయన సంధ్యవార్షుచున్నాడను. విప్పడన నీతో మాటలాడఁడు.

అప్పుడు లాల్సింగు తప్పించుకొని పోవుటకై గుఱ్ఱము యొక్క లగామునకుఁ గట్టియున్న త్రాటిని విప్పెను. గుండు

కదలఁగానే గుండఁడు లాల్పింగుమీఁదికి దుమికి వాని రెట్టనుఁ బట్టుకొనెను. కుప్పఁడు ముందుకు దుమికి గుట్టముయొక్క లగామును బట్టుకొనెను. లాల్పింగు గుండని చేతనుండి నిడిపించుకొనుటకుఁ బ్రయత్నముచేయుఁగా గుండఁడు వానినిఁ బట్టి క్రొందికిఁ ద్రోసెను. గోపీనాథసింగు గాసంకులమునుజూచి, పరుగున నవలకివచ్చి క్రొందఁబడియున్న లాల్పింగుతో నిట్లనియె.

గో—బాబూ! నీకు నీరొక్కఁ గలవామేల కలిగినది?

నీకేమిదైన గాయము తగిలినదా?

లా—అయ్యో! గాయము లేదు. నాస్రాణమును పక్షిఁగ్రము. నన్నుఁ జంపకుము.

గుండఁడు—జమేదాను గాను! నాకు గాయముతగిలినది. వాఁడు నామీఁదఁ బడినందుననే గాయమాయెను. ఇదిగో చూడుము.

కుప్పఁడు—కొట్టినందున బాబూ నడునవ లెను. గాయము చంపిన గుండఁడు గుట్టమున నెక్కి రింప లెను.

గుండఁడు—కాత్రి వేళలో నాసిని నన్ను గాదు. ఒకవేళ పాతిపావనప్పను వానికొల్లను జేసులను గట్టి గుట్టముమీఁద వానినిఁ బట్టి పట్టుకొని రింప లెను.

గోపీనాథసింగును, నటులనే చేయవలసినదని చప్పఁగా నాగటులనే చేసి గుట్టమును దోలుకొని పోవుచుండిరి. లాలా ను బ్రహ్మరసింగునందఱుఁ గొనిపోవునట్లును, సతనియొద్దనున్న బంగారమును బ్రహ్మరసింగు తీసుకొనుచనియు సతనికిఁ బ్రాణ భయమునగా త్రొక్కు లేనియు దారిలో గోపీనాథసింగు లాల్పింగునకుఁ బప్పను.

మూడవ ప్రకరణము.

వారంతటఁ గొంతసేవలకి ప్రహరసింగునివానిస్థానము
 “ఇట్లా” గ్రామమును జేరిరి. ఆగ్రామము మిగుల నెత్తని యొక
 ప్రదేశమునఁ గట్టఁబడియుండెను. ఈగ్రామమునకుఁ గాని ప్రహర
 సింగుయొక్క స్వంతభూమిగానుండెను. యుద్ధము చుట్టున వీర
 పూరు నవాబునకు సాయ మొనర్చుటకై యుద్ధము వారి వీర నితని
 తండ్రికియఁబడెను. వేయిమంది యుద్ధభటులను ననన్వధివము
 దుంచుకొని వారిని జోషించుచుండుటకు నీయుద్ధగ్రామమును
 దాని చుట్టుప్రక్కలఁ గొన్ని గ్రామములను నింపుటకై యుద్ధము
 బడినవి. ప్రహరసింగు వంశపారవర్షపు వాక్కు మిఁద నాకొ
 లపువాడుక ప్రకార మాచనినేచూచుచువచ్చెను. ఇతఁడునిండ్రి
 వలెఁ గ్రామముగాఁ బనిచూడక తన క్రిందనుండు దురుష్టులను,
 గొల్లలఁ గొట్టుటకును, బాటసారులను దోచుటకును, వియ
 మించుచు, వారలచే సంపాదించఁబడినధనములతోఁ దానుకొంత
 భాగమును గైకొనుటచే ధనము ప్రోగు చేయుచుండెను. ఇట్లు
 గ్రామమునకు సమీపముననుండు పల్లెలవా గాగఱును తమ
 సొత్తులను గాపాడుకొనుటకై సంవత్సరమున కొంతయుని ప్రహర
 సింగుగారికిఁ బన్నుఁ జెల్లించుచుండిరి. అటులఁ బన్నుఁ జెల్లించు
 చుండినవారి జోలికిఁ ననమనుష్యులు పోయిండుటయు గాగ
 యితరులవలనఁగూడ వారలకు నుపద్రవముగా నీయుద్ధగ్రామ
 సింగు చూచుచుండెను. అదినము రొత్త గోపీనాథసింగు మొద
 లగువా రిట్లా గ్రామమునకువచ్చి చేరువలెనుఁ బ్రహరసింగు

తనమేడమీదను గూనుచుండి తనలేఖను డగ నమృతరావు
ధనరాశి నొంచుచుండ జూచుచుండెను.

అమృతరావు—ఇరువది తొమ్మిదివేలు తొంబదినూట
యెనుబదియేండురూపాయలున్నవి. నేటిసంపాదనముమిగుల
గొప్పది లేక్కపుస్తకములో చేత్రాలు చేయుడు ప్రొద్దెనది.

ప్రహరసింగ—ఉండనిష్టు. నేను చేత్రాలు చేయను.
ధనరాశిలో నాకేమి కావలసినది పొందు నచ్చునటలగు
పడిదు. నేను గొప్పకనను గొమ్మేర్వరమునకై నను బోయెనను.
నేను మిక్కిలి పాపమును జేసితిని

ఇడిమీదట నాపాపములు నశించుటకు దీర్ఘయాత్ర
చేయవలెను. (నిదానించి) దై వాధీనము. మార్గముగ దుపాకీ
శిబ్బము పినబడుచున్నది. గుడ్డపు సకలెంతయు పినబడుచున్నది.
పొడవ గురుగటవచ్చును. లేని చూడుము.

అమృతరావు—(లేచిచూచి) నిశ్చయముగా వారే.
శిబ్బము పొని తొడికివేటుయొక్క భవనియే.

ప్ర—మొందుగా కండ్లదివ్వలవే యుప్పులు. పద్ధతిగా
నుండవలెను. పడినీగును భోజనమును సిద్ధము చేయుప్పుము.
పొనితోకపూచు ముగ్గులు వచ్చునట్లు కనబడుచున్నది. గుడ్డపు
సకలెంతయు పినబడుచున్నది.

పొనియును ముట్టుడుచుండగా గోపీనాథసింగును, మఱి
ముగ్గులును బ్రహరసింగు నిగ్గి సమీపమునకు వచ్చిచేరిరి.
పనివాళ్ళు కొందఱు నివ్వబడిన బట్టుకొని యకేడు వచ్చు
దారిలో నెలిదిరి.

కొండ తెదురుగాఁ బోయి గొట్టెలను జట్టించిదిగి.
కొంత సేపటికి గోపీనాథసింగింటికి ముందట నిలిచి, లాల్పొంగును దింపి గుట్టము నొకచోటఁ గట్టించెను. ప్రహరిసింగు గుప్తుముదగ్గఱకువచ్చి గోపీనాథసింగునుజూచి సంతసించెను.

ప్ర—గోపీనాథా! ముందు స్నానముచేసి భోజనము చేయుము. తక్కినసంగతులు వెనుక విచారించెదను.

గో—ముందుగా నేను చెచ్చినమనుష్యునిసంగతి తేల్చినము కావలెను. వీడు చక్రవర్తియొద్దనుండి వచ్చువాడు. (నేని) యవచ్చుచున్నది. వీనియొద్ద విశేషధనముగూడ నున్నది. భూమి వీనియొద్దనున్న వస్తువుల నన్నింటినిఁ దీసి మూట గట్టించితిని. రూపాయలసంచియు నీమూటలోనే గనున్నది. తనకు గాని తన పుత్రున కెదుగుచూచుచు వీని నిచ్చటఁ గట్టించితిని.

ప్ర—శహబాస్! వేగులవాడా! (లాల్పొంగును జూచి) ఎవడవు నీవు?

కుప్పడు—లాలాగారూ! ముందుగా నేటిసహరికిబదులు చెప్పెడు. బదులు చెప్పకున్న నాయనకుఁ గోపమువచ్చును.

లా—కాపాడుము, కరుణింపుము, రక్షింపుము.

ప్ర—(తన మనుష్యులతో) మీరింగఱును దొంగముగాఁ బొందు. (లాల్పొంగుతో) ఎక్కడనుండివచ్చితివి? ఎక్కడనుండి బోవుటకై వచ్చితివి? వివరముగాఁ జెప్పుము.

లా—నేను డిల్లీనుండి బీజపురుకు నా స్వగృహమునకు బోవుచుంటిని.

గోపీ—అది యబద్ధము. నిజముచెప్పుము. బ్రాహ్మణముల కాపాయము గలుగును. నిజము చెప్పుము.

లం—నేను జెప్పినదంతయు నిజమే. నేను వేంగులవాఁడను గాను.

ప్ర—నీని చేతులగుఁ బ్రతిచుట్టించి కాల్పించవలెను. అనిచేయుట మంచిది. దెబ్బకు దయ్యమును వెఱచును.

సూర్యుడు—(ఒకగుడ్డును పేలికలుగాఁ జించి యాముదముతో ముంచి లాల్సగుఁ ప్రేళ్ళగుఁ జుట్టుచు) లాల్ జీ, మేము మొరటునునుఘ్యలనునియు నీవుజాగ్రత్తగా నుండవలెనియు నేను జెప్పియుండలేవా? ఇంక నీప్రేళ్ళను దగులఁబెట్టుదుము. అప్పుడు నీబంధ చక్కగరముగాదు. దానికి నీ పొక పేళం దాఖ కోన్నను, దానికంటె స్త్రాగమగు వేటొకపింస చేయుదుము. ఆ మినికి ఏక చునును వేళనునిన్ను..... తెలిసి యేయున్నదిగదా?

లాల్సిగు—అయ్యా! ప్రభువు గారూ, ప్రభువు గారూ, కాసాడవలెను. నన్నుఁ బ్రాణములతోఁ దగులఁబెట్టుకుండు. నిజము చెప్పెదను.

ప్ర—అరి. లేము, మూడఠీణదేశపు నాడుకలు నీకుఁ గెలిమవు. లేనిన్ని నీతో నిన్నిమాటలాడను. ఎవరు నిన్నుం పినది? బోరింగిలేవా? అతఁడెప్పుడు నీను సాహాయ్యము చేయలేడు.

లం—అయ్యా; నేనిప్పుడు మాటలాడలేను. కట్లు విప్పింపుము. నిజము చెప్పెదను. తెమసమస్తము తెలిసియుండవలెను. గహస్యములను ముందు చప్పవలెను.

ప్ర—తేమనుఘ్యలనుదఱ నావలఁ బొమ్మని శీఘ్రముగాఁ జూపుము. ఇంక నీవబద్ధమాడిని నీతలపోవును. నిజము చెప్పెము. తేమోతఁ గట్లు విప్పించవను.

లా—అయ్యా! మీకెవరికైన బీజపూను మంత్రిగారి ముద్రగాని, శివాజీ చేవ్రాలుగాని దెలియునా?

ప్ర—చీ! శివాజీకి జేవ్రాలు చేయునునెలెందు. అటుగతి నేనెటుఁగుదును. మామంత్రిగారి విషయమునా గొప్పపని కూతలు కూయకుము

లా—అయ్యా! సత్యమును జెప్పెదను మీరు సందేహముండిన నామూటను విప్పిచూడఁడు. అందులో నానాక్కాజేబులో రెండు త్తరములున్నవి. దానిలోని ముద్రలు జూడుము.

గోపీ—(మూటనువిప్పి జాబుల నెరిగిగాని) ఇది నిజముగా మంత్రిగారి ముద్రయే. చిన్నాయనా, కొవ్వంటిని మీరు చూడుఁడు.

ప్ర—(ఉత్తరములఁజూచి) నీమూట! నిజముగా మంత్రి ముద్రయే!

లా—మీకెవరికైన బానదీకభూషణ దోహదము గానినది జదువుఁడు.

గోపీ—(జాబునుదీసి చదివి) నానానా! నానానా! ఎంతటిద్రోహము! ఎంతటిద్రోహము!

ప్ర—గోపీస్వామీ! ఏముది! ఏముది!

గో—మంత్రిగారు బీజపూను బంధువులమును దుర్బ్రహ్మను. మాగారి స్వాధీనముచేయునటులు నొప్పుకొని నున్నారని

ప్ర—అది నేను వినియుంటిని ఇదియేమి గాదు!

గో—రెంటిలోనున్నాసంగతిగను (అప్పుకొనివచ్చి జూచి) ఈయుత్తరములు నీకెట్లు దొరికినవి.

లా—అయ్యా! నేను చక్రవర్తి కొలువులో నుంటిని. ఈ యుత్తరములంగని, వీని నడ్చిల్లా గారికి జూపి వారికి గలిగిన యాపదదొలగించి, వారివలన బహుమానము పొందు నపేక్షతో నచటనుండి తప్పించుకొని, యీయుత్తరములతో నేను బయలువెడలి నచ్చితిని

గో—ఇది శివాజీ వ్రాసినదని నీ కెట్లు చెలియును?

లా—శివాజీ యుత్తరములం బొగసేక భాషా భాషాం తరికి గుఱుముననుట బ్రతినాముట నాని. ఇప్పుడు నాను చెలిసినది.

ప్ర—అప్పుత రావును బిలిచి దీనిని జరివింపుము.

అప్పుత—(అచటికివచ్చి యుత్తరమును జరిచి) కామేశ్వరశర్మ మీను వ్రాసినసంగతియే. మీ కయిదువేలసేన తోను, మంత్రి లక్షసేనతోను శివాజీని జేరుట కై శివాజీ ముద్రయే వాని చేతిగుఱె. వీని కెట్లు నీయుత్తరము దొరకినది.

ప్ర—వాడను దొంగిలించెను. అందువలననే నీని జంప వలయునని యోచించుచున్నాను. వీని నవశ్యము చంపవలెను.

అప్పుత—చంపవచ్చును. అయిన నింకొకపని జరుగుట నేలని నాకు దోచుచున్నది. అ బాబుల నెక్కుకొని వీనిని బిలుచుకొని అము పీఠభూదనగే, అజాగ్రా కార్యదర్శిగారితో భేదము గడుపుకొనిన లక్షదూపాయలు చేతిలో వేసికొన వచ్చును. ఈయుత్తరములను దొంగిలించిన వీడు వారిప్రశ్నలను సరిగ్గాన ప్రత్యుత్తరము లియ్యగలడు. సరిగ్గాని నిదర్శు

నములు చూపగలడు. విష్ణుడు నీని మీ యుష్టానుసారముగాఁ జేయవచ్చును.

ప్ర—లాలా! నీ కెంతవచ్చునని యోజించితివి!

లా—అయ్యా! లక్షలు, నన్ను వదలిన మీకొక భాగమిచ్చెదను.

ప్ర—చీ! తుచ్చుడా! భాగము నాకిచ్చినపు! (తన మనుష్యులనుజూచి,) వీని నురిగీయుండు.

గోపీ—చిన్నాయనా! ఇప్పుడెవలదు. నన్ను గూడగించి యైవ దారు దయచేసి వానిని నేడే చంపవలదు.

అమృ—వానిని జంపుటవలన మీకు నష్టము. ఈయుత్తరములు మీకెటుల దొరకనని వా గడిగిన మీ రేమిచేయవచ్చును; వీనిని నన్ను గోపీనాథసింగును, బీజపురమున కందనలక్షరూపాయలు దొరకును. వచ్చుడుభాగమును బోగొట్టుకొననేల.

ప్ర—నేనే బీజపురమున బోయెదను. మా పరివారముకొడుకు మాన్సింగును వీనిని బిలుచుకొని పోయెదను. లాలా! నీకును భాగమిచ్చెదను. (కట్టువిప్పి) నీకుబ్రాహ్మదానమిచ్చితిని. లోపలికిఁబోయి భోజనముచేయుము.

గోపీనాథ—నాయనా! మిగిలినవి నీకు మా ర్థముండుకు నీ వమృతరావుతోఁ గూడఁబోయి భాగము దీసికొనిరము.

ప్ర—అటులే చేసెదను.

నాల్గవ ప్రకరణము.

బీజపూరు పట్టణములో మసీదులలో నెల్ల గంటలుయై గుంట ప్రార్థనమాయెను. గుంపులుగుంపులుగాఁ దుగుష్కులు సాయంకాల ప్రార్థనములకై మసీదులకుఁ బోవుచుండిరి. ఆకసమున నక్కడక్కడ నత్తత్రములు గనఁబడుచుండినవి. చంద్రబింబము తూర్పుదిక్కునఁ బొడముచుండెను. పట్టణమున జనఘోష కొంచెము కొంచెముగాఁ దక్కువగుచుండెను. సుమారినవది సంవత్సరముల వయస్సుగలిగిన బాలుఁ డొకఁడును, బదునాఱు సంవత్సరముల వయస్సుగలిగిన బాలికయొకఁడెయు నొక మసీదులోఁ బ్రార్థన ముగించి యచట సమావమున నున్న యొక సమాధిచంత్రకుఁ బోయి, కన్నీరుఁ గార్చుచుఁ గొన్ని మల్లెపూల నా సమాధిఁగఱుఁ బెట్టి “అమ్మా నీవు స్వర్గ లోకిమున సుఖముగా నుండువు గాతే” యనిచెప్పిరి.

రసూలు—గయూనా! శీఘ్రముగా రమ్మ. నాకు నేఁ డెల్లయూపదము గానీక కాపాడవలెనని నీవును గల్గినఁ బ్రార్థనఁ జేసికొమ్ము యీమముగానుండిన తేవీవేళకు మరలఁ దగ్గి గారినిజూశుము.

గయూనా—అన్నా! నీకేల యింతటికష్టము గలిగినది. వివరముగాఁ జెప్పుము.

రసూల్—నీతో నే నాసంగతులనన్నింటినిఁ దరువాతఁ జెప్పదను. భిష్నుడవనరముగాఁ బోవలయును. కొన్ని యేండ్లులను జేసి భోజనమున కింటికివచ్చి పోవలెను. ఇఁ జాగారి పని మీదనే నే బయటికిఁబోయినటుల నాయనతోఁ జెప్పుము.

రసూలుఖా నిటులంజెప్పి చెల్లలి నింకికేబంపి తాను దన రక్షకభటులలో ముఖ్యుడనునన కొన్నాడును నగు నట్లు రరా వుండుచోటికేబోయి రహస్యముగా నిట్లనియె.

ర—మహాంఘ్రిండువుగాన తల్లూగి నీనుండెలిసియుండు వచ్చునుగదా?

మ—తల్లూగియా! వాడేగదా నూ కొంక ముందరి నూ యిల్లు కొల్లగొట్టినవాడు? ద్రోహ, ధగడాలుగను భూతా కుడు. మా నాయన చచ్చినకొ శ్రేణి వోకినాడని మా యె శొందలు దొంగలను బిలుచుకొనినచ్చియుగ్ధరాత్రి పేళెలో నూ యింటిలోదూరి నూతెల్లి మొదలగువారిజంపి, మూసొంపును దోచుకొనిపోయెను. నేను గాయపడి తప్పించుకొనినచ్చితిని. ధనములేక పోయినందున, న్యాయాధికారులు నానికేమ్యము లేకపోయెను. పాని జంపి నాకిదిగోదు. ఆ ధ్రోహాని గుఱించి నీకెల్లు తెలియును? నానిచ్చితిని ముప్పదేలవచ్చెను.

రసూ—మనయూరి వెలుపలిభాగముచేముందరి రూపుని గంజాయియంగడికి నేటికొత్తి పొందెను నచ్చునట్లు తోలియు చున్నది. హిందువుల గుడికి సమీపమున నొండుగడ దూరము దంట ఆ గుడిలోఁ గొందలు ముందుగా గుడినుండి తొలపబడ రామునియంగడికిఁ జోయెదరట. ఇచట రాజధోహాపు న్నట్లులు జరుగుచున్నవట.

మ—అట్లులేన నేను నా మేము ముగ్ధులము. బోయె నారిని బట్టితేచ్చెననునవామిగాని మమ్ము ముందరి నొకరి నొకరు పడవలసినది.

ర—సూడదు, నేను బోవలెను. ఆగుడిలో రాజ్యసంబంధమైన మాటలు గొన్ని పాఠసీక భాషలో జరుగునట. అది మీఁకు చెలిచుదుగనుక నేనేపోవలెను. నీవు మాత్రము నాతోఁ గూడగమ్ము. మొగలాయి వారి ప్రేరణమీఁదఁ గొన్ని కుట్రలు జరుగునట. వాని నే నవశ్యకముగాఁ చెలిసికొనవలయును.

మ—శివాజీ, శివాజీకే బరమమిత్రుఁడు. శివాజీమూలము ననే వాఁడు నచ్చును. అది బీజపూగు సంస్థాపమునకుపద్రవము గలిగించుటకు ముందును నీవు హిందువు వేషము వేసికొని వచ్చుటయే గను క్తము. ముఖమున గంధాక్షతలఁ బెట్టుకొనుము. తెల్లవాఁటిని పిమ్మటఁ దుడిచి పేయవచ్చును. ఈసమయమున మనము జాగ్రత్తగా నుండి సంగతులను చెలిసికొనవలెను. మగత్రిగాన నలలతోఁగూడ నలదుర్గములో నున్నారు. మొగలాయివారి సేన, దొలఁత బాదులో నున్నది. మహారాష్ట్రులు శివాజీక్రంద హెచ్చరికతో నున్నారు. కనుక మన మవశ్యమీ కుట్రను చేలేసికొనవలయును.

ర—నే నిండుకొబ్బోయి భోజనము చేసి, నాయనగారి గుమ్మరి నలపుతీసికొని శీఘ్రముగా మరల వచ్చెదను. నీవును భోజనము చేసి సిద్ధముగా నుండుము.

రసూరు లింకట నిగారికొబ్బోయి, భోజన మొనర్చి యీ సంగతినిసంతకమునఁ దండ్రీయగు నప్రుష్టానుకుంజప్పి నెలపు తీసికొని మరల వచ్చి యింకొకరిని వచ్చిచేరెను.

అందు మార్పులు నింకఁ లోకెక్కి బోయిరి. మల్లార్కరపు రసూరు భానుసకు హిందువునియుండువులనిచ్చి ముఖమున

గంధాక్షతలు పెట్టెను. వా రిరువురును గంధులను దువ్వుకులను రహస్యముగా నుంచుకొని బయలుపెడలి, చీకటలోనే వట్టణ బహిఃప్రదేశముం జేరిరి. అచటఁ గొంతలు దువ్వుకులను దొంగలును వారిని దోచుకొనిపోవుటకై దగ్గరకు వచ్చిరిగాని, ఆయుధపాణులై వేటొకబడువును లేక పోవునట్లొనరి వర్తిగించుటచేతఁ గత్తిపోటుతప్ప వే తేలాభమును దొంగకని నిశ్చయించుకొని మఱలిపోయిరి.

మల్లారావు—రసూల్ గారూ, మన మాయుధపాణులమై రాకుండిన మనకుఁ దప్పక ముప్పుగలుగును.

రసూల్—నిజమే. అదిగో వెలుగు గగః దసమన్నది. ఆచోటుగానే యుండవచ్చును. హిందువుల మంత్రధ్వనుల శ్రవణధ్వనియు వినబడుచున్నది. అదిఁ మగుఁ దూచోటనే గొంతుని యంగడి యుండవచ్చును. మంత్రధ్వనులు వచ్చుట మోగుడి నుండి యనియే తోచుచున్నది.

మల్లారావు—ఈ వినబడెడి సవ్వడి నిశ్చయముగా నాచెట్ల గుబురుమధ్యనుండు కాళింబలయమునుండియే వచ్చిన రామునంగడి. నేనుముందుగా నాదేవాలయము చేరితేగూడఁగాఁ మాచివచ్చెదను. నీవుఁగొంతదూరమునఁ బోయి యుండఁదము.

రసూల్—అట్లుచేయుట యసాధ్యకము. ఇరువురము నేక కాలమునఁ బోవుదము.

అంతట వారిరువురు నాదేవాలయము చేరితేగి దాని ప్రాకారము నడుమనుండు నొకరంధ్రముప్రక్క నిలిచి, యారంధ్రమునుండి లోపల జ్వలించుచునున్న యొకహోమగుండమును, దానిప్రక్కనఁ గూర్చుండియున్న ముగ్గులు మనుష్య

లను జూచిరి. అప్పుడును నిరువురు భవశేషస్థములు భరింపబడి, గంధాక్షతలు వెట్టికొని బ్రహ్మాణులనలె నగుపడిరి. మూడవవాడు దేహముగట్టను బూజిబూసికొని, జడలు కట్టించున్న తలపొట్టులను తలపొగవలె జాట్లు కౌపీనము మాత్రము ధరించి, పద్మాసనము వేసికొని హాహానగుండమునకు ముందుగా నొక బిరుదులుమీసల గుంపుండి, యెడమచేతి ప్రశ్నితో మెల్లమెల్లన గుప్తాక్షమాలికను ద్రిష్టుచుండెను.

అప్పుడు, రసూల్—(రహస్యముగా) ఊరివారుగారు. వీరిలో నిరువురు స్థితులు నొకడు యోగీశ్వరుండని నాకు దోచుచున్నది.

మల్లార్—అట్లులేన నీ విడునుండుము. నే నీదేవాలయము చుట్టుకొని లోకలిక్తేగి వారెవరైనను వారి నడిగి తెలిసికొని మఱివ చెప్పదు.

అంతట మల్లార్ రావ గుడిచుట్టుకొని పట్లగా నడచుచు గుడి వాటికివచ్చి నిలిచి, వారలకు నమస్కారము చేసెను. భవశేషస్థములు భరించినవారిలో నొకడు తటాలునలేచి మల్లార్ రావునుజూచి “పిలువబడక గూఁముద్దగా త్రివేళలో నీ విచటి కేలవచ్చితివి? నీ వెవడవు?” అని యడిగెను.

మల్లార్ రావు—అయ్యో, నేను చిత్తూరిలోనుండుచిదానందస్వాములవారికి శిష్యుండ. నన్ను నిత్యానందుండని పిలువెను. కొంతపనియుండి నే నీకట్టణమునకు వచ్చితిని. రాత్రి త్రిదైక్యశంధునను వర్షము వచ్చుచుండుటచేతను, నిశ్రమించుటకై యిచ్చటికి వచ్చితిని.

మొదటి బ్రాహ్మణుడు—(అతని అనుచరులతో) పన్నెయ్యో
మతములున్నవి పానీలో పక్షి కుదాసి చొచ్చును గుఱుకును

మల్లార్—అయ్యో, కొంచెము మునుగుతుంది కాని
విశ్రమించుట కించు చోటివ్వదు. అతమును దేహమును పన్ను
నేను మిక్కిలి బడలింపన్నాను

బ్రాహ్మ—ముందుగా నావలచుచున్నాను. పోవన్న మీకు
నిన్ను నెట్టిత్రోయుదుము.

మల్లార్—అయ్యో, ముందేను ముందు నేరేను ?
కొంచెము నాకు తుంది చెప్పుము. నే నెప్పుడో కదలేనును.
నాపైఁ గోవగించకుము.

బ్రా—ఇది కాళి కాదేవాలయము. పడుము.

మల్లార్—(మంత్రమును పఠించుచు) రహస్యము నుగియ
చోటికివచ్చి చేరెను పానీనిపు రారగద్దె, అతఁడేమియు చెప్పని
వీరెవ్వరైనది కనుపట్టవలెనని గుఱుచెరి. బ్రాహ్మణులను పానీనిపుకొను
మాట లీ క్రిందివిధమున నుచుడెను.

మొ-బ్రా—(యోగినిఁ జూచి) శ్రీహరి సేవగ, అబ్రాహ్మ
దేవదో నీకుఁ దెలియునా? నేను అదావరిగిన పానీయులనారి
శిష్యుల నెఱుంగుదునుగాని వీరిని నే నెప్పుడును నాకుఁ దెలు.

యోగి—(సవ్యుడు) పవిత్రుడైన నేను ! నాకు దేగుడె
పేరునుగుంట్ల పడెగెను. పానీనిపుల నుగియములు !

మల్లార్—(మల్లార్గా రహస్యమును) వినితెలు. ప్రహ
ర్షించుట, అదో అపరాధముగ, అదో అపరాధము, అపరాధముగ.

రహుల్—(మల్లార్గా) పానీనిపులను పానీనిపులను
గమనింపుము.

యోగి—లా! అ! ఆ కాగితములు నీ కెక్కడజూరనివి. వానిలో నేమియు మోసము లేదుగదా? ఎటువైచ నీవిధభాగ నిచ్చెదను. (నవ్వుచు) నీవు నాడే పెద్దలలోఁ గలసియుండువు. నీయన్యాయము చూచితి; నాచేతఁబడియు బ్రదికితివిగదా! ఎవ గాతలుపుఁదట్లినది? (నిదానించి) మౌన్సింగ్! తలుపు తెరువుము. ఇద్దరే రొవలసినవారు. ఎక్కువజన మగుపడిన ముందుగాఁ దెల్పుము.

మౌన్సింగుతలుపుఁదెరిచినతోడనే యుద్ధతుమనుష్యులు లోఁ బిడి బోయిరి. వారు జ్వలించుచున్న హోమగుండము చుట్టకు వచ్చినతోడనే వారిముఖములు స్పష్టముగాఁ గనఁబ డెను. ఆయిగురువురిలో నెక్కువ వయస్సుగలవాఁడు బిజాపూరు రాజ్యాంగ కార్యదర్శిమని కనూల్ తెలిసికొనెను. నిన్న వాఁడు ముఖమును గుడ్డతోఁగప్పఁజొనియుండెను. గొన వాతనిఁ గుర్తె టుంగజాలకుండిరి గాని, యతఁడు గూర్చుండినపిమ్మటఁ గప్పును దీనినందున సతఁడు బిజాపూరు ప్రభువు (ఆల్) ఆడిల్ మో యని కనూల్ నిశ్చయించెను. కొంతకాల మందఱును మోసమున నుండిరి. పిమ్మట కార్యదర్శి మౌన్సింగుతో నిట్లనియె.

కార్య—అయ్యో, కౌగితముల పెట్టుము; పాకిముసిద్ధ ముగా నున్నది; నీవు చెప్పినను ను విశ్వాదేనా?

మౌన్సింగు—అవును. ఈయన మహాత్ముఁడు. ప్రపంచ ములోని సమస్తవ్యభివృద్ధియులందొక్కటి, అతనిచేతయే. అతని సర్వ సమర్థుఁడు, తదేకాధ్యక్షుఁడుగల్గి, కృష్ణపానీయములందానఁ గల నీటి, పై రాగ్యములలో నుండఁపెట్టెను. ఈయన కొక్కచోట నునిట్లెట్టలేదు. ఈయన నవాబుగారిమీఁద ననుగ్రహముంచి

యిచటికి విజయముచేసిరి. భంజనము గలిగిన యాత్యంత భాగ్యవంతుని నుండుటచే మీలో మాటలాడలేదు. అందుచేత మీ యుద్ధకార్యముల వదలి యిటుకు వచ్చుట మనభాగ్యవంతుని యుత్తరు వైనవెంటనే కాగితముల నిచ్చుచుండు.

యోగి—స్వర్ణము, ముందుగా స్వర్ణము గావలయును. దేవాలయము గట్టించవలయును.

కార్య—(నవాబునుజూచి) అయ్యో! అందు, నీరయము కాగితము లేదు. ప్రభువుయొక్క భవనమును అగుటకు బద్ధింప యుపాయముగాని వేరొకటిగాదు.

లాల్సింగు—అయ్యో, తొందరపడినదియును. కార్యములు తొందరపడినది జక్కబడినదా! ఇదిగో కాగితములు సంచి (యోగివంకి జూచి) అయ్యో, తేజువనచ్చురా!

యోగి—తేజువుము. శిస్తుముగాఁ గానిష్టు.

(అంతట లాల్సింగు జూబులనల్టి) ఇదిగో (జూబుల) మంత్రిచేవ్రాలు.

కార్యదర్శి—(జూబునుదీసి చదువుకొని నవాబుచేతి కిచ్చుచు, అహా! మంత్రిగా రెంతబద్ధివామున కొడుగట్టరి. సంస్థానమునే యారంగజీబు చక్రవర్తి స్వాధీనము చేయుటకు సమకట్టరి. మీరును జదివిచూడఁడు. (లాల్సింగునుజూచి) ఈకాగితములలోని యక్షరములను నాయుద్ధమునందు పాఠశ్రీ చేవ్రాలును రెంటిని బరీక్షించి మీప్పుకొను మీరీడ్చును.

ప్రహర్యింగ్—కూడదు. కూడదు. కిముగాని యేకాగితములు గాని వచ్చినవారుగాని, యా చోటనుండి కదలఁ గూడదు.

కాగ్య—నీవెవడవు. నోరు మూచుము?

ప్ర—నేనెవడనా? నేనెవడనా? (బూడిద క్రిందనున్న కత్తిని చూచి) కడలగుడు. కడలిన మీ ప్రాణములు మీదిగావు.

మోన్సింగ్—కత్తి నెత్తికొనుము.

సవాలు—కొందరగుడుము లాల్పింగడిగిన నిచ్చెదము.

లాల్పింగ్—అప్పుడే యుమ్యవ లేను. వారిచేతి కియ్యవ లేను. ఆయన హత్యకు వెనుదీయడను.

ప్ర—కార్యదగ్గుగాదూ, భవమిచ్చి నేనేమిదాన వలసివచ్చెయను. సవాలు నిటనదలి మీనుపోయి భవము తేవల సినది. నాన్నేహితుడు మోన్సింగ్ రూపాయలపంపుల మోసి కొనినప్పుడు.

సవాలు—కాగ్యదగ్గి, నీవుపోయి పైకమును దెమ్ము. అతడు చెప్పినట్లు నేనిచటనే యుండెదను.

కాగ్యదగ్గి—నేను నిన్నొంటరిగా వదిలిపోవుట యుక్తముగాదు.

ప్ర—నీవు సత్యముగాఁ బ్రవర్తించిన నేభయము నుండదు.

సవాలు—అయ్యో, పొమ్ము. వానికి ద్రవ్యపేక్షయే గాని నన్ను జంపవలయునని యక్కడలేదు. నాకు భయములేదు.

కాగ్యదగ్గి మోన్సింగును లాలాను బిలుచుకొని వెలుపలి కేగెను. మట్టిరగావును రసూల్లానును సంగతులన్నియు గమనించుచు, గంధమునుగడి చూచుచు మునుపున్న చోటనే

నిలచియుండిరి. అప్పుడు ప్రహర్షింగ్ నవాబునును సన్నుతనిని నవాబుగారు తన్నుం గొహాజునటుల ఎద్దులపైనుండినట్లు, రా నతనికై సత్యముగూ బంటుపడి సాహాయ్యముచేసి పోవఁ జెప్పెను. నవాబుగా తపషయము నాలోచించి తనని తిరుల నే వాగ్దత్తము చేసెను. అంతట ప్రహర్షింగు లె. కల “దేవ పాతుమాల” అను సంకేతపాద్యముతో నవాబునొద్దకు వెళ్ళి అతని వేషమున వచ్చుచుండినట్లును, బంటుజనుగల సులభముగా నున్నట్లుచూచి నవాబునుం చెప్పుచుండినట్లును జెప్పెను.

వారిటుల మాటలాడుచుండఁగా మూన్సింగ్ లె. ల్నింగ్, కార్యచర్చి, వీటునువ్వులును లోకీ పేక వోయి. మూన్సింగ్ రూపాయల సంచిని ప్రహర్షింగు ముందట బట్టి “మనకుజెప్పిన వానివేల రూపాయలకుం గల సభ్యముగానో యిచ్చిరి” అనిచెప్పెను. ప్రహర్షింగుగొండుకొని నవాబును, మంత్రిగూను వెంటనే వెళ్ళిపోయి. లోన్సింగు వారితోడనే పోవుటకు బ్రయత్నించు గాని ప్రహర్షింగు వానిని బలాత్కారముగ నీడ్చి రూపుండుబట్టి నిలిపెను.

నవాబుగారికి ప్రహర్షింగునుబట్టి చూసినట్లొక సుందర టకైనను, లేక చంపుటకైనను గావలసినంత గొప్పభటుల గుంపు సమీపమున నుండినను దాను ప్రహర్షింగునొకటికొక వాగ్దానమువలనను, మంత్రి గుట్రతోడజేరిన యొకర ఎద్దుల నతనిమూలముగఁ దెలిసికొనవచ్చునను గోరిక చేతను, ప్రహర్షింగువలన నితర సాహాయ్యమును బొందవచ్చు ననునట్లుకమువలనను, నాతని కేమాత్రమును గీడు చేయుటకైనను రసూల్గాక్ మంత్రిపుత్రునికి బ్రయమిస్తుండనందున, నీగముచు

తనను గొంతెగ్గెను. రసూలుగారు దెలియజేసినట్లుగా నీవూబునినట్లు చెలిసి. ప్రాణమును కలిపియున్నట్లు గును నీనున రసూల్ బయటబడినట్లుగా నుండి అది. అది రసూలుమా వారసులను గమనించుచు నిల్చునట్లుగావుతో. గొండు నారంభమయ్యెను. గుండును. నవీదు పోయిపోయినట్లుగాను ప్రహరించునుజూచి తనభాగపు భవమును, దివ్యముని జూచునను. ప్రహరించు గామాటరూప్రముననే కనుబట్టిచేసికొని ప్రాణమును బ్రతిల్లి చానితో గొల్పిండును. తోచిపోయినట్లు “హీ! గుండు. దా. భవమానాన తేను! అది నీవును. గొల్పిం గానెబ్బవగిలివలెనే క్రిందబడెను.

ప్ర—మూర్ఖుని, ఇత పీనిని జంపివలసినచే. వీనిప్రాణముల నిలుపుట యిది క్షమకొడు.

మూ—ఇదిగో, మురిత్రాడుదీసికొని వచ్చుచున్నాను. (లొల్పిండునట్లును సురత్త్రాడుదీసికొని జేరబట్టుకొని పోయెను.) అప్పుడు భవముండి మూచుమండిని రసూలునుదీక్షణము మనము లొకట్రా. పోయి కుండ్లపటవలయునని మిల్లర రపుతో జప్ప “ప్రహరించు, మూర్ఖుని, నిలుపుము, నిలుపు” మనుచు గత్తిదీసికొని లోకట్రా. దుమికను. పానితోడినే మిల్లర్ రపును “హీ! హీ! మహాదీవ!” అనుచు గత్తినిదూసికొని గోడ్లునెక్కి. లోక సేవకుమి కెను. అంతలో ప్రహరించు కుండును గోడ్లనెక్కి. అలుగి దుమికను. మూర్ఖునిను గోడ్లనెక్కి. దుమికను. గోడ్లును గానుండిను. అని, యప్పుడు రసూలు తనకత్తిని పానిమిడికి పోయివేసివలెనని యాతని మీసన గ్రుచ్చి, పానిని గొల్పిండునును గలుగించెను. అయినను పానిని కత్తిగ్రహించినట్లు వెలువలికి దుమికను. రసూలును

మల్లార గొవును వారిని వెంబడియిన దేవళముననే నిలచి, పగులు చేతను, చెబ్బు చేతను మూర్ఛనొందిన లాల్సింగును జూచి, శొంతసీరు వానితోట బోసి పొనిది లేవనెత్తి అపట గొంతు వడికి లాల్సింగు నేడదేటి మూర్ఛించి యా రింపురము గని యుట్టనియె

లా—అయ్యా! మీ రెవరు? నన్ను జూచి వచ్చినవారే గలెటుపోయిరి! నాబంగార మెక్కడ? భవ మెక్కడ?

రసూ—నీబంగారము పొంది గానను ప్రాణము పోవునపుడు బంగారమేల? ఇప్పుడెందులకు బంగారం కలవర మీనా? దొంగలు పాటిపోయిరి. భయపడవలదు

లాల్సింగ—అయ్యా, నీబంగారముతో నేనెంత ప్రయోజని తిని. పరదేశములో ద్రవ్యము లేకుండునని నట్లు భవించుచు

మల్ల—మీరల నెచట నెచట దొంగిలించుచున్నారో.

లాల్సి—నీబంగారును బోగొట్టుకొని బేసింబుడుగలది జచ్చుటమేలు. అయ్యా, యివట నేనును గొంతబంగారమును నున్న దేమో వెదకిచూడుదు.

రసూల్—మల్లార గొవు, ఇక్కడనే నుండెడిది. వెళ్ళి చూడుము. వారు పరుగెత్తి పుచ్చుడు గొన్ని సవరములు జూపి యుండవచ్చును. ఏటి వాని కివ్వు.

మల్ల—(గొన్ని సవరముల వేలుకొనితచ్చి) లాల్సింగ, ఇదిగో, గొన్ని సవరములు దొరికినవి. తేపు పేసువనుచోడుము. ఇంక గొన్ని సవరములు దొరకును. మేము పోయినది ప్రాద్దయినది.

లాల్సి—అయ్యా నన్ను వదలి పోకుడు. నన్ను మీతో

పాతే టిటికికొనిపోయెను. తేనున్న బ్రహ్మింగ ముడిలవచ్చి నున్న జంతువును.

అంతట వారిగుఱును నానిని బట్టుకొనిపోయి వట్ట గొల్ల గొవలీవొండ్రియుద్ద పన్నగించి వానికినిర్దోషున సంరక్షణఁ జేయుచుని చెప్పిరి. ఆభటులు లొల్పింగునుజూచి యతఁ డెవఁ డనియు గాయఁ దెలిసి కేల తగిలిననియు వారి వడిగిరి.

రసూల్లును దానికి వాడెవఁడైనదియు దనియి చెలెయ వనియు, గాయమునుగిలిన వాఁడౌ దారిలోఁ బడియుండెననియు, దానిని వాని బాధించి బాల్కబూని యచటకుఁ దెచ్చివట్టునుఁ జెప్పెను.

రసూల్లును గాయము చంపన వాని నిటులవదలి, ముసుపు నిశ్చయించుకొనినప్రకారము తట్టాటినిఁ జూచుటకు ముల్లర రావుతోఁగూడ రాముని గంజాయియంగడికిఁ జోయెను. అచటఁ గడఁగిమీదఁ గుండుచున్న నారాముని ప్రక్కనే వాకిటి తిన్నేమీదఁ నారిగుఱును గూర్చుండిరి.

రాముఁడు—గదరమ్యా మీను? ఈయధరాత్రి వేళలో నిచట కేల వచ్చితిరి !

ముల్ల—అయ్యా, మేముఁడచేతఁగ్గులము, ప్రొద్దుపోయి యూపట్టణమునను వచ్చి చేరితిమి. ఈనమంతటను వాబ్బుక్రమ్ము కొని చినుగులు గాలునుండుటచే నిచట విశ్రమించి నిద్ర పోవుటకు వచ్చితిమి.

రా—ఈయట్లు రాత్రికిఁ గొందఱి కదైకు విడువబడి యున్నది. ఇచ్చటకెవ్వరిని రానీయఁగూడదని వారు చెప్పి గుఱున్నారు. మీ నిచట నిలిచిన వారికిఁ గడ్డుముగా నుండును. కాబట్టి మీను వేతొక చోటకుఁ బోవలయును.

మల్లు — కోవలసియుండిన బోడుగనిచ్చుటకు నీ నోటిసికొనుము. ఈచినుగులలో మేము పట్టక కడుపుటకు నొప్పుపడదు. చూచితివా యామెలుపు? (అని యాచితముగా జూపెను.)

రా — సమీపమున గోసాయుమని యుండుచున్నాడని ప్రక్కనే చింతచట్లనడుము భవానీ దేవస్థల ముందున్న అచటజోయి పరుండుడు. ^{మల్లు} అట్లు లేచిపోడు.

మల్లు — ఈయర్ధరాత్రి వళలో నడుచు జోయిమము మమ్ము దొంగలనుకొని రాజభటులు పట్టుకొందును. ఈవాడు బైటకుజోవుటకును సాధ్యమిడు. పాష్టము బయట నెట్టినను మేము పోము. మూయొద్ద నామధునికము లున్నచి. మమ్ము మేము గాపాడుకొనుగలము.

కట్లు వాడు చూడుముమందును, లోపలనున్న వారిలో నొకడు వాకిటికివచ్చి, చూసెదమని చూచుచు నెదిరాముని నడిగెను. దొంగుడను జరిగిననంగతి నెఱుఁగు మనకి జెప్పెను. అంతట వాడు కట్లని జేతికిట్టిసికొని “ఎవరుమీరు? పెద్దమనుష్యులు రహస్యలోచనలో నుండు పేరే నిచటనున్న తొండరచేయనేల?” అని మల్లరగావు నడిగెను. అని భయంకరాకారమును గంభీరభవినమును పొందు పట్టుకొని యను సంగతి స్పష్టముగా మల్లరగావుచేత జరిపెను.

మల్లు — (మహారాష్ట్ర భాషలో) అయ్యో, నీ నోటి బీద గోసాయువాడను. వీడు నాకొట్టుచును. మల్లమును పట్టుకొనిచటికి వచ్చితిమి. మీకేమి దానితో గాపాడుమ?

తణ్ణాబి — నీవు గర్విగానున్నావు వీడెలమూటగాడు లేదను.

మల్లు—అది సంవత్సరము ముందుగాని గూడదని
మరియు ముల్లులను భిక్షాసీదీనికి బ్రాహ్మణేరిగొని రమ్మన్నాడు.

త—నీది మరలదుగా సగలలికం బొమ్మ. ఇచట
నిలువగూడదు. అదగో, దేనిగుడియన్నది. అవటకం బొమ్మ.

మల్లు—మమ్మలబొమ్మనుటకు నీదేమి అధికారమున్నది?
నీ వెదలెదవు!

త—(ఎనిమిదవవృత్తును గట్టెలనీ త్రిశోన చుట్టసన్న
భుజుగా నుండదుటలబాచి, యెడముగా మట్టసినది) అయ్యా,
భిక్షాసీదీడు. మీతిగట్టెలతోడు, ఒకటి నోగు తెచ్చవలదు.
నేనగట్టెలతో నుండును. నన్ను గాజుదీనియను. నిదానిం
పుడు. నిదానింపుడు.

త—(లోలనుండి వచ్చి కత్తిదూసికొనిన తనమను
ష్యుల నిట్టికతో) నిదానింపుడు. కత్తులను గ్రహించెట్టుదను
తోందనవలదు.(మల్లురగాపుతో) నవలపు నీవు! నాసంగ
తని వెలినుక ముట్టలుండితివి. నీ పేరేమి? నీయూరెట్టు! ఇవటి
కేలవచ్చితివి?

మ—నేను గోసాయిని. సంగతి మనసువే చెప్పిగారు
అని. నాపేరునీతి అంటి. మాయూగు నునహానమి. ను. నేను
గొంత రహస్యశాస్త్ర పనిమీదం బ్రహ్మగుగుచ్చ కచటికి నుండు
బడితిని. ఇప్పుడీ యూభివానీ దేహాలయములో సతనిం
జూచి ముట్టలుండివచ్చితిని. ఇచ్చట గొంపలకినిం బూచుటకై
యతిని మీ బుగబడి వచ్చితిని బ్రహ్మగుగుచ్చ దేహాలయము
లోనే నుండును. మారిన రప్పించిన, మీను సమస్తనివయ
ములు. జక్కులగు దేలియును.

తణ్ణాజీ యంతటఁదనమునుభ్యులుతో పొక్కునిట్లు నొప్పు
గును బిలిచికొనిరన్నని దేవాలయమున గల పదు పెండ్లిదండ్రు
గూడ నొకఁడే యుండఁటచేత మల్లార్ గారొక పెండ్లిదండ్రు
దూసికొని తణ్ణాజీపైకి “హార్, హార్, నవోనవో” అనుచు
దుమికెను. రసూల్ తణ్ణాజీతోఁగూడనున్న మనుష్యుల కొరకు
కెను. మల్లార్ గారునకు మాత్రము తణ్ణాజీ తీవ్రోతు భావము
పైనఁ దగిలి, రక్తము ప్రవహింపఁజొచ్చును. కాముఁడగుచు
టవిని రాజభటులు వచ్చుటఁగని తణ్ణాజీయును వానియనుచు
రుండును బెరట్టినోననుండి తప్పించుకొని కునుగ త్తిపోయిరి.
రసూల్ ను బరుకై త్తిపోయి వీధిలోని రాజభటులను జూచి
తణ్ణాజీతలఁ దీయువానికి పేరురూపములు బహుముఖములై
దను” అనిచెప్పెను. అనేకులు రాజభటులు తణ్ణాజీని బట్టకుట
జోయిరి. కాని యొకఁడైనను నానిఁ బట్టలేదు. గుఱుముఁడగు
దిన మల్లార్ గారును పిడినిపోవుటకు నిష్క్రములేక రసూల్ నొక
తణ్ణాజీని వెంబడింపక నిలిచి, తనచేతిగుడ్డును మల్లార్ గారునకు
గాయము తగిలినచోటఁ గట్టెను అప్పుటికిని రక్తము ప్రవహి
ముగా నాచోటఁ గారుచుండెను. రసూలు చేతిగుడ్డునుగ
సెను. అప్పుడు కొందఱు గుఱుభటులు లచటకేవచ్చిరి. నాటితో
నొక పెద్దమనుష్యుఁడు రసూలునుజూపి గొఱునితో నిట్లునిడు.
వీఁడెవఁడు? ఆమనిపేరిఁ జూడిచినవాఁడు మీఁడనా ?

రా—అవును. వీరిగుఱురే పోట్టుడినాను. మీఁడే హత్య
చేసెను.

పెద్దమనుష్యుఁడు—(భటులనుజూచి) అయ్యో వాని
కత్తిపైనఁగూడ రక్తము కనబడుచున్నది. వానినిబట్టకట్టుఁడు.

అంతట భటులు రసూల్ ఖానునుబట్టి కట్టివేసిరి. ఆ పెద్దమనుష్యుడు రసూలునుజూచి నీ వెనుడే వని యడిగెను. అందుకు రసూలు ఖానును దురకవాడేయనియు, పానెవరైనదయు, ముదయచుచు గానం జేసెనున్నది పాదలకెల్లటనను దెలియుననియు ధైర్యముతో హస్తమును. హారపుడు మల్లరంభనను గొంచము నీటిని ద్రాగుటకీచ్చి, తడిగొట్టి గాయముమీఁదఁ జుట్టిపొనినిఁ గూర్చుండఁజేర్చి, వాడు ఖాను గాయముంగఱగఁ జేసినవాడు తక్కువ యనిచెప్పి రసూలును విడుదల చేయఁజని డుభేదారు రసూల్ ను విడిపించి యతనితో నిట్లనియె. “అయ్యా వారినివేడను. మీపేరేమి? కొత్తవాలుగారికి గొత్త జరిగిన వృత్తాంతమంతయుఁ జెప్పవలసియున్నది. మహాంశ్వులుగూడఁ బట్టణము లోనికి వచ్చుటకుఁ బ్రారంభించితి గుటలు నిశేషముగా జరిగినట్లున్నది.

రసూల్ — నేను రసూల్గా ననుఁగొడను. మాతండ్రి అప్రభు.

ఉభే — అయ్యా, దయచేసి తుమింపవలెను. మిమ్ము గుఱును కలయక మీ కనుగొధ మొనర్పితిని.

రసూల్ — (సవ్యచు) డుభేదార్, కొంచము నీటిని చెప్పించును నేను నాముఖమును దుడుచుకొనిన నన్న మీరందఱును గుఱుకడఁబట్టంగలరు. మీరు మీయుద్యోగ భర్తమునే సెఱవేర్చితిరు. మీపలనఁ గప్పలేదు. ముందుగా ప్రణవైద్యుని రప్పించి మల్లర్ గొవునకుఁ జికిత్సఁ జేయించుడు. ఆయంగడిపొడచచ్చుకోగను, పొనినిబట్టితొండు, వానికి తక్కువ వృత్తాంత మంతయుఁ దెలియు.

రాము—అయ్యో, చికిట్లను విప్పింపుము. పిమ్మటఁ జెప్పవలెను. మిక్కిలి భాగమున్నది. దాహపానము గొంచెము నీటినిఁ దెప్పింపుము.

వాడిటులఁ బ్రార్థింపఁగా రసూల్లా నచటనున్న యొకపిందూభటునిఁ బంపి, కొంచెము నీరుఁ దెప్పించి, రామున కిప్పించి, హానికట్లు పుప్పించెను. రాముఁ డానీటఁద్రాగి, దప్పిఁ దీర్చుకొని రసూల్లానుతో నిట్లనియె.

రాము—అయ్యో, మీరును, మల్లరై గొవును పచ్చుట కతిగడియకుమునుఁగు తల్లాటి యిద్దఱుమనుష్యులతో నాయంగఁ జికివచ్చును. ఇదిటలోఁ బ్రవేశించుటకు మునుపే నాలుగు ప్రక్కలను జూచుచుండుటకు ఎగువాండ్లను నియమించి బయటనిలిపిరి. వారు మిక్కిలిరహస్యముగా మూటలాడుచుండిరి. ఆమాటలు చక్కగాఁ జెటములేదు. ఎవరో ప్రహర్షింగునువాఁడు తమయుద్ధ విమోహానిగోసముతోఁగూడఁ పచ్చునటులఁ జెప్పుకొనుచుండిరి. పానితో నూటలాడి శీఘ్రమునఁ బోవలెనని నునుకొనుచుండిరి.

ర—వాగు నీయంగడి కింతకుమును పవ్వుడైన వచ్చి చూచుడిరా?

రాము—నీన్ననాయగలేనదియని పొకమనుష్యుడను నాయుద్ధుని పచ్చియిరుండును. రాత్రికిఁ బరహాసములు, అద్వైతినీ కొంత బుద్ధి, పాతలకొవ్వగును గానీమునచేసి, తమ కాయలు గొంతులతోను పచ్చు. ప్రార్థించి, నాచేతిఁ బరహాసములు పచ్చును నే నాదుల కొప్పుకొని యట్లులే చేసితిని.

డఫేదా—నీవేల యాసంగతి జూహను ముందుగా చెబు
పకపోతివి?

రాము—అయ్యా, నేను చీకటివాడిను. నిలువలేనిది.
ఎవరైన నొక పెద్దమనుష్యుడు నాలుగుమాసియట్టిప్పు గిరి
కొని గది నొకంత్రకి వగలుట తప్పినా? గది పెద్దదిగా
లుటయు ముందుగాఁ దెలుపబడినవిలగునా? నేనుపెద్దవాడ
నను మఱియొకరియ్య గా?

ర—నీచేతఁ గొగితములు దొరికినవిగానివి. వానిని
గతియేమి?

రాము—వారు పోయినతరువాత గొగితములు బొట్టు,
ఇంటిలోఁబడియుండుటఁజూచి, దేహమువేలిగిరిని బోయిరిగానిది
తిని. అప్పుడు నా కీసంచిదొరకను. ఇందులో నీవముట్లనిము
లుండినవి. (అని యాసందిని రసూలే ముందుటఁ బెట్టెను.)

రసూ—(జాబులనుచూచి) ఇది మహారాష్ట్రలోనిదా
వ్రాయఁబడియున్నది. నా కొభావ తలియదు. ముట్టరెండు
లేచిన తరువాత వానిచేత పీని జువవింపఁగలను.

మల్లారావు—కొగితములా? ఏమి కొగితములు?
నాకు చూపుము. నాకు చెందవచ్చేలు సాక్షినిముకొలేదు.

అంతట రసూల్లాను దీపమును పొనిప్రక్కనఁ బెట్టెదని,
జాబులను వానియెదుటఁబెట్టెదని, వానిఁ జదువమనెను. మల్లారా
రా వాజాబులచూచి, యివిశివాబేయొక్క మనుష్యుడైనా కొ
మేల్వరశర్త చేతఁ బ్రహరసింగునకు వ్రాయఁబడినవినియు, ఇందు
లో మహారాష్ట్రలు ప్రహరసింగుయొక్క సహాయము కోరి
యున్నారనియుఁ జెప్పెను. రసూల్లా సంతట నాయుత్తరములఁ

దీసికొని, మల్లార్గంపు నొక పల్లకిమీదఁదెట్టి వానియింటికిఁ దీసికొనిపోండని రాజభటులకుఁ జెప్పెను. అందుచేయుమునఁ గొంతవారుతో మాట్లాడి పిమ్మట నింటికిఁ బోవునటులను జెప్పెను.

అయిదవ ప్రకరణము

రసూల్లాను మల్లార్గంపుతోఁగూడ నిల్లువదలి పోయిన తరువాత, అట్టజూల్లాను తనమేడమీఁది గదిలో నొంటరిగాఁ గూరుచుండి బీజపూరు సంస్థానముయొక్క రాజ్యాంగస్థితిని గుఱించి తలపోయుచుఁ గొన్ని కాగితములఁ జూచుచుండెను. ఆ కాగితములు బీజపూరు సంస్థానముయొక్క వాయవ్యపశ్చిమ ప్రదేశముల పాలనాధికారులు ప్రాసిన యుత్తరములు. అందులో శివాజీమూలకముగా జరుగు కుట్రలవలనఁ బర్యవసాది ప్రదేశములలోనివారు, వారి కెదురుతిరిగినట్లును, శివాజీ యారంగజీబుతోఁ జరిగిన బీజపూరు సంస్థానమును బట్టుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించు చుండునట్లును గనఁబడుచుఁబడి యుండెను. అట్టజూల్లాను బీజపూరు సంస్థానమున రాజ్యాంగ కార్య నిర్వహించుచును, సేనాధిపతియు, నవాబునకు మిక్కిలి నమ్మకమునఁబాడినను నయినందున, నవాబుగా రీకాగితములను ముందటి సాయంకాల మాయనచేలి కిచ్చి, జరుగవలసిన కార్యములనుగుఱించి యోచింపుచునను. బీజపూరు పట్టణము లోపల మొగలాయివారికి సాహాయ్యులుగా నుండువారనేకు లుండిరి. రాజ్యాంగమున సాగుచలఁ బోగట్టుకొనినవారును, నవాబుగారి యాగ్రహమునకుఁ బాస్రలయినవారును, మొగలాయివారి కాపులుగనుండి, పట్టణములోపలఁ గుట్రలఁబన్ను

చుండిరి. సంస్థానమున త్రిమైత్ర భూన్ మహావృత్తవంటి వారు కొందఱు తామే నవాబులుగావలె నిశ్చయించుకొని నొంగ జీబు కుట్టలకు లోబడియుండిరి. బిజాపూరు నవాబు మహమ్మదీయులలో షియామతము నొకతెగనగు నేర్పడుచుండెను. ఇతనిగ జీబును, అప్పుగ్రామమును, బిజాపూరులోని మహాకొండలను మహమ్మదీయులును సున్నీ తెగవారు. సున్నీలకును, షియామతమును బరస్పరవిరోధము కలదు. అందుచేత వరుల కొందఱు మొగలాయివారికి సాయముగా నుండిరి. అప్పుడల్లాను సున్నీలతోఁ జేరినవాఁడగునామ సంస్థానమునకు వచ్చి పనిచేసినది రాజుగారికి నమృతముగా రాజ్యాంగపుర బహుళ మూచుచుండెను. ప్రస్తుతము బిజాపూరు సంస్థానాధిపతియగు నవాబు (శివ), ఆడిల్లాను నీయఫ్ జిల్లానునందుఁ బూర్వమును నుద్దేశమును స్త్రీమయు నుండెను. అఫ్ జిల్లానునును నవాబుగారి ననురాగము గలిగియుండెను. కాబట్టి యాసంస్థానమునకు సున్నీ మతమునని యెల్లరు దనకుఁగలిగిన కష్టములను వలెనే కలుచి ప్రతిక్రమము కై యప్పులాను దీక్షలోఁబడఁ జేయుచుండెను.

ఈ సంస్థానములోఁ జేరిన రాజ్యములలోఁ బామరువ్య పశ్చిమదిగ్భాగములయందుండుజను లొకముఖమువలె గుంపులు గూడుటయును, నవాబుగారిచే నియమింపబడిన ముఖ్యకార్యాలను వారు తననొకము కేరముటాగు, శివరాత్రి పండు దినోత్సవము చెల్లుబడి యుండుటయు, శివరాత్రి పండుకు బుద్ధియు నవాబుగారి యుటకుఁగూడ నవాబుగారి యుత్సాహములకు నొప్పున పనిచేయుటయు, అఫ్ జిల్లాను మనస్సున గలసకలములకు నొప్పున పనిచేయుట గలిగించెను. ఏకకాలమున నొరంగజీబుతోను శివరాత్రి సుముఖము

పెట్టుకొనుట శుభము గనుక వెంటలైనను సదుపాయముచేసి యొకనితో మాత్రము యుద్ధము పెట్టుకొనుటకు యోచించుచుండెను.

ఇటులుండఁగా నగుజోదయమున నొక బాలుడు తలుపుఁ నట్టుటయును, దనభటు లతనిఁ నలుమఁగొట్టుటయును గమనించి తెలిసికొని, ముఘజులను తలవాకికిఁజోయి, యా బాలుని విలిపి, వచ్చినచని యేగుని హని నడిగెను. అంతట నా బాలుడు తల్లి గాము నంగడియొద్ద జరిగినవృత్తాంతమంతయుఁ దెలిపి తెల్లవాఁకివతోడనే రసూల్ ఖాను తల్లెవాలునగ్గఱకుఁ జోవ తను గనుక నింకికి కాలేదని యుఁ జెప్పెను. అఘజుల్ ఖా నామాటలు వినినతోడనే తల్లెఱముతోఁ బ్రయాణమై, తన భటులతో నలుదివిమంది యూరగాఁగ్రను బిలుచుకొని గుట్టి ముట్ట నెక్కి రసూలుండువోటుకిఁజోయెను. రసూల్ ఖానుండు వోటున కఘజులను చేరినతోడనే, రసూ తేదురేగి, లోపలికిఁ జోడి తల్లి, మల్ల రసూలుండుగఱలో, గూర్చుండఁబెట్టెను. అఘజు ఖాను ప్రక్కనఁ గూర్చుండినతోడనే మల్ల రసూలు కన్నీటిం గొన్నచు, శయ్యపై నుండి యుట్టనియె.

మ—అయ్యా! ఆకాపిష్టి దిశ్కాబీ నాకుఁ బ్రణాపా యశకుం గలుగఁజేసెను

అఘజుల్—భగవంతుడవలదు. ప్రణాపాయ మేమియు మరలదు సావాకాశముమీఁద నెన్నదియగును.

మ—తక్షాబీ అంగను బట్టణములోనేగనుండును. వానిఁ గని పట్టి తిమ్మటకు మనుష్యులఁ బంపుము. మాఁ దెక్కిడనైన నొక గోనఁ గూర్చుండునో దాగియుండును.

అ—తల్లాజీ బిజాపూరు లోకలికివచ్చి, యింకాని జేసెనుగా! ఎవడురాబెట! మీలో వానిని పోలించి పట్టణమునుండి వెలుపలికి బోవువాండ్లను శోధింపదీసి పట్టణము యగుపడిన వాని నిచ్చటికి బట్టి తేవలసిన దని చెప్పెను.

అని చెప్పగాఁ దక్షిణమే యొకమనుష్యుడు బయలు దేటిపోయెను.

అ—(రసూలునుజూచి) రసూలే, నీ యొకమనుష్యులను దీసి యాయుడుపులను ధరించుకొనుము. నీవు హిందూ దుస్తులతో నుండుట చక్కగాలేదు.

ర—ఈ దుఫేదారుఁ డాదేహము చేయకుండిన నటులనే చేసెద. నేను వారిస్వాధీనములో నుండునంగతి మోచితగి!

అ—చీ! నీవు వారిస్వాధీనములో లేవు నీవు పరిగ్రహింప యుడుపులను ధరించికొనుము.

రసూ లటులనే ధరించుకొని యుక్తజాతి ఘోషమును ధూరముగాఁ బిలుచుకొనిపోయి, రహస్యముగా, ముఠియంతయు భవానీ దేవాలయములో, జరిగినదంతయును తెలిపెను.

అ—ఆహా! ముఠి యంతటద్రోహమున కొడిగిట్టెను. మీ డింతటి యసత్యవాది యని నే నెన్నడును దలచలేదు.

ర—నాయనా, ఎటులనైనను వానిఁ గాపాడవలయును. అతనికుమారునికి నాచెల్లెలి నియ్యవలెననియు మనము నిశ్చయించియుండలేదా? ముందుగా వానికి జరిగినదంతయుఁ దెలిపిన నతఁ డొకవేళఁ దప్పించుకొనవచ్చును. వానిని మన్నింపుమని నవాబుగారిని మీరు ప్రార్థింపుఁడు.

అ—నేనిరుపురికిని బాధలేనిమార్గమును యోజింప వలెను. నవాబు నన్ను నమ్మినవాడు. మంత్రి మనకాప్పుడైన పాడు. నీవు మంత్రి గుమారునొద్దకుఁ బోయి యీసంగతులను దెలిపి, తగిన జాగ్రత్తపడుమని చెప్పుము. నేను నవాబు నొద్దకుఁ బోయి, వారి కాపన రానినిధమును యోజించెదను. కొత్తాల్లు తిన్నయింటికి ద్రోహ మంచడి వాడుగాఁడు. కాబట్టి వాడు మనకేమియుఁ జెడుపుచేయఁడు. అయినను లాలానోటి కేమి చేయవచ్చును వాఁడేల జరిగినసంగతుల దాచును. కావలె వారు వానిని గొత్తాల్లుదగ్గఱకుఁదీసికొనిపోయినటులనున్నది.

ర—మనమును కొత్తాల్లుదగ్గఱకే పోవుట యుక్తిము. సూర్యోదయము కావచ్చినది. తీర్పుముగాఁ బోవలెను.

రసూల్ఖా ననినమాటకు అఫ్జల్ఖాన్ సమ్మతించెను. వారిరువురును బరివారసహితములై బయలువెడలిరి. ఈ టిగాండ్ర గుంపు ముందునఁజెను. రక్షకభటులు వెనుకనడచిరి. అఫ్జల్ఖానును రసూల్ఖానును రెండు ధవళాశ్వములపై నెక్కి రక్షక భటుల నడుమఁ బోవుచుండిరి. తెల్లనైన యుడుపులను ధరించుకొని బంగారు సరిగదువ్వలువలఁ బైనవేసికొని, యెట్టిని సరిగతలపాగలు ధరించి, స్వారిచేయుచు, నడువీధిని జనుచున్నవారి యాకారములు చూచువారికి, వింతయు, వేడ్కఁగఁగఁ గొలుపుచుండెను. అంతఁ గొంతసేపటికి వారు కొత్తాల్లుగృహము చేరిరి. అచట ముందుఁజ్ఞానక నొకగదిలో లాల్చింగును పడుండఁబెట్టి యుండుట రసూలు చూచెను. వారచట నిలువక కొత్తాల్లు కచ్చేరి చేయుచోటికిఁ బోయిరి.

అకొత్తాల్లు పారసీకదేశస్థుఁడు. అతఁడు విశేష కావట్య

మును, బుద్ధిసూక్ష్మతయుఁగలవాఁడు. చిన్నతనమును జన్మగో-
జదువుకొనియుండెను. ఆతఁ డనేకసంవత్సరములు బీజపుర
సంస్థానమునఁ గోలువుఁగొలిచి, సవాబునొద్ది సమ్మతిముపడినది.
బుద్ధిమంతుఁడను పేరుబొంద, యీ యధికారమునకుఁ గొంతసే-
ఈ యుద్యోగములో మిక్కిలి ప్రసిద్ధుఁడనుపేరు నిలఁపిరి. సంగతి
దించెనుగాని, లంచములు తీయుచుండటవలన ధనికులకు
మాత్రము మంచివాఁడుగా నుండెను.

ఇతఁడు మిక్కిలీ భయంకరమైన యాకారమును గల
వాఁడు. ఇతని గొప్పదైన ముఖమును, వెంటల్పిన కనులును,
నిడివియైనవాడియు, నల్లనైన రూపును, గతిపట్టిన పాపకర్మము,
వీక్షించినవారికి వెఱపుఁ గోలుచుండెను. విచారము చేయు
నపు డితఁ డెంతటి యాశ్చర్యకరమైన సంగతి వినినను, సప్ర-
త్యేలేదు; కఠినశిక్ష విధించునపుడును వ్యసనమును గనఁ
బఱచినదిలేదు. ఇతనికిఁగల యధికార మింతింతసాధు. గొప్ప
వారిఁ దలదీయుటలో మాత్రము సవాబునకుఁ దెలుపబడునట్లే
గాని తక్కినవారిఁ దలదీయుట మొదలగు శిక్షలను విధించుట
కితనికిఁ బూర్ణాధికారముండెను. కాళ్లనఱకుట, చేతులునఱకుట,
ముక్కుకోయుట మొదలగునవి ఇతఁడు చేయుప్రవృత్తిలు.
రసూల్ ఖాను కొత్వాలుదగ్గఱకుఁ బోవుటను ముందు నాఁటి
రాత్రి యిద్దఱికి ఘోరమైన గాయములు తగిలినవారలను, మిగ-
తవముఖవాసీదేవ్యాలయముచుంఁతఁ బడియుండినను, గొప్పగాను
నాఁడర్ధరాత్రి వేళలో పట్టణము వెలుపలఁ దిరుగుచున్నదియగు
గావలివాండ్రును, రాము సంగడికి వచ్చినందులకు పిమ్మిదారు.
మొదలగువారును సాక్షులుండిరి. తత్క్షణదీనిఁ జూచినందులకు

రాముడొకడే సాక్షి. ప్రహరసింగును జూచినందుకు లాల్పింగొకడేసాక్షి. ఈనాడులు వస్తారనివాడు కారు. కాబట్టి కొద్వాలుదగ్గఁగఁ బోవునపుడు రసూల్లాను మనసు కలవరముగనే యుండెను.

ఆపుల్లాను కుమారునితోఁగూడ నాకొత్వాలు కచ్చేరీలోపలఁ బ్రవేశింపఁగఁ నే, కొత్వాలుపుల్లానుకుమాత్రము సలాముచేసి, మర్యాదలో గుర్పించి, కూర్చుండుమనెను, గాని రసూలున కేమాత్రపు మర్యాదయుఁ జేయక, యతనిని దీక్ష పెనునదృష్టితోఁజూచుచుండెను. ఈసంగతిని గమనించి యాజుల్లాను కొత్వాలును రసూలునుజూపి యతఁడు తనకుమారుడే యనిచెప్పెను. గాని కొత్వాలు దానికేమియుఁ బ్రత్యుత్తరమియక యూరకుండెను.

ఆ—రసూల్! రమ్మ, కొత్వాలుగారు పనిమీఁద నున్నారు. నామాటలు వారించని దూరలేదు. ఇన్నిదినములు వారిగుండిన మర్యాద యుపుడు వారిని వదలినట్లున్నది. మన మింక నిలుచుట మేరగిండు.

కొత్వాలు—పోగూడదు, కదిలఁగూడదు, ఆపుల్లాకొనీపుసూత్రము పొమ్ము. ఇదటనీవు నిలిచితివేని నీకు వ్యసనము కలుగును. ఇంక నిదట బహుగఁబోవుచుగతులు నీకు వ్యసనకరములైనవే. నీకుమారుని కత్తిమీఁద రక్తము గనఁబడుచున్నది. దానినిగుఱించి విచారించుటను. (రసూలువంకఁ జూచి) హా! నీవిషయమునఁ జెప్పడుమూటల కేమి బదులు చెప్పదవు?

ఇది యథాజ్ఞాన గుమారులగు చేయఁదగినవనియూ? సత్యముగాఁ బలుకుము. దైవసాక్షిగాఁ జెప్పుము.

ర—అయ్యా, నేను దుంటరిని గాను, రాత్రి సుఖముగాను ఈ డఫేదారు నడిగిన సత్యము జరిగినవంగతిసంగతముల చెలుపును. నావలన దోష ముండుననియు, లేనిదియు సత్యము తెలుపును.

కొ—నీవు రాత్రి గోసాయివేషమును బూని, ఇంకొక మనుష్యునితోఁగూడఁ దినుగుచుండలేదా?

ర—అవును, మాతండ్రిగారు తలపెట్టమీఁదనేపోయితిని.

కొ—డఫేదార్, రాత్రి జరిగినవంగతులను చెలుపుము.

డఫే—అయ్యా, రాత్రి సుఖము పండ్రెండుగంటల కిద్దలు గోసాయీలు ఒక గాయము చెందిన మనుష్యుని పట్టుకొని వచ్చిరి. గాయము చెందిన వాఁడు దూరదేశస్థుఁడు. వాఁడు స్త్రీ దేశపుభాష మాట్లాడుచుండెను. వాఁడు తనగుఁ గిండ్రి దేశమున గాయములేగిలినదనియు, తన్ను దొంగలుకొట్టినదియు జెప్పెను. గోసాయీలు వానిని మూఁదొంగిలినవలె గుఁచుటతో పోయిరి. వానిని మేము రాత్రి యొకఁడకమీఁదఁ బెట్టి యుండి, యుదయమున నిద్రాకిరి దెచ్చితిమి. అదిగాక గుఁదయమునఁ గొంగలుభటులు మాతోఁ జేరినవా యారివెంటలు భివా నీదేవ్యాలయముదగ్గఱకు పోయినిప్పుడు, అచట వారివసుగుఁ జెను. ఆశవసుపై నజం దెములుండెను. ఇవియు పాడియుండినవల మునకును గుడికిని నడుమఁ గొన్ని మొవారీలు దల్లఁబడి యుండినవి. త్రోవలో రక్త ముండెను.

కొత్తలు—మీయొద్ద నొప్పిగింపబడిన మనుష్యుఁడేమిచెప్పెను.

డోక్టర్—ఎవరో ప్రహరసింగట, మాన్సింగట. వారిరువురును, ఆదే వ్యాలయములో వాని పది వేలరూపాయలదోచుకొనిరట; గాయపడిరిరట సంస్థాన కాగ్యదర్శిగారు కూడ నచటికి వచ్చియుండిరట. వానిమాటలలో నేమియు నర్థము కాలేదు.

కొ—మీయొద్ద నొప్పిగించినవారెవరు? వారిట్టివారని దెలిసికొనలేక పోయితిగా?

డోక్టర్—ఒకఁడు మాత్రము మల్లరవాపు అని యనుకొనుచుండిరి. వేతొకఁడెవఁడో దెలియదు.

ర—మఱియొకఁడు నేను.

కొ—నేను నట్లే యనుకొంటిని. డోక్టర్! వానిచేత నానుభవము లుండినవా?

డోక్టర్—భేటములు, ఖడ్గములుగూడ నుండినవి.

కొ—ఆ నూనుభవము లెక్కడ?

డోక్టర్—అయ్యో, ఇదిగో నాయొద్దనున్నవి. రసూల్జాను నాచేతికిచ్చెను. (అని కత్తులను జూపెను.)

కొ—సరి, కత్తిమీఁదను భేటముమీఁదను రక్తముతగిలియేయున్నది. రసూల్జా, దీనికేమి సమాధానము చెప్పెదవు.

ర—నేను ఘోరమనినది తరువాతఁ జెప్పెదను.

కొ—(భటులతో) గాయము చెంగినవానినిఁ దెండు. అని (భటులచేఁ బిలిచికొనిపొయిన లాల్సింగునుజూచి) నీవెవరు? నీకిగయ మొనర్చిన దెవరు? నీవెక్కడనుండి వచ్చితివి?

లాల్సింగ్—నన్నెవరు గాయపూచిరో నానుడ దోయదు? గుడిలో నన్ను దోచుకొనిరి, నేను పరిచేతిని.

కొ—పదివేలరూపాయల?

లా—కాదు. నాతోటి బీదవానికి, పదివేలరూపాయలెట్లువచ్చును? నాయెద్దనున్న స్వల్పధనమును దోచుకొనిరి.

కొ—ప్రహరసింగు దోచుకొనినా?

లా—ప్రహరసింగువరో నానుడ తెలియదు.

కొ—నీ కేసు గాయము చేసినది చచ్చినవానిము.

లా—యోగివేషమున నున్నది. దోకడును, పాతయొకడును నన్ను దోచుకొనిరి. ఆమొక స్వల్పము గోసాయాలువచ్చి నన్ను లేపి నాను దాచుమునని నీటిచ్చిరి.

కొ—ఇద్దరు గోసాయుల? (సమూలునుటచే) అందులో నీవాకడవుగదా?

ర—ఆమాట నేను ముందఃనే చెప్పినందున, నాతోగూడ వచ్చినవాడు మల్లరంపు.

కొ—నీవేల యాచోటకేబోయితివి. వివరముగాఁ దెల్పుము?

ర—నేనుపోయినది రాజ్యంగ సంబంధమున కొర్యము అది మిగుల రహస్యమైనది గనుక ఆప్రశ్నమునకు నేను తగినము చెప్పవలసినది లేదు. దాని నడుగడగినవారికి బదులుచెప్పరను.

కొ—కాగ్రత. ఇక్కడ రహస్యములు సరిపడవు.

ర—ఆవిషయమును గుఱించి నేను మూ నాయనతోఁ జెప్పితి. అంతమాత్రము చాలును.

అగ్నిజ్వాలా—అవును, నాతో జెప్పెను. అది నీకు జెప్పఁదగినది కాదు.

కొ—హత్యజరిగి, నీకుమాయనికత్తికి నెత్తురు తగిలియున్నది కాబట్టి యతనినిడత సంఘేహస్పదముగా నున్నది. దాని కతఁడు నమ్మలేని సమాధానము చెప్పవలసియున్నాఁడు. గొము నంగడిదగ్గఱ జరిగిన దొడ్డివ్యాజ్యమునకును నీకొమారుఁడే గుండ్లరపు చెప్పవలసియున్నాఁడు.

గొ—నేను దొడ్డివ్యాజ్యములు వేయువాఁడను గాను. గ్రామబోసును గాను. గొముఁడు నిచటనే వచ్చియున్నాఁడు. వానిని విచారింపుము.

కొ—డగ్గేదార్ నీకుఁదెలిసినది చెప్పుము. (భటులను జూచి) ఆ గొమునిఁ బిలుపుఁడు.

డగ్గేదాగుఁ డంతటఁ దనకుఁదెలిసిన విషయమంతయు వివరముగాఁ దెలిపెను. ఒకభటుఁడుపోయి గొమునిఁ బిలుచుకొనివచ్చెను.

కొశ్వాల—గొమా! రాత్రి నీయంగడిదగ్గఱ జరిగిన సంగతియంతయుఁ దెలుపుము.

గొ—రాత్రి నాయంగడిదగ్గఱ నీరసూల్గానుకును తణ్ణా జికిని కొన్ని మాటలు జరిగెను.

కొ—తణ్ణాజికిని, ఏమి! త్రాగిమాట్లుఁడెదవా? తారు మారుగ మాట్లుఁడగుము.

గొ—అయ్యో, నేను ద్రాగలేదు. నేను ద్రాగఁగూడదని యానఁబట్టుకొని యున్నాను. స్వామితోడుగఁ జెప్పెదను నిశ్చయముగా తణ్ణాజికితోనే యీయన మాట్లుఁడెను.

కొ—డఫేదార్, ఎందు గోనియూ వేషముతో నుండెనుగదా?

డ—రసూల్లా! చెప్పినది యనియేగదా?

కొ—ఓహూ, రసూల్లాను తక్కువగా కేమీ చెప్పెను. నిజముచెప్పెను. లేకున్న నిన్ను రిసీగనుదును.

రా—నేనేల యబద్ధమాడవలెను! (రసూల్లాను చూచి) ఈయన ప్రహర్సింగుతో మాట్లాడినట్లు తక్కువగా జెప్పెను. తక్కువగా యాయనతో శివాజిని గురించినను నేనూ చెప్పెను. డెను. ప్రహర్సింగున కేమీసమాచారము చెప్పినదియున్నదనియు తక్కువగా జెప్పెను. ఇంతలో నితనితోనుండునుండినను ఘోషం తక్కువగా బాడిచెను అంతట వానిగుఱ్ఱానికి బ్యాజ్జి మాయెను నేనుగుంటలు పట్టెని. రక్షకభటులువచ్చిరి. తక్కువగా పరుగెత్తిపోయెను. వానినిబట్టుటకు నేను వెంట నేను గొట్టెని.

ర—చీ! తప్పుడుకూతలు గూయగుము.

రా—అయ్యా, నానిమాటల వినుడు. అలాడెను మనుష్యులనుబంపి నన్ను గట్టించెను నాచేతు లెటుల వాచి. నున్నవో చూడుడు. తక్కువగాయిచ్చిని కొగిరిములుపండు రసూల్లానుకొద్ద నున్నవి అతని శోధించిన దొంగును. వాని నేను చూచితిని.

కొ—సరి, ఈరసూల్లాను మూలముగ గొజద్రోహుని గుట్రలు, విశేషముగా జరుగుచున్నవి. నేను దాక్షిణ్యము చూచువాడను గాను ఇటువంటి విషయములలో నొకప్పుడు శిక్ష విధింపవలసినదే. (రసూలునుచూచి) ఇతను నీవేమి చెప్పియు బ్రయోజనము లేదు. నీవు శిక్షకు బాగుండవు.

అ—(కొఱ్ఱాలుసేవకులు రసూలుపైఁ బడుటఁ జూచి కత్తిదూసికొనిలేచి) రసూలే! లెమ్ము, రమ్ము. ఈతొత్తుకొడుకులలో నెవరు మునుపుచచ్చెదరో చూచెదము. మనుష్యులనేవఱు బైటనున్నాడు. వా రిచటనుండిన వీరితల లిదివఱకే యెగిరియుండును. బిస్మిల్లా!

ర—(చేతిలోనికత్తిఁ బడవైచి) నాయనా, నిదానింపుము. న్యాయసూక్ష్మముననే నానిర్దోషత కొఱ్ఱాలునకుఁ దెలిపెనను. అబద్ధనూడిన యీగడియకో యింకఁ గొంతవడికో శిక్షగలుగును. మనకు దొమ్మియుద్ధము వనిలేదు.

అ—చీ! ఇప్పుడుదేశమునఁబుట్టి వీనికి భయపడి కత్తిని గ్రొందవైచుట సరియా?

కొ—అయ్యా, అఫ్జల్లా, న్యాయసభలోనా కత్తుల నుపయోగింపవలెను? అదియుఁగొక మీరిచట నొంటరిగా నున్నాడు. నాభటులలో నొకరిగ్దటుచచ్చినను మీరుతప్పించుకొని పోలేను. కత్తిని లోపలనుంపుము. మంత్రిగారి యుత్తరువయ్యెడువఱకు మీకొమారు నంపుటకు సాధ్యపడదు.

ర—నాయనా, తొందరపడకుము. రాజుగారి కీసమాచారము తెలిసినంతలోనే మనభయముతీరును. రాజునోహుల మనువేరు మనకు రాఁగూడదు.

కొ—అఫ్జల్లాగారూ! మంత్రిగారు సాయంతనము మాత్రము కట్టణమునకువచ్చును. అంతవఱకు మీరిచటనే యుండుడు అగద మీకు విడిచియున్నాను. మీకు భోజనము సిగ్గము చేయుట కుత్తరువు చేసియున్నాము.

ర—నాయనా, మన మాగడిలో నుండుట మేలు.

కొత్వాలుగారూ, సమీపమున గొబ్బిలులుగూర్చి కొంతగా
చుచుండగా, గొమ్మని యిష్టము లేక మీ మాటలుంటున్నట్లు
యెట్లు నుండెను? అవిషయమును మీరు చక్కగా
యోచింపుడు. తక్కిన సంగతులను దిద్దివేసి వదిలివేడు.

ఇటులంజెప్పి రసూలు తనతండ్రిని బిలుచుకొని కొత్వా
లుచే దొనబడిన గట్లోనికి కొత్వాలుతో నుండుటకును,
ఆగడ కుర్చీలతోను, మెత్తలతో నుండిన ముంపములతోను
గ్రింద బరువబడిన రత్న కంబళ్లతోడను, వానోహార్థమునను,
విశాలమైనదియునై యుండెను. ఆగడకి కుంబుక్రూర గవ
క్షము లుండెను.

కొత్వా—రసూల్లా, మీ యుద్ధమునను కొంతవల
నివట నాకు రహస్యముగా జూపుడు. నాని నేను శోధన
చేయవలసియున్నది.

రసూ—అయ్యో, అది సవాబుగారికి మామూలము.
నవాబుగారితో పంబంధమున రహస్యమునుచు లా దిప్పివి.
కాబట్టి వాని నితరులను జూపగూడదు.

కొ—సరి, నేను పోయెదను. మీ యిష్టము
మీరు చేయుడు. (అని బయటికి వెళును)

అఫ్జల్లా—రసూల్, కొత్వాలువలన మన కొవడ
గలుగునేమో యని నాకు గుతులుగూర్చున్నది. నవాబును
మామటకును లేకపోయెను. ఇప్పుడు రహస్యములు దివికొలుచు.

ర—నాయనా, భయపడవలదు. నేను దిద్దివేలు
కుమారుని రహస్యముగా మంత్రినుజూపింపబడిన నీరమునా
రమును చెప్పటకుం బంపియున్నాను. మంత్రియు త్రవ్వలేక

కొత్తాల్లు మసల నేమియు జేయఁగూడదుగదా? మంత్రి నుమారుండు తనతండ్రికిజెప్పి మనకుఁ గీడు రానటులఁజేయును. ఒకవేళ నిచటి కిప్పుడే వలయునంత బలముతోఁగూడవచ్చును.

అ—మంత్రి యిప్పుడు శానుండు కలవరములో మన కేమీత్రము సాహాయ్యమును జేయలేడు. నవాబుగారి యాగ్రహమునకుఁ బ్రేరేపింపఁబడినది. నామాటలఁ జెవినిబెట్టక పోయెను.

కొత్తాల్లు బయటకువచ్చినతోడనే యొక నేవకునిఁబిలిచి రసూలుండు గది వాకిట నిలిచి, తనయుత్తరువు లేక లోపల నుండువారిని వెలుపలికి రానియకయు, బయట వారిని లోపలికి రానియ్యకయు, జూచుచుండవలెనని యుత్తరువు చేసెను.

అబ్దుల్లాగారి వారముతోఁ జేరిన యాక్టయుద్ధటుల వలనఁ దన కేమియు నసాధ్యములేక యుండుటకు నేనూరు యుద్ధటులఁ గనకు సాహాయ్యము పంపవలెనని కొత్తాల్లు మంత్రి నుమారుని కొక యుత్తరము ప్రాసించెను.

ఆరవ ప్రకరణము.

పట్టాబీ మల్లురంగువు చేతినుండి తప్పించుకొని రాము నుగడియొక్క పెరుగుతో నేరయ్యగెత్తిపోయి, వెనుకటిసీధిలోఁ బ్రవేశించి, తన బంటులను గలసికొని, గాయము పండియుఁ దన తోఁగూడదు. బయట నుండిచ్చి తనమనుష్యుని పొరచేతనత్తించు కొని పట్టాబీవద్దకుఁ బోగను. పట్టాబీమునకుఁ బంపమనిపా న్నమునఁ తగిలినప్పుడూరములో నుండుకొశిథిలమైన దేవా

లయములోపల వారు ప్రవేశించిరి. అచటకి నిలుల రహస్యము గావచ్చు మహారాష్ట్రులకు వండి పట్టుటకు యూగి వేయించుకో నొక గోసాయివాఁడు నివసించుచుండును. సగత వర్తమానము వాఁడొకఁడే యచటఁ గనఁబడును. మహారాష్ట్రులు రాత్రి రెండుగడియల ప్రాధునకు నచటకివచ్చి చేరుదురు. దేవాలయమునకుఁ జట్టుప్రక్కల రెండుస్థైర్యశ్చ దూనిముఖానికిఁ బల్లయే లేనందున రాత్రివేళలో నెవను నచటకి గాను కొంచెయిదేవాలయమునకు మహారాష్ట్రులు వచ్చి నమస్కరించి మెవ్వరికిని లేకుండెను. అచటకి పల్లాభి వచ్చి దేవాలయమునూరు మూడు జాములరాత్రి గడచెను. అప్పటికి వంట పనులు ముగిసి, భోజనము సిద్ధముగానుండెను. పగలు వంట చేసిన సందేహస్పృహగునని రాత్రివేళ వంటపనులు చేయుట వాడుక. నేనకుఁ దొకఁడు బహిష్కరించెను. మహారాష్ట్రులను. దేవాలయమున రమారమి ముప్పదుగురుమహారాష్ట్రులుండెరి. తణ్ణాజీపోయి చేరిన గడియసేపునకుఁ బ్రసాదసింగు పోయి బంపఁబడినవాఁడును వచ్చి చేరి ప్రసాదసింగు దేవాలయమునకుఁ గనఁబడలేదనియు, దేవాలయము నమిఁకమున మాన్సింగు మాత్రము చచ్చి పడియుండెననియు, రామునగడిదియై జరిగిన సంగతులు తన కొకవేగులవాఁడు దెలిపినందున దాను రాత్రి ముగాఁ దమటంకియగు నాచోటికివచ్చివట్లను బప్పము. నీజ పూరు సంస్థానపు యుద్ధభటు లింకఁ దప్పు వెనకి కని పట్టుటను వత్తు రనుభీతితో, తణ్ణాజీమొదలగువారు రెండుగడియలరాత్రి యుండునపుడే భోజనాది కార్యంబులఁ దీర్చుకొని బయలుపడలిరి. తణ్ణాజీ యొక నేవకునితోఁ బల్లిమటకునకుఁ జొయను.

తక్కినవారు వామువ్య దిజ్ఞార్థమునఁ బోయిరి. అరుణోదయవేళకు నా దేవ్యాలయమున నొక మహారాష్ట్రుఁడు గుండ నిలువలేదు.

బీజపూరులో నవాబుగారి రాజగృహము, ఏ డంతస్తుల హర్షముగా నుండెను. ఇప్పటికి నాకట్టడముఁ గాంచువారు దాని వైచిత్ర్యమునను, గట్టినదాని బుద్ధిసూక్ష్మతను, మిగుల నాశ్చర్యపడుచుందురు. ఇప్పుడు పైమిదైలు రెండును మనుష్యులకు నెక్కుటకు వీలులేక శిథిలమైయున్నది. ఆకాలమున వీధులుగాను, గృహములుగానుండిన ప్రదేశ మిప్పుడు బయలుగానున్నదిగాని, యాబయశ్శనదుమ పచ్చటచ్చటఁ గొన్ని మసీదులును, శిథిలమైనగృహములును గనఁబడుచున్నవి. నగరునకు దూరముగానున్న వీధులలో నిప్పుడు చిన్నపల్లెలున్నవి.

బీజపూరు నవాబుగారు గొత్తి భవానీదేవ్యాలయము నుండి వెంటి, తననగరు చేరువేళకు నుదయమునకుఁ బదిగడియలప్రార్థించెను. నవాబుగారు నగరును జేరిగనే మేడ మీఁదఁబడి యంతిస్తుననుండు తన శిష్యాగృహముఁ జేరి, యేకాంతముగా శిష్యులకుఁ బఠింపి, తన కప్పడొడవిన ముప్పుదప్పించుకొన వెరవుననుగుచు, బంతాక్రాంత వ్రాసయుండ్ల నందున మేలుకొనియే యుండెను. వెండితోఁ జేయఁబడిన దీపపుస్తంభంబులయందు దీపములు వెలుగుచుండెను. పడమటిపార్శ్వమున గపాక్షములు తిలువఁబడి యుండెను.

నిష్కారణముగాఁ దనమంత్రి నిర్ద్రువులతోఁ జేరి తన కేదురు తిరుగుట నవాబునకుఁ మిగుల నాశ్చర్యమును, వ్యసనమును, భయమును, గలుగఁజేసెను. ఈమంత్రి చిన్నతనంబున

నవాబుగారి తండ్రియొద్ద బానిసగా నుండి, ముఠాని ముఠాగాగ
మును సంపాదించి, కొన్ని వాళ్లను బంధించి, ముఠాని ముఠాని జూరి
దెను నవాబును, తన తండ్రిని ములనుండి కలుసుకొని వాడనియు,
విశేషానుభవము గలిగిన వాడనియు, నీని యే మ గౌరవముగని
యా యుగోగముననే నీనిని నిలిపియుండు వానియందున్న
నమ్మకము చేతనే యతనికి నవనది పేల సేవనాలో మృత్యువు, మౌగ
లాయి వారివలన నుపప్రవముగలుగనీయన శక్తిగా జ్వలముగొల్పి
యు త్తర సరిహద్దులను గావించుట కిశని యుండును. వానినిగని
నమ్మకముగా నుండినవాడను అగ్గజులను నమ్మి, వేరొకరిని
రాజ్యాంగమునలేడు. తన యుద్యోగములో అగ్గజులను నమ్మి
కొత్తాలు మంత్రికి సాక్షినియై పంపి వేతనాలో బాంధవతే
నుండెను. అగ్గజులను నమ్మి నమ్మి నమ్మి నమ్మి నమ్మి నమ్మి
నిశ్చయము చేయుటకు కలుగుచున్నది ముఠాని ముఠాని కొరక
ముల నెఱవేర్చుటకును కలిగిని నిశ్చయముగనుండెను. ఈ
యోజనతో గాత్రియంతయు నవాబుగారి ప్రాప్తమృదు
చుండిరి. అరుణోదయ ప్రాతఃకాలముననే ముఠాని తనయులను
సేవకులనగని తనచేయింపు నీలకంఠాపురము, సురభిపురము
దస్తగిరి సాహెబుడు కొల్యాలోచనమునకు కలిగియుండును.
ఈ నీలకంఠాపుర కిపుడు ముఠాని తనయింపునకులను
స్పండును ఇతర డిగువగిసంపన్నముల ముఠాని నవాబుగారి
కొలుపులో స్వల్పవేతనమున చేయింపున నీలకంఠాపురము
చేతను, సత్యప్రసన్నుతచేతను నవాబుగారి ముఠాని ముఠాని
నమ్మకమును సంపాదించి, రాజ్యాంగములను నమ్మి ముఠాని
వసూలు చేయుటకు ముఠానిగారియును పేయింపు యుద్యోగ

మును బొందెను. ఇతనియందు నవాబుగారికి విశేష గౌరవ విశ్వాసములు గలిగియుండుట చేత నితనితోఁగా ర్యలోచనము చేయుట వాడుక. దస్తగిరిసాహెబు స్వకులాచారములయందు విశేషాభిమానియు, హిందువులయందు మిగుల నసూయగల వాడునునై యుండెను. నవాబుగారు వారిరువురకును రెండు కుర్చీలనిచ్చి కూర్చుండ నియమించి యిట్లనియె.

నవాబు—అయ్యా, నీలకంఠ రావుగారూ! మహారాష్ట్ర భాషలో ప్రాసమున్న ఈ యుత్తరముల జదివి వానిలోని సూచారముల నాకు చెప్పుము. మీకింది నష్టకష్టమైనవారు నా కెవరును లేరు. (అని యుత్తరముల నతని చేతికిచ్చెను.)

నీల—అయ్యా! మీతండ్రియు, మీతాతయు నాయం దెంతయు నాదరమునే చూపుచుండిరి. ఇన్ని దినములును మీ సంస్థానమునకు నష్టకష్టముగానే పనిచేయుచుంటిని. (ఉత్తరములఁజూచి) అయ్యా, ఇది శివాజి ప్రాసినది.

దస్త—అనుధముండా! వాడు మొన్ననే మరణోటల రెండిని పట్టుకొనెనట. వాడుండు ప్రతాపగిరి కోట పట్టుట కసాధ్యమైనవట. నీని పోరాటమే యెక్కువాయెను.

నవా—అతనిజడువనిష్టు. వెనుకమాటలాపవచ్చును.

నీల—ఈ యుత్తరము శివాజీ మొగలాయి చక్రవర్తి యగు బొంబగజేయిన ప్రాసినది ఇందులో మీకు హిందువులను మిగుల బాధపట్టుచుండవచ్చును, అందు చేత మహారాష్ట్రులందఱును మీ ప్రభుత్వమున కెదురు తిరిగి మొగలాయివారికి సహాయపడునట్లును దానికి బ్రతిఫలముగా

మహారాష్ట్రదేశమును శివాటికి జక్రవర్తివనలవలసివనియు, యుద్ధాయోధుడియున్నది.

నవా—నీలకంఠ రంపుగారూ! ఈసందర్భమున మనము చేయవలసిన కార్యమును చెలుపుడను. మీరు రాజ్యాంగవిషయములలో విశేషసాధనము గలవారలు.

నీలకంఠ—అయ్యా! నామాటలు మీ కనుమోగలిగించునేమో యని సందేహముగానున్నది. మీ రవస్థయు చెప్పవలయుననిన చెప్పెదను.

దస్తగిరి—నీలినవారి యంతస్తును గౌరవమును గనిపెట్టి మాటలాడుము.

నవా—అవశ్యములేదు; మీను యుక్తిమనీ తోచినది మీరు చెప్పుడు.

నీతి—ప్రజానురాగముఁ గాంచని ప్రభువు సాధ్యమును, భార్యానురాగముఁ గాంచని పతిభోగమును, సోద్యములైనవే. పరిపాలిత పరిపాలకుల కన్యోన్యస్నేహము లేకున్న నెప్పుడి యుండదు. తన్నొల్లని సతితోఁ గాభరము దేయు భర్తకుఁ దనభార్యవలనఁ దనకేకాలమున నట్లు చేడుగు గిలు గునో యను శంకయు, భార్య పరపురుషగమనముచే గని కవమానముఁ గలిగించు నను శంకయు నెడతగక యుండి యాతనిఁ జింతామగ్నమానసునిఁగాఁ జేయునటుల, బ్రజల యనురాగముం గాంచని నృపతి కెప్పుటికిని సంభేదమును భీతియు గలుగుటయు నెప్పుడి లేకుండుటయుఁ దట్టిండును. మహారాష్ట్రము మీచే బాలింపఁబడిన జనులై నందున వారిని మీరు సామోచాయమున మీ స్వాధీనమం దుంచుకొనిన

మొగలాయివారిని జయించుట సులభసాధ్యంబు. ఏ రాజు ప్రజల మనస్వేపంబునకు బొల్పడునో అతని రాజ్యంబుపట్టుట శిశ్రువులను సులభంబు. శివాబీ యవతారపురుషుడనియు, దైవానుగ్రహముగలవాడనియు మహారాష్ట్ర కందటికిని నష్టముగలదు. కాబట్టి యతనితో సంధిచేసికొనియతనిని స్వాధీనమున నుంచుకొనుట గుండ్తము.

ని స్థగిరి—హిందువులగు అష్టాగదా దేవతలు? వారలగు దైవ మిక్కడిది? జ్ఞానమెక్కడిది? వారిని జంపుటయే మనకు ముఖ్యధర్మము. కొంకణలో నేమిచెప్పియున్నది? అన్య మతస్థుని జూచినంతమాత్రమున జంపవలసినదనిచెప్పియుండ లేదా?

నవాబు—రాష్ట్రములోనిజనులనందఱ జంపిన పిమ్మట రాజెవరిని బాలింపవలెను. దేశమందంతట హిందువులుండుట చేత నందఱను జంపించి యాసని చేయుటలో నున్న మహమ్మదీయులను బోగొట్టుకొని నిర్ధానువ్యమైతటవార భూమి నేల వలయు గాబోలు. గురువులవారి యాలోచన ప్రకారము చేసిన శీఘ్రముగ గడతేరవచ్చును. గురువులు గారూ! మీ యాలోచన వాలును.

నీ—మీ గురువులవారి యిష్టప్రకారము మహారాష్ట్ర లను హత మొనర్చుటకే యత్నించినను నది యిప్పుడు కొనసాగునా? శివాబీ కోటను బట్టుటకు బ్రయత్నముచేయునెడల మనసేన నంతయు బ్రతాపగిరికే పంపవలయును. ఆ సమయమున మొగలాయివారి సేన పట్టణముపైకివచ్చిన, పట్టణము మొగలాయివారిదే. శివాబీతో గుండ్తము చేయుటవలన నీకు జయ

ముగలుగుట సందియము ; ఇచట బట్టబాటు పని భీషమగుట నిశ్చయము. ఇంతయే మనసు గలుగులాభము శివాజీని మించి తనమున స్వాధీనపఱచుకొనవలయును.

దస్తగిరి—నవాబుగారూ! ఇశానిమూట పెట్టకండి. ఇతఁడు హిందూమతపాతి. శివాజీన కి మనము యుద్ధమునకు బోవు సమయము మొగలాయివారి కేటులఁ దెలియనును! ముందుగా మహారాష్ట్రల జయించిన మొగలాయివారిని ముగ్ధ జయింపవచ్చును. ఇంటఁ గెలిచి రచ్చఁ గలువవలయునని వినలేదా?

నీల—అయ్యా, నే నింక నెలవుదీసికొనకను.

నవాబు—పొమ్ము. ఈవిషయమును గుఱించి దీర్ఘకాల చన చేయవలసియున్నది. మీ రి సంగతులను రహస్యముగా నుంచవలయును.

అంతట నీలకంఠరావు వెడలిపోయెను. నవాబును దస్తగిరిసాహేబును మంత్రిగారి ద్రోహమును గుఱించి చూడబొందుచుండిరి. మంత్రి నేటులనైనఁజరిపించవలెనని దస్తగిరి సాహేబు పలుమాట నవాబునకు నొక్కి చెప్పుచుండెను. “సమయమున “దేవీ పాతుమాం” అను నొక శబ్దము రెండుమాటలు విని బడెను.

నవాబు (గురువులవారితో) సాహేబుగారూ! ఏమా శబ్దము? ఒక నేవకునంపి తెలిసికొనుండు.

దస్తగిరి—నేనేపోయి చూచివచ్చెదను. (అని బయటఁ బోయెను.)

దస్తగిరి—(మొదలు గొంతవేయటకే వచ్చి) ఎవరో గోసాయివాడు వచ్చి నీధిలో వెళ్ళిపోతాడు. వానిబట్టి కట్టించుట యుక్తము. వాని గొత్తలునొద్దకుం బంపవలెను.

నవాబు—మీరుపోయి కార్యదర్శి నిటకుం బంపుడు.

దస్తగిరి సాహేబు సెలవుదీనికొనిపోయి తన కెదురుగా వచ్చుచున్న కార్యదర్శికి నవాబు పలుచుచున్నటుల జెప్పి యత నిని నవాబునొద్దకు బంపి తానింజేజిబోయెను. కార్యదర్శి నవాబు దగ్గఱకు వచ్చినతోడనే నవాబుతన వాకిటగూయుచున్న వాడు ప్రహరసింగనియు, కొన్నిసంగతులను దనకుం దెలుపుటకై కడచినరాత్రి తనతోడ జెప్పినప్రకారము వచ్చినట్లును దెలిపి యతనిని లోపలికి బిలుచుకొని రమ్మని యుత్తరువుచేసెను. అంతట నాకార్యదర్శి వెలుపలికిబోయి యాగోసాయివానిని శోధనచేసి నిగ్రహధుడుగా నుండుటం దెలిసికొని నవాబు నొద్దకు వానిని బిలుచుకొని పోయెను. కొంత హిందువును రాజగృహములోనికి బిలుచుకొనిపోవుట మచటజనుల కాశ్చర్యభయములం గలుగఁజేసెను గాని, కార్యదర్శి నవాబునకు విశ్వాసపాత్రుఁడగు నుక ఎవరును మూటలాడిక యూహించిరి. పాను మిద్దెపడి పోయినతోడనే కార్యదర్శి ప్రహరసింగును ద్వారము వద్ద నిలిపి, తాను ముందుగా నవాబువద్దకేగి వానిని లోపలికి బిలుచుకొనివచ్చుటకు మరల సముజ్జ్వలైకొని ప్రహరసింగును నవాబునొద్ద నిలిపెను.

ప్ర—నవాబుగారికి నొక విన్నపము. తమయందు నాకుంకల పూర్ణమైన సమ్మకమువలననే నే నొంటరిగా మీ

సన్నిధానమునకు వచ్చితిని. మీయొక్క... కార్యము ననుసారము
పఱచుటకొఱకే నేనిచటకి వచ్చితిని.

నవాబు—భయపడక వచ్చినవనిని శీఘ్రముగాఁ దెల్పు
ము. మనసంగతులన్నియుఁ గార్యనిర్వహించెదమును. కొద్ది
యన్నిసంగతులును బాపక చెప్పుము.

ప్ర—సరే! జాగ్రత్తగా వినుఁడు. మీరు మీప్రభువు
లను గాపాడుకొనుటకుఁ గొన్ని వస్తువులను శీఘ్రముగను జాగ
రూకతతోను జేయవలయును.

నవాబు—అట్లగునా! చెప్పుము.

ప్ర—అవును మీరుగ్రామీణుల నేఁడను గెదదనజూపెదమిచటకి
వచ్చిచేరును; నిన్న ఆల్లిలాయను గ్రామమున నుండెను. అతఁ
డింతశీఘ్రముగా వచ్చుటకుఁ గారణమేమియో తెలియునా?

నవాబు—నేనతనిని రక్షనియ్యవలసియుంటిని. అందువల
ననే యతఁ డింతశీఘ్రముగా వచ్చుచున్నాఁడు.

ప్ర—ఓహో! మీయాజ్ఞప్తకారమే యుండెను వచ్చు
చున్నాఁడనుకొంటి. మీరు వచ్చివారు; నిష్కర్షణములు.
అతఁడు మాజనులలో వేగునను సహాయము తీసికొని జాగ
రూకతతోడనే వచ్చుచున్నాఁడు.

నవాబు—దురుద్దేశముతోడనే వచ్చుచున్నాఁడా! వివ
రముగాఁ జెప్పుము.

ప్ర—ఓహో! అయ్యుత్తరమును నీవు ప్రోచుచున్నది,
అతనిని నమ్మరాదు. అయ్యుత్తరమును జూచినంతట నతనికి విశేషము
జాగరూకత కలిగెను. నాకు భవమే ప్రధానమనియు, భవమొ
సంగెడివారికి నేనెట్టిదనినైన జేయుదుననియు నతనియభిప్రాయము.

ముము. అందువలన నశేషునిన్న నలదుర్గమునుండి యొక మనుష్యుని నావద్దకు బంపెను. నేనికి డికి బయలుదేరివచ్చినందున నాకు బదులుగా నాకుమారుడు డతనివద్దకేగెను. మిమ్ము నేడె చరిత్రలగునుననియు నందుకు మేము మనుష్యులను సహాయము చేయవలసినదనియు జెప్పి అందులకై లక్షరూపాయలు నాకుమారునిచేతికి మీమంత్రి యిచ్చెను. నాకుమారుడు ధనముం దీసికొనెనుగాని మనుష్యులను జేర్చుకొనుటకై యొకదినము సావకాశము కావలసియున్నదని చెప్పి, మఱి వచ్చి గుర్తుపై నీగిమీఁద నాంత్రి యీశట్టణపు సమీపమున నాబసదగ్గఱను వచ్చెను. నాతఁడుండగు మోన్సింగ్ రాత్రి యాదేవ్యాలయములో దొంగలచే జంపబడినందున రాత్రి ప్రొద్దుపోయినను నేను నా బసకుఁబోయి చేరితిని.

సవాబు—చచ్చిపోయెనా? అయ్యో! పాపము!

మోన్సింగ్—అవును. నేను దప్పించుకొని పరుగెత్తి పోయి కొంతసేపు గడచి మఱి దేవ్యాలయముదగ్గఱకుఁబోయి వాని వెదకితిని వాడు కత్తిపోటుతగిలి చచ్చిపడియుండెను. అందువలన నేను నాబసకుఁ బోవు వేళకు రాత్రిమూడుజాముల ప్రొద్దాయెను. నాకుమారుడు నాతో నీసంగతులన్నియుం దెలిపెను. నేను నిన్నుఁగాసాడు తెలంపుతో నీసమాచారమంతయు నీతో చెప్పెదను వచ్చితిని. మంత్రికి నతినిసేసను నలదుర్గములో ననలింపుని నాకుమారుడు యోజన చెప్పినందున సతఁడు నేను దీసికొనినాక వాడు చెప్పినట్లులఁ జేసెను. మీ రాజ్ఞుఁడైన మంత్రిని జంపించెదను. నన్నెప్పుడును గాసాడెన

నని ప్రమాణము మీగుచేసి వాద్దానమిచ్చిన వాలును బహు
మతి వేటు నాకక్కఱలేదు.

అప్పుడు నవాబు ప్రహరసింగ్ తల్పననఁ జూచి పట్టి
“అల్లాసాక్షిగా నీకేచెడుపును నేనెన్నఁగినిఁ జేయును. నీతప్పుల
క్షమించితిని. నిటులనైన మామంత్రినిజగపి నామొనఁగియు
దొలగింపుము.”

ప్ర—నీనీ కోటనువదలి నేడంతఁ గుఱుము. ఇదిబోయి
కోటలోని నీగతుకభటులును ద్వారపాలురులును మీ పక్షము
మున సత్యముతప్పక నమ్మకముగా నుండువాకు; తక్కిన నేరము
నప్పుఁగూడదు. నీయుద్యోగస్థులలోపశ్యవాసముచేతవ్యసాక్రం
డునునైనవాఁడు అస్సల్లాఖాబుక్కి డే. అతనినునూయుదును. గవర్న
దగినవాఁడే వీరిరువురును మీఁకొక కౌత్తి ప్రభువునుఁబుడిచుదును.
వారు నాకుఁ గానివారైనను నీకు సత్యముగాఁ బోయిండు
వారు. ఈ విషయములను గమనించి ప్రవర్తించుము. నావలన
నైనంత సాహాయ్యము నేను జేయుచుండనను. నీను శిష్ట
ముగాఁ బోవలెను. కార్యదర్శిని నాతోడ వీధివఱి కంఘము.
నీపనులను నెఱవేర్చి నేను మఱివిచెప్పనను.

ప్రహరసింగిటులఁ జెప్పి సలపుఁ దీసికొని వెంటిపో
యెను. కార్యదర్శి వీధివఱకుఁ బోయి, యతనినిగది మఱి లెను.
నవాబు దిగులుతీరి నెమ్మదిగానుండెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

మంత్రి కుట్రతో జేరిన విషయములు రసూల్జానునకు ముందునాటికే గాత్ర యే యెటుక పలుపఁబడెనను సంగతి, కొత్వాలునకు నాటినుండయము జరగిన విచారణతోఁ దెలిసెను. రసూలా యుత్తరములను గొత్వాలునకుఁ జూపఁగూడదనియు, రాజునకు మాత్రము చూపఁబడుననియు, నొక్క వక్కాణించుటచేత మంత్రి కుట్ర యతనికిఁ దెలిసెనున్నదనియు, ఆ విషయములను రాజునకుఁ దెలుపుటకై యతఁడు నిశ్చయించి యున్నట్లును కొత్వాలుహించును అందువలనఁ దాను ముందుగా మంత్రితో మాట్లాడి విమృత రాజసభకుఁ బోయి రసూల్జానును, అఫ్జల్జానును దాను తనవద్దనిలిపియున్న సంగతి రాజునకుఁ దెలుపవలసిననియు, కొత్వాలు నిశ్చయించెను. పట్టణములోఁగల నప్పడప్పడు జరుగు సంగతులను కొత్వాలుకుఁ దెలుపుటకు వేఁగులవా రనేకులుండిరి. నాఁడుదయమునుండి గును కొత్వాలు రసూలును విచారణచేయుచుండుటచేత, వేగులవారితో మాటలాడుటకుఁ గొత్వాలునకు సందర్భములేక యుండెను. మంత్రి కుట్రలతో జేరినవిషయములను అఫ్జల్జాను నెదుటఁ దాను మాట్లాడుట యుక్తము గాక యుండను దాని నిపుడు కొత్వాలు రసూలును, అఫ్జల్జానును గదిలోవదలి, వారిని బయట రాసీయుకుండునటుల నొగట పొకిట మనుష్యులను పొంయించి తాను దనయింటి పెరటిప్రక్క నున్న గదికిఁబోయి, వేగువారల నచటికి రప్పించెను.

వారిలోనొక బ్రహ్మణుఁడుముందుగా నచటికివచ్చెను.
 కొత్వా—శాస్త్రులుగారూ, ఏమి సంగతి?

బ్రా—(ఒక యుత్తరమును జేబులో నుంచి గొల్చి) అయ్యా, ఈయుత్తరము కామేశ్వరశర్మ చేతి ప్రాము నిడివుని. ఇందులో నతఁడు తన చెల్లెలిని తుట్టొప్పుటలో నొక ప్రహరముని కిచ్చి వివాహము చేసెననియు, బ్రహరసింగును తనవద్దకు రప్పించుటకుఁగాని, యేదైన నేర్పిటునకతనిని సమ్మతిగాఁ జేయఁజూడఁగాని, యతనికి సాధ్యపడనట్లును, ఇట్లుగ్రామమందగుండు దోవుడు కతనికి భయముగా నుండునట్లును, దెలిపియున్నాఁడని మంత్రి గారే ప్రహరసింగును స్వాధీనముఁ జేయఁగలవనియుఁ గనుఁబఱచియున్నాఁడు. (అనియు ఉత్తరములఁ గొల్పియునకిచ్చెను.)

కొత్వాలు—మంచిది. ఆయనకే సంగతిఁ దెలిపడను. కామేశ్వరశర్మ నలదుర్గమునకుఁబోయి మంత్రిగారితో మాటలాడలేదా? అని సమీపమేగదా?

బ్రా—గతుకపత్రము పంపఁగఁగి యాతఁడు పోయెడు.

కొత్వా—అంత సందేహ పడనేల?

బ్రా—అతఁడు మిమ్ము నమ్మలేదు. తల్లాజీ శిష్యాగణ పఠే నతఁడు జవబుజాగ్ర త్తితో నున్నాఁడు.

కొత్వా—తల్లాజీ గొల్చి పట్టణములో నుండునటులు గుం గతి నీకేమైనఁ దెలియునా?

బ్రా—అదిసంపూర్ణముగనబడదు. ఎందరో తల్లాజీలు మాటిమాటికిఁ గనబడుచున్నారు. అతఁడు తల్లాజీమని నమ్మరాదు. నేను నెలవుదీసికొనెదను. మంత్రిగారు వచ్చినతను మాత్రమీ యొద్దకువచ్చి మాటలాడదెను.

ఇటులఁ జెప్పి యా బ్రాహ్మణుఁడు వెళ్లిపోయెను. బ్రాహ్మణుఁడు మహాగాష్ట్ర పక్షపాతిగ్రూరను మంత్రి యొక

లగువారికి నిష్ఠుఁడువలె నశించుచుండెను. మంత్రి మొదలగు వారి కితఁడు మహా రాష్ట్రాలనుర్తమును దెలుపకుండెను. శూరుఘ్నుల కనుసూలుఁడుగా నటించుచు, మహారాష్ట్రాల కార్యములఁ బక్కఁబఱచుటకై వాగలచే నియమింపఁబడి, తన బుద్ధి సామర్థ్యముచేత నితఁడు శూరుఘ్నులవద్ద నమృతమును సంపాదించుకొనెను.

ఈ బ్రహ్మఁడు పోయినతరువాత నవాబునగరి ద్వారపాలకుఁడు "కొండు కొత్తాయినింటికివచ్చి రాత్రి కార్యదగ్గి గారూరి వెలుల భివానీదేవాలయమున కెవరినోయొక నినిగూడఁబలుచు కొనిపోయెననియును, రాత్రిప్రాదు పోయినతరువాత మరల నతిఁడు నగరునకు వచ్చిననియు, నుదయమున నీలకంఠ రావును దస్తగిరిసాహేబును నవాబునగ్దఱకు వచ్చి మాట్లాడిపోయిరినియు, గోసాయి వాఁడొకడా వెనుకనగరులోనికి వచ్చిననియుఁ జెప్పెను. కొత్తాయి లంతట లేచి మగలఁ తన సభాస్థలంబునకు వచ్చి, నయోసాయముచేత రసూలువద్దనుండు సుత్తరముల సంకఠిని దెల్పసికొనుటకై రసూలుండు గదిలోనికిఁ జోయెను.

కొ—అప్రజుల్లానుసాహేబు గారూ! నేనింత కాలముమిమ్ము వదలియుండినందుకు తమింగవలెను. కొంత ముఖ్యుఁడైన ననియుండి పోయి యుంటిని. మీకు భోజనముపట్టిరా?

అప్రజు—పట్టిరి.

కొ—నేను నేఁడుదయమునఁ గతినముగా మాటలాడినందుకు మీ గాఁచూసకఁడు. న్యాయస్థానంబున నిప్పక్ష పాతముగా నుండవలెనుగదా! రాత్రి జరిగినవిషయములో రసూలుపై నేరమగుపడలేదు. చంపఁబడినవాఁడుకూడ నన్య.

మతస్థుడైన హిందువే కాబట్టి, ముహూర్త గొప్పనేరముగాదు. లాల్పింగును దప్పించి కాపాడినది మాత్రము ధర్మము కాదని కార్యము.

ర—నేను వానిని దప్పించుటయేమి ! వాడెప్పుడు హాయిగా నున్నాడా?

కొ—సౌఖ్యముగా! నున్నాడు, మీ కాగితములను జూపుదురేని నేను మిగుల సంతసించుదును.

ర—అది నవాబుగారితో సరిబరించిన రహస్యమునికను, బయలు పడుపరాదనియు నే నింతకుముందే తెలిసి, ముగిస లేదా! నవాబుగారితోజేరిన రహస్య విషయములను వెల్లిపుచ్చునుని చెప్పట మీకు న్యాయముగిండు.

కొత్తా—సరి, లాల్పింగును విచారించుట నీ మున్నగు వానిని రక్షకభటులవద్ద స్వేచ్ఛించినవాడెప్పుడీపు సముదాయని నిచటికే బిలిపించినీయెదుటనే విచారించుటయు ప్రభువు కాబట్టి, వాని నిచటకు రప్పించెదను (అనితలుపువద్దకు గొప్పించును వానినంపి లాల్పింగును రప్పించెను.)

కొ—లాల్పింగ భటులను పట్టుకుము. నీకు భోజనము పెట్టిరా! బాధలేక సౌఖ్యముగ నున్నావా?

లా—తమ దయావలన సౌఖ్యముగానున్నాను. భోజన మాయెను.

కొ—ంత్రీ మీర నిన్ను దప్పించుటకు ముహూర్త చరిగిన సంగతులను విశదముగా చెలు ప్రహు.

లా—ఇద్దరు గోసాయిలు వచ్చి నన్ను సొంగిలనుండి తప్పించి కాపాడిరి. వా రెవరైనదియు నాకు తెలియదు.

రసూలు—నాముఖమును గమనించిచూచి యాగోసాయిలలో నేనొకడనుగా నుండినఁ దెల్పుము.

లా—(నిదానించిచూచి) నీవే, నాప్రాణమును గాపాడిన పుణ్యాత్ముడవు.

పారిటుల మాటలాడుచుండఁగా నొకసేవకుఁ డాగది నాకిరికివచ్చి, నిలిచి, కొల్వొలునుజూచి, మంత్రికుమారుఁడు బయటవచ్చి కాచుకొని యున్నటులఁ జెప్పెను. కొత్తాల్లు సేవకునివంకినఁ దిరిగి కొంచెము ముందువచ్చి, తాను పనిమీఁద నుండుటవలన నశనిఁ జూచుటకుఁ గొంచెము సేపగుననియు, ఆలస్యము చేయుటకుఁ దమింపుమనిమంత్రికుమారునికిఁ జెప్పమనియు నతనికిఁ గావలసిన వస్తువుల నతని కియ్యవలసినదనియుఁ జెప్పి యా సేవకునిఁ బంపి మఱలఁ గనబోదుకని వచ్చెను. ఈ సమయములో లాల్పొగునకును రసూలుకును స్నేహములముగాఁ గొన్ని కుట్రలు జరిగెను. కామేశ్వరశర్మ ప్రాసినదని వేగుపాఁడు కొల్వొలున కిచ్చిన యుత్తరము కొత్తాల్లు జేబులో నుండి క్రిందికిఁబడెను. కొత్తాల్లు తాను సేవకునితో మాటలాడిన చుంగుటచేత దానిని గమనింపలేదు. రసూలాఁయుత్తరమునెత్తి సంగతులు దెలిసికొని మరలదానినచట నేయుంచెను.

కొ—లాల్పొగ! తరువాతి సంగతులఁ దెలుపుము.

లా—అయ్యో, స్వల్పభవమును జేర్చి పెట్టెయ్యుంలాపుడి ప్రభవ్యమును, పొరిసలవులకుఁ దీసికొని, బయలుదేలి షోయా, గిరి వచ్చిచేగినిని. అచటనుండి బయలుదేలి వచ్చుచుండఁగా లాల్, _____, _____ముఠివేరు నాకు జ్ఞానములేదు. భీమా పనియొడ్డుననున్నది.

కొ—అట్లేలా ?

లా—అయ్యారి చెంకను వచ్చునప్పుడు బద్ధులు గోసాయిలు నాకు కనబడిరి; వారితోడనే వచ్చుచుంటిని. వారు నన్ను బిలుచుకొనివచ్చి యాదేవాలయమును జూపింపిండ్ల నకు వచ్చిచేరిరి. ప్రొద్దుపోయినందున నాతోడనే వేళోడోటము దొరకదని వారు చెప్పినందున నేను వారితోడనే పోయినిగదా తిని, కొంతప్రాద్దేశ్యపతనవాత వారు నాభవమును స్మరింపజేసి దోచుకొని పరుగెత్తిపోయిరి పిమ్మట గొంత నేర్పునకు నేను వచ్చి నన్ను గావలివాండ్లయొద్ద విడిచిరి.

కొ—అబద్ధపుమాట లాడకుము. కొరవ్వనట్లుగా యాదేవాలయములో నీతో నేమిచూడ్తుండి? మేము నీను ఇత్రపులముగాము. నిజము చెప్పుము.

లా—కొరవ్వదట్లుగా, ఆయనయెవరు? వారితో నా కేమిపని. (రసూలువంకి విరిగి) మీరెవ్వరైన నాయుద్ధాగ్గించి నపు డాతని జూచితిరా?

ర—లేదు. నీ వాయుడినవడము బడియింపి.

కొ—(నేలనుగ్రుడ్డి, చుటచుట లొల్పింనునుజూచి)నీవు కావలివాండ్లతో జప్పినదేమి? ప్రహరసింగ నమ్మాదాన మేమి? నిజముచెప్పుము?

లా—ప్రహరసింగా?(నిదానించి)దారిలో వచ్చునప్పుడు ప్రహరసింగనుదొంగ యొకడుండునటుల వింటిని. అంత కంటే వానిసంగతి నాకేమియు తెలియదు.

కొ—లాలా, నీవబద్ధమాడెదవు నిన్ను గొంతవేసదను; భద్రము.

అ—కొత్వాల్, వాని నట్లడుగుట నీకుఁ దగదు. అతఁడు నేరస్థుఁడగుఁడు. వానిని విచారణచేయుట నీకుని ఇట్లువంటి ప్రావృత్తునకు నుల మాయెడుటఁ జేయఁగూడదు. మా కనట సాహాయ్యము లేకయుండినను దుర్బుద్ధుఁడగునులకు మే మధ్యుపదుదుము.

అభజ్జుల నీమాట చెప్పినందులకు కొత్వాలు మిగులఁ గోపించి తననునుష్కలఁ బిలిపించుట కాలోచించెను కాని యుంజలో నుగ్రత్రుడుమారుడు సకరివారుఁడై బయిటనుండు టఁగను, గనూలున కతఁడు ప్రాణస్నేహితుఁ డగుటయును, గొత్వాలు పునఃపూనినకుఁ దగిలెను. అందుచేత నతఁడు తనకో కముఁజూపుటచేఁ బ్రయోజనమేమియు నుండదని నిశ్చయించు కొని 'ఖానాసాహేబు'అని యభజ్జులనుతోడన్నఁగా మాట్లాడుటకుఁ బ్రారంభించెను. అప్పుడు గనూల్లూనులేచి తనకాలు పును తోటలునఁ గొత్వాలు ముఖముపై నొవ్వెచి, యతనిని వెను కనుక బహద్రుడైన, కాళ్ళతో కలుపును దొక్కి ముఖమును గదలనీ ముక కట్టుకొనెను. అభజ్జులూను దనబాకును దీసికొని కొత్వాలు తొప్పుమీఁద మోచెను.

గనూ—నాయనా, వాడు నోరు తెఱచిన, బాకును పానికొట్టిన లోతునకుఁ బోవునటులఁ బొదుపుము. లాల్పింగి పాని కాళ్ళను గట్టుము. పానియుంగరమును దీసి నాచేతికిఁము. పానిజేబులోని కాగితములను దీసి నాచేతికిఁము.

అ—కొత్వాల్, జాగ్రత. నీవు నోరుమూసికొని యుండిన నిశ్చేమియుఁ జేయను; మాటలాడినాఁ జంపెదును; నీవంటి రాజద్రోహులు మాకు మిత్రులుగారు
 తన—6

లాల్సింగ్ కొత్తాలు కొత్తను జేసులను గట్టించునగు
ములను, జాబులను దీసి రసూల్లాహ్ చేతికిచ్చెను. రసూల్లా
నంతట వాకిటికివచ్చి పంత్రిగుమూసని చూచి న్న గురినను
కొత్తాలు త్తరప్రమీదనని రసూలు ముత్తొసమూసని పోచ
నని తెలచి నేనను లుచిగుండిరి పంత్రిగుమూసనిది చిక్కిరి
వచ్చినతోడనే, రసూ లనెనుతో రహస్యముగా, కొత్తాలు
మనుష్యుల నిరాముధులం జేయగలమని చెప్పెను ముత్తొ
కునూగుండు తనశాలువును దీసికొని మూల పచ్చుచుని పట్టి
గాఁజెప్పుచు వెలుపటికివచ్చి తనకవివాదముతో నేలలము
మ్యలను గొని, కొత్తాలుమనుష్యుల నిరాముధులములం
నొవర్చి యొకరితోఁ ద్రోయుచి, “నాముద్దభటులు మనుష్య
జనులు బతుకునన్ను భయపెట్టము” అని రసూలుతో
జెప్పెను రసూలును, అట్లజ్ఞానును నామూసని మిగుల
సంతసించిరి.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

సవాబు అల్లీ ఆడిల్లాగా గునయమున జాముల్లీ ద్రోగ్గి న
తరువాత పాడుక ప్రకారము మజ్జనభోజనాదులం దీర్చుకొని
గాచరీవితో సభామండపంబున కేరీంది సింహాసనాగ్రాహు
యందెను. సవాబు గుగువులకు చచ్చిరినామోమును, కొద్ద
దగ్గియును సింహాసనముచాటి బల్లలపై నున్నది చూడెరి.
ఉద్యోగస్థులెల్లరును, పురజను లనేగులును, చదివెనుమొదల
లకుఁ దగిన యుడుపులను, భూషణములను, ధరించి యుచిరి

ప్రదేశములను గుఱచుకొని. ఆముఖసానులగు యుద్ధభటులు సభాపతిగారినుండి నొక్కొక్క బారులుతీరి నిలిచి గుండరి. పూర్వపాలకులు ఖడ్గసాములై మోసల గాచియుండిరి. పొత్తిన్నీనమును, అభజ్ఞాను స్థానము ననాక్రమితముగా నేనుండను అభజ్ఞాను గాని కారణమేమనినవాడు దస్తగిరి సాహెబును గార్యసర్కుని సడిగెను. వారు తమకుం దెలియదని చప్పరి. అంతట నుండు సేనకు సభజ్ఞాను సోద్రకుంబం వెను. ఆ సేనకుడు శీఘ్రము గానుబివచ్చి, ముఖజ్ఞానును, రసూల్లానును పుత్రమును గొనివచ్చి నింకొక బోయి, యచటనే నిలిచి గుండరినట్లు దస్తగిరి సాహెబుతో గహస్యముగా దెల్పెను.

దస్తగిరి సాహెబుతో “అయ్యా, అభజ్ఞానును రసూల్లానును కొనివచ్చిరి. బోయి గుర్తారు. మంత్రి కుమారుం డేనును యుద్ధభటులతో సచరించేటా ముఖటలవిండిని. కొత్వాలును సభకుంలేదు. అభజ్ఞానును పొత్తిగుట్టలతోజేరి గుండరించున సభకుంబులనుబట్టి గుర్తారునితో బోయి కొత్వాలిం దిని నను ముద్ధభటులతో ముట్టించి మున్నట్లు నాకుందొంచు చున్నా. వారు పొత్తిగుట్టలను సచరించుచుండరు. ముందుగా గుండరించున సభకుంబుల కొత్వాలును విడిపించి, యభజ్ఞానును రసూలును, పొత్తిగుమారుని బట్టి చటసాలలో నుంచవలెను.

సాహెబు—కార్యసర్కు! అటులగుండు జరగియుండునా? అభజ్ఞాను పొత్తిగుట్టలతో నుండు బాల్కునుండి విడిచి (సేవకుం డొకడు సేనాధ్యక్షునితో గలిగి) ఏమింకటి? ఇంత యవ సరముగా నీవిల్ల డిచ్చుకొవచ్చిన కార్యమేమి?

నేవకుడు—అఫ్జల్లానును గాహించివలసివచ్చి అతడు
దలో నున్నాడు.

వవాబు—అతడును మూడు బ్రతింతుమనగా పోయినట్లు
టుల దెలియవచ్చుచున్నది. అతనిని మేము గాహించి నీకు ?

నే—అయ్యో, అఫ్జల్లానుభౌగ్యము, సూర్యునిను, గాహించి
గారియొద్దను వచ్చియున్నాడు. అతడును మేమును గాహించి

నవాబు—(అతడును మేమును జూచి) అతడు! నిజముగా
త్రములో నెంతదూరభిప్రాయపడితిని ! అఫ్జల్లానును, సూర్యు
ల్లానును, గోతావలు చేతనే దలో నుండియొచ్చి టుల దెలియ
చున్నది ఆసంగతి నఫ్జల్లాను భార్యగొరతగి, సాభిగ్య దెలిసి
వచ్చి మొఱపెట్టుకొనినందున నతనిని గాహించివలయునని నవాబు
ర్యయే వ్రాసియున్నది. ఇంతకుండు నవాబుగారు నవాబుగారు
మేదియు గానము, (అతని పేరును జూచి) అఫ్జల్లా, సూర్యుని
నిన్నూటుయుద్ధభటులతో కొత్తావలమొదటిజోలు, సూర్యు
లును అఫ్జల్లానును విడిపించికోని రావలయునని కొత్తావలము
బట్టి కట్టించి తేము. అతడును మొదటి గుట్టలో నిలిచివారి
డనుసంగతి స్పష్టముగా దెలిసినది; అతడును పోవలెను.

నవాబుగారి యుద్ధసౌకర్యము, యుద్ధ భటులు
కొత్తావలు నిండికొట్టురి. సార్యుగిన్ని సభ్యులవలదలయునని
లాడక యుండవలయునని యాజ్ఞాపించి, ప్రస్తుతకార్యములను
గుఱించి సభ్యుల కిటుల దెలిపెను.

కా—(లేచి) “గౌరవనీయులగుసభ్యులారా! నేటిదిన
మీసభను జేర్చుట వేడుకకొఱపడుగాదు; మిక్కిలి ఖియామత్తు గల
లైన సందర్భములు మన నవాబుగారికిని నతని గాత్రాంగమున

నను నిప్పుడు తటస్థించినందున వానిని దొలగించి, దేశమున గుర్రు, నవాబుగారికిని నేర్పబడి గలుగఁ జేయుటకుఁ దగు ప్రయత్నములు మనము చేయవలసియున్నది. ఇప్పుడు వచ్చి యుండునట్టి యాసదను దొలగించుటకు నవాబుగారికి మీ యందఱి సహాయమును గావలసియున్నది. మీ సహాయమును నానలేక యీ యాసమునకు దూరమైన నవాబుగారికి సహాయముగాదని నానుఁ దొందెనున్నది. ఈనవాబుగారి తొత్తులు ముఱ్ఱుల నాదరించుండి, యీసంస్థానమునకు నవ్వక నుండు బతుకుదుచు నాధారముగా నుండునట్టి మీతో బహిరంగముగా యోచనచేసి జరగవలసినపనుల జరపించుటకై యీసభ ఇప్పుడు గూర్చుబడినది. ఈ సంస్థానములో, గొన్ని కుట్రలు జరగుచుండి యిప్పుడు బయటబడినవి. ఆకుట్రలలో, నవాబుగారి పాలనను బోలబడి, ఎరిసొమ్మును భుజించి వారిపద్ధతి మార్గమునుఁ బొందినట్టివాడు చేతులు, దేశము యొక్క నష్టముకి భంగము గలుగుచున్నట్టి కుట్రలను రహస్యముగా మూలము లొనర్చుటయుఁ గడిచినదముగదా? అందులో నా సేవకులుగానుండి, నానష్టకామునుబొంది, గొప్ప పనులని గని, నాసొమ్ము తినుచుండువారును చేరి నాకు ద్రోహము చేయుటకును, దేశముయొక్క నేర్పడికి భంగము గలుగఁ జేయుటకును ప్రయత్నించుట యీసభ నీచమునను శోచనీయమును దగు విషయమా మీరే యోచింపుడు. మావద్ద నొక్కరైనను బొందెనెవరిలో ముఖ్యుడగు మనమంత్రిగా పండితుని ఘోషింపుకొనుము మీ కిది శాసనమవలనఁ దెలియుచున్నది (అని గొన్నియు తైరములనెత్తి చూపి) ఇదిగో

వారిచేప్రాళు; ఇటగో వారిమృత్తిచూడమని, ఈయన ప్రసంగమున
 ఢిల్లీ పాదుషాయగు బేరంగజీబుచే ప్రసంగము జరిగినది. ఇందులో
 బేరంగజీబుకు వీజుగ్రామముననున్న మును బిల్లుగోనుటలో ముగ్గురై
 గారు సాహాయ్యము చేయవలయునని కోరుటను బట్టి,
 గారికి లాభములో ముగ్గురై ముగ్గురై యును గనుటయు జరిగినది.
 న్నది. చూచితి ? యెంతటి దోషమును గల దోషిగైర్బయి.
 (అనేకజను లాహారముతో లేచుట గలది) నీదానివల్ల నీ
 వాని నిచటికి, బిలిపించి విచారించుము. ఈసమర్థు శిక్షలేక
 తప్పించుకొనినను దేవుడు చేయు శిక్ష తప్పదనిదా ? ముగ్గురై
 ర్యామియగు నీశ్వరుని కింతయందు తెలియునుగాదా ? ఈతన్న
 యత్తరము శివాబీ యాచరించుటను ప్రసంగించి, వాని
 తండ్రిని మాతండ్రి, యిమూలు మున్నగుది కొనిపించుటగలది
 యెల్లఱకుం దెలిసినచే. వీనికి నేనే చడుగును నుచులేదు ఢిల్లీ
 పాదుషా మొదటనుండియు వీనిని చలుముచు, చలుచుచు, నీ
 వీనికి విరోధి నైతిని. పాదుషా వీని కష్టపడంగును నట్లుచేసి
 దూష్టాసమున వీరిరువురను చంపుకొనెనుట. బేరంగజీబును
 సహాయముగా వీడిచటినగిల్గియును నాగి ముగ్గురై. (నీదా
 నించి) మీకెల్లఱకు నవ్వకలగ్గుడు శివాబీవారమునకు గట్టి
 లాష మీకున్న యెంతల దెలుపుడు. నేనే ముగ్గురై ముగ్గురై
 ముగ్గురైమోయి నాటివితమును గడువనను. మీకెల్లఱకు
 నేనుబాలించవలెనను కోరికగలుగి, ముగ్గురై, బిటు, డిటు
 పక్షమున, నెప్పటియును నిలిచనను

జనులు—(దీన్, దీన్, దీన్,) అని ముగ్గురైమొదలగలిగి
 లేచిరి. ఈసమయములో నశ్వారూఢుల సమర్థులుగనుండు

సభానుండవగుందుం గనఁబడెను. ఆగుంపునడపను నలుప్రక్కల మూయఁబడిని పల్లకియొకటి యగవడెను. అట్లకీకి నిరువంకల అఫ్జాల్లాను గనూలానులు వచ్చుచుండిరి. నవాబుగారి శబ్దమునుచిని, యోగంకడఁబడిరి. అంతలో అఫ్జాల్లానా పల్లకినిమండ పఱపఁగొట్టి దావీరమున దింపి, భటులను దానికిరక్కల నుంచి, నవాబుగారి సింహాసనము చుంతుకుచ్చి, వారికి సలాము లొనర్చి, తనకీ తిని సత్వనియుండటంబెట్లను రిసూలానును దండ్రి వలెనే వగచనమొనర్చి కీ తిని నవాబుయంగలంబెట్లెను.

అయ్యో, అల్లాదయవల్ల మేమీ ద్రోపించేతినుండి తప్పించుకొని, దీనిని మీవద్దకుం దెచ్చితిమి.

నవాబు—నివడ తడఁడు! మంత్రియూ!

అయ్యో—కాదు కాదు. క్షమించు.

న—(తనచేతి నఫ్జాల్లాను తల్పిపై నుంచి) దైవాభీనము.

గనూల —మీగును నామిదయవల్ల భయముతీటి నదిగదా! నాను మిక్కిలి సంతోషముగా నున్నది.

అయ్యో—అయ్యో, పల్లకిని తేలువనచ్చునా!

న—తేలువును

కొ—(తనచేతిపై) అయ్యో, నాకట్లుపడిపంపుడు.

న—కట్లను విడువుము.

అఫ్జాల్లా నగరటం గొల్వొనవద్దనున్న యుత్తరముల నొకటానొకటాగా దీని నవాబుచేతి కిచ్చును పిమ్మట సేవగులు కొల్వొనకట్లనూడ్చిరి. నవా బొంతుత్తరములను గుమాస్తా లచే జరిపించి, సభలోని పద్మమనుష్యులచే ముద్రను చేపా

లును శోధనచేయించెను. శోధనలో కొంతవేలు మార్పునొక్క
లోఁ జేరినట్లు స్పష్టముగాఁ దెలిసెను.

న—కొత్తవత్! నీకు మామిచ్చ ముంతి పదియైనా?
ఇవి నీయత్తురములేగదా? బదులు చెప్పుము.

కొ—ఆయత్తురములు నా వే విధిక్ష్మితములు గానినవి
నెవరితరము; వచ్చునది రానిండు.

నవా—(సభనుజూచి) మీకులంగా! జరిగిన దునియులు
మీకు స్పష్టముగాఁ దెలియునున్నవిగదా? మార్పుని నొండు
రానిండు. వారివాఙ్ములమును విచారింపి తర్కములు చే
యుదము.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

వారిట్లు మాటలాడుచుండగా కొక గొజభోజుడు
నవాబుదగ్గఱను వచ్చి, నవాబుగారికి పంపనము చేసి (మలాలు)
మంత్రి చంపబడినట్లును, పట్టణమువేయింటి నల్ల కల్లలముగా
నుండునట్లును తెలిపి, నవాబుగారిని ఎగతాళిలో కొక గొజభోజులు
మున శీఘ్రమున దాగుకొనుటచేని వేడెను. మార్పు పనిపోయి
నందున తనకేమియు నపాయములేదని చెప్పి నవాబుగారి గా
నింహాసముమీఁదనే గూరుచుండి గూఢము లగుటలో ముఖ
యొక గొజకేయోద్యోగముఁ జేపటి కేలేదని, మార్పుతో
వచ్చిన గుండ్లిభటు లే యుతని పురబహిష్కరించుట. ఇది,
వెలుపటిబదులులోఁ బ్రవేశించి త్రిప్పికొని పోయినను,
ఈకార్యములన్నియు సంభవించుటకు మునుపు గోపము వాఁ

హాకాడు 'దేవీపాతుమాం' అని కేశవేయుచు వారి కెదురు
పడెననియు, మంత్రితోడి వచ్చినవారితో సతడేవో రవాస్యపు
మూట లాడననియు, నందుమీఁద వారు మంత్రినిఁ జంపి
రనియు, రాజగోపురము లచట స్వల్పసంఖ్యగా నున్నందున
వచ్చినవారిని ఏరేమియుఁ జేయలేక పోయినందుఁ దెలిపెను
ఇంతలో గోసాయివాఁడొకడు "దేవీపాతుమాం" అని కూత
లిడుచు సభామంటఁగములోనికి వటాలునఁ బ్రవేశించి, నవాబు
గారి దెంగిలువచ్చి, మంత్రి గతింబనసంగతిఁ జప్పి, మంత్రి జేబు
లో దొంగిలినది కొన్నియు ఇగములను నతని చేతికిచ్చి యవ
సరముగా నుగల్గి, వెలుపటికి బోయెను. అప్పుడు దస్తగిరి
సాహేబు సభవారిజూచి, "అల్లాదయచేత నొకద్రోహి చచ్చెను.
అట్టియును మహమ్మదును ననుస్థలిషయములును గమనిం
చుచున్నాను. శివాజీనిఁ జంపుట యిది సులభము. సత్యమతస్థు
లను జమియింపిష్టువా! దీన్, దీన్, దీన్, ఫర్గీహీమానూమ్బా
(మహమ్మదు నాయకును నమ్మనివారికెల్ల మరణము) నీరస్వర్గ
మును బోందుటకు సిగ్గుపడుడు" అనెను. సభవారందఱు, "దీన్,
దీన్, దీన్" అని యాశించిరి.

నవాబు—(కోరికలు నిదానించి) చరిత్ర వారితోపల
శివాజీని శిక్షించునంత ధర్మముగల వారెవరైనను పని నీర్లు
యందునున్న వల్లనాయకుని (అని యుత్తరముగొన్నను తనవయం
దొన్ని బిల్లున నుగచెను)

—(అట్లు మోగింపునల్లభిసి) ఇటు నేనాబలమును,
నాన్నీహీతుల నొకరి దృష్టియు లుండునట్టియు నుగవేర్చెదను.

దస్తగిరి—నీన కవలువలెను నిత్యమును నుచు జమ్నా

వలెను. అతనివలన నే నేరమునులేదు అతని నడతకు నేను త్తర వాదిగ నుండదను.

న — (తన ప్రేమియుంగరములలో నొకచూనినిఁ దీసి) ఈ గుండెనగును హాకిచ్చి, నీనిని పానికి నే నభయపానసూ చకియిగా నిచ్చితిని చెప్పును. అట్టిఅడ్డీల్లావలన నశని కేభయ మును గలుగని స్వప్నముగాఁ దెల్పుము. నేరభక్తికి సభచాలిం పుట లేను? మోసగనమున నెల్లపుదీసికొనుడను.

నవాటిలులఁ జెప్పినతోడనే తాంబూలములు తట్టలొక నట్లొకటి గభవారి కిచ్చు బడినవి. సభవారందఱును నవాబునకు వలసిన మొదట్టిసంతకముగట్టుకొనియిరి. అట్లొకటినులాత్సం గును బిలుచుకొని తిరుగుంటికిఁజోయి వానినిగుమాస్తాగానుం చుకొనెను. నాదమునఁ గాష్టమున మారికిబయటనుండు చింత తోపులో జనులు సుగమగుడిరి. ఒకగోసాయివాడవల నొక రత్న కంటబళిని క్రంగుంటఁచుకొని గూనుచుండెను. అతని తల వెల్లెల్లఁగా జడలుకట్టుకొని ముఖమునందును వీపునందును హస్తంబిఁముగడినవి చినిగిన పేలేకల సతఁడు కట్టుకొనియు, భవ పనికికొనియు విదొంగవర్తకముతో నగుపడెను అతఁడొక యునుఁగుటియను జేతఁబట్టుకొని, యప్పుడుప్పుడు “దేవీపాశు యాగ” అని పిచ్చితఁగా గూముచు నుండెను. చాలినిఁజోపువా రిత పేయఁబడిన గొన్ని గొన్నినాణెములు రత్నకంటబళిమీఁదఁ బడియుండినవి. అతనికి ముంగటఁ గొంతదూరములో హిందువులును తొరుకప్పులును గలసేన గుంపుండెను. వారిలోనిద్దఱు కట్టాఁకప్పులను దీసి చేతఁబట్టుకొని యుండిరి. ఒకఁడు డాంబిక పేషముతో, నెలచియున్న వారిలో గొందఁకి సభి కాశముచేయు

చుండెను. కొంతసేపటికి రాజభటులు కొంతవ్వులు వచ్చి బల్ల
మీదదబెట్టి యచటికి దీసికొనివచ్చిరి. కొంతవ్వులువచ్చి చచ్చి
ర్థనజేయుటకు గొంత యువకొఱమిచ్చివచ్చెడిది. అంతయు
పట్టాకళ్ళెల్లనుపట్టుకొని కున్నవారిని బాది, యింతవ్వులు
లును వాచకవచ్చునని చెప్పెను. అంతలో వచ్చెడి కొంతవ్వులు
శిరమును ఖండించును అచటనున్న గుంపులో నెట్టియుదాహరి
వాండ్రచటనే కుండిరి. తెక్కినవానగరమును బట్టి వచ్చెను
మరలిపోయిరి.

పరియవ ప్రకరణము.

అశ్లాజీ నాడుగయమున బయలువెడలి వీజప్రాసరము
సమీపమున బడిమెల్లిదూరముచున్న యువకులునొకరి, యొ
దినమున వీజప్రాసరలో జరుగు సంగతులను పోలీసువారికి
తానాయూరిలోనే నాడుతెలుసు నిబిది యుండి, అంతవఱకు
చంపి వీజప్రాసరలో జరుగు సంగతులను వాటికొకటి, పోలీసు
నెను. ముక్తమును కొంతవ్వులును మువ్వకొట్టెలలో కొంతవ్వులు
న్నేసొము గలవాఁగె. కుండివెండునది అట్లొకటి పోలీసు
రహస్యముగా సంచరించుటకును, వీజప్రాసరమొకటి అట్లొ
డుటకును, క్రైత్యముగడను. ముక్త, యువకొంతవ్వులును వాటి
చనిపోయిచందునను, నవాబువిషయమున సత్వరము అంత
వడువాడును, మువ్వకొట్టెలకుండ నెక్కువయ్యెను. అంత
యఫ్ జాబ్బానుగు రాజ్యాంగం కొంతవ్వులును అంతవఱకు
కారము గలుగుటయును మువ్వకొట్టెలను చచ్చి మువ్వ

గలిగించినది యూహించి, కూడినంతటిప్పుడునూ నాచెల్లెనుండి
 పోయినందునని ధిక్కారీ నిశ్చయించెను. నాటి యధ్యక్షుని త్రికి
 పాస్కానోనున దోపనే ధిక్కారీ యొకయనుచునునది గూడ
 బయటదోప, పేగుడుగూ స్వారిచేయుచు బోవుచుండెను.
 పేగుడుజుండు సూర్యోగయమునను నాలుగుగడియల ప్రాధుం
 డుగూ పాటించి తిప్పించి జనుచుండి, తమవెనుక సుమాట
 రుండుపట్టిదూరమున పోని వెలుగుగని, యాచిక్కున దృష్టిని
 గురించినూచిరి లోకావరోహావలన భటులగుంపును, గట్టల
 తళితళికాంతము, వారికిండ్లకిగూడెను. గుట్టముల ప్రాక్కుడు
 తిట్టమును పాటచెప్పుటను పినవచ్చును. తన్నుబట్టుటకే వచ్చిన
 నపాంబుభటులగుంపుగూ నది యుండినచ్చునను పందేహము
 ధిక్కారీకి గెలుగను. తిప్పను దూర్వప్రక్తిని మార్చెమును,
 తిప్పించ బయటప్రక్తిని వరిపాలములు నుండెనుచో, ధిక్కారీ
 తిప్పించుచునది, మార్చెమునను సమీపమున, దూర్వప్రక్తిని
 నన్ను గూర్చి ధిక్కారీచెట్లు తిట్టించి గుండ్లగూడి వారివూటుల
 వెలిపిపోనుచునది తిప్ప. తాను తిప్పను బయటనున్న వరి
 పాలములో చొంగను. ౩౪ యనుచుండెను త్రిక్టలో దాగుకొని
 గుండుగూ నాగుంపు మట్టిచెట్టు సమీపమున నా ప్రాంతలో
 నోటియను ౩౫గుంపులో నొకడు “పక్షాబీని బట్టుట సులభము
 కాదు. మార్త్రుని గొత్తాయను చిక్కిరిపినటుల వీనిని బట్కిం
 చుటను సాధ్యమిదు. నీచముల నార్చిపోవుదుమేని యొక వేళ
 బట్టినచ్చును. కాబట్టి దివ్యతీల నార్చుడు” అని చెప్పుట యా
 గునుచునది వినుబడెను. వా గంతట దివ్యలనార్చి ప్రోవనే
 పోవుచుండిరి. కొంతసేపు గడచినపిమ్మట నా యనుచుడు

తల్లాజీదగ్గఱనుజోయిచేరి, తాను వినిన సంగతినిబోధించి, తాను గుంపు ప్రహర్షింపఁగల సందేహచ్చననను. తల్లాజీ తన పడు నచటనే కొంతసేపు నిలిచి తన మునుపఁబడిన సంగతి ముందువచ్చిన త్రోవనే తిరిగి, దానిని పట్టించుకొని, యచట బడిమట్టి ప్రక్కనుండి తిరిగి పోవుచున్నప్పుడు, తల్లాజీ పోవుచుండెను.

నాచి మధ్యాహ్నమున సుల్తాన్లుగారి భోజనము కేంద్ర లయములో మహారాష్ట్రలంగులను భోజనమునకు పిలువించినములనుముందు తల్లాజీకి సంగతి కామేశ్వరశర్మచే తెలియబడియుండుటవలనను, మర్నాదుమును గోల్కొల్పియును దనిపించి సంగతి మహారాష్ట్రముజుల్మలను దేలుచుండును. మహారాష్ట్రమునను, తల్లాజీ మధ్యాహ్నమునకు దానిలో నేడకును నేడు వక పోయి సుల్తాన్లుగారి సమాగమంలో నేర్పించుట మును జేరెను. తల్లాజీ మధ్యాహ్నములో నాచి బంతునకు సంగతి మధ్యాహ్న భోజనమునకు, మహారాష్ట్రమునకు పిలువించుముగాదీసికొని, వేటకొక్కయొక్క నేర్పించుట మును జేర్చుట పురికొంటోయిచేరి, సాయంత్రమున భోజనమునకు పిలువించి పోయెను. భవానీ దేవాలయమునకు పుట్టుకును పుట్టుకును వగనుండెను. అనేక దినములకు ముజుల్మలచేత నాచి దుంగువల భవానీ విగ్రహమున కెదురుగా మార్తెగల త్రోవవడిచి, తాన త్రోవ కిరుకెలంపలను విగ్రహమునకు పుట్టుకును పుట్టుకును యిండును నుండుండు దుంగువల. తల్లాజీని మహారాష్ట్రమున కామేశ్వరశర్మ యతనికే దుంగు. పోయి నాచిగారి ముందు, తానున్న తావునకు బిల్చిచేసివచ్చి ప్రక్కనుండి మార్చుకు

బెట్టెను. తల్లూజీ కామేశ్వరశర్మకు బీజపురులో ముందుదినము జరిగిన సంగతులను రహస్యముగా చెలిపెను. కామేశ్వరయ్య శీఘ్రముగా సభ ముగియునటుల జేసి జరగవలసిన పనులను గుఱించి యోజించుచుట్లు చెప్పి దేవాలయములోపల బీకటగా నుండు నొక మూలకేగెను. అప్పుడచట స్తంభము చూటుసనుండి బొలామణి కామేశ్వరశర్మవద్ద కేతెంచి, “ఇది మంచిసమయము; ఆను యొంటరిగా నమ్మవారి విగ్రహము ముందట దలుపుకొనిన సలిచియున్నది. నిన్నుగించువారెవ్వరను లేరు వేగముగా జొమ్ము.” అని చెప్పెను.

ఆ సమయమున వనజాక్షి పుష్పమాలికలను శేతంబట్టుకొని భువనీవిగ్రహమునకు బూజచేయుచున్న బ్రాహ్మణుని చేత కొక్కొక్క మూలగా నంది యుచ్చుచుండెను. అప్పుడామె స్నానముచచ్చి, కీల్గంటు పేరుకొని, పుష్పమాలికల గీల్గంటుకు జొట్టుకొని, పట్టుచిర కట్టుకొని, నిలుచుండెను. కామేశ్వరశర్మ మోహనాంగి చంద్రకుబ్జోయి నూటలాడుట కుద్దేశించెనుగాని భవానీ విగ్రహముయొక్క భయంగరరూపమును, మోహనాంగి భాగ్యసములో నుండుటయును బ్రాహ్మణుఁ డొకడచట బూజచేయు ముందుటయును, గమనించి, తనకిది సమయముగాదని యెంచి, మగల, సభకువచ్చి హుచ్చుండెను. సభామంటపమున నలుగడలను గీసములు ముట్టించబడెను. మహాంష్ట్రులు దప్పనిదనులు సభలో లేనని నిశ్చయము చేసికొనినతరువాత తల్లూజీ లేచి, సభ గలముఠాది, జరగవలసిన విషయముల గుఱించి ప్రసంగముచేయుట కారంభించి యటుల బలికెను.

“మహాంష్ట్ర! పోదరులా? అన్యమతస్థుల హింసించు

వారును భూతదయాగి సుగుణహీనులగు నీశుడున్నట్లు అర్థమై
ప్రభుత్వమునకుఁ గల శక్తియును మనము లోబడి నుండెడి, మన
మన దేవ్యాలునుమును బ్రహ్మదేవుడును మనమునున్నాము. అట్లు
రానిపాట్లఁ బెట్టుచునుండి నోర్చుకొని యుండుటకు మనము
వారివంటి మగవాండ్లము గావూ? మరేముడెడి బ్రహ్మము
మును శౌర్యమును మనకు లేకపోయినా? మహాశక్తిగల
త్యము లేకుండుట మే మనము పో? లోబడి నుండుటకు
గారణమను విషయము దీక్షాలో నను దేవత మూర్త్యులకు ముఖ్య
పడును. ఆ గ్రహైకాత్మ్యమును గలిగింది అనుకొని మనము
నుండి మనదేశమును విడిచిపెట్టెను, దేశములను, మతముల
కును, దేవాలయాలనును గీచి మూలమును చూపుక
యీసభ సుంపబడినది. మనము మనమునున్నాము, మన హీ
శ్వరి మహిమనున మట్లుని లేకుండుట దేవతల గుణము
జేసిన ప్రదేశము భూమి నన్ని భావములను మనమున్నాము
చేరియుండుటవలన, మహాశక్తిని శిష్టాచారములను మనము
మహాశ్వరి మనప్రయత్నముల సఫలముననీ మన శిష్టము
జయంబునగున్నను మహాశ్వరి ముప్పట్లకొనిన మనశిష్టాచార
మహాంజగారి స్వస్తి ములో దోచుచు మనమువలసిన శిష్ట
ములను దోచుచుండుట మీ రిదివఱకును వినియున్నాండును.
కొబ్బటి మారందలు నొకటిగా జరి శివాజీ మహాంజగారి
దోడునిలిచిన మనకెల్లరకును జీవగంబుగలుగును. (అని దేవ
ప్రక్క ముఖముత్రిప్ప) తల్లీ! జగన్నాథా! జగదీశ్వరీ! నీ
పుత్రులగు మాకు శత్రుంజయమును, జీవమును గలుగ ను
వలసిన భారము నీదే. నీభక్తులగు మాకెల్లరకు మహాహ

తౌగ్యసాహసజయంబుల నొసంగుము.” తత్క్షణాఢీ యిటులాడిన తోడనే సభ్యులందఱును ‘జయ కాళీ, జయ కాళీ’ అని కూయిడ సాగిరి. నూతలణగినపిమ్మట తత్క్షణాఢీ యాదేవాలయపు గునూస్తాను బిలిచి, యుచటచేరియున్న మహారాష్ట్రుల పేరులును, వా రొకరొక రెంతసైన్యమును తీసికొని రాగలరో యాసంఖ్యలను ప్రాయమునుచెప్పెను. అతఁ డటులనే యొక్కొకని వద్దకుఁబోయి పేరులును, సంఖ్యలను ప్రాసితెచ్చి తత్క్షణాఢీ చేతికిచ్చెను.

౭—(లెక్కనుగుచ్చి) ఇదివరకు నిరువదివేల జనము నకు లెక్క యేర్పడినది. శివాబీ మహారాజువద్ద యిదివేలజన ముండును. మిరందలు నిపు డూరక వారివారితావుల నుండి కొండమీఁద మంట గనఁబడునపుడు వచ్చి చేర్పవలయును. అదివఱకును జనుగుసంగతులు రహస్యముగా నుండవలయును; అట్టిజాల్గునునకుఁ దెలిసిన మీ గుఱునవము గలుగును; మే మప్పుడు సహాయము చేయలేము (నిదానించి) మీరింక మీ తావులకుఁ బోండు. నే నిప్పుడే వెడలిపోయెదను. కామేశ్వరయ్యా! నీవు బహుజాగ్రత్తతో ముగవలెను. ప్రహర్షింగు చేతఁగాని, యట్టిజాల్గుచేతఁగాని, నీవు చిక్కిన నీకు మరణము నాఁడేగలుగును. నే నిపుడేపోయెదను; భద్రముగా నుండుము.

ఇటుల చెప్పి తత్క్షణాఢీ బయటికివచ్చి తనగుఱ్ఱముపై నెక్కి యనుచులతో వెడలిపోయెను. సభవారందఱును వారివారి యింట్లకేగిరి.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

బీజపూరునుందు ముద్దమూర్తి సన్నాహ మొనర్చుటకు
 గొన్నిదినములు పట్టెను. గుండ్లభటులను నలువఱచుచు
 సంభవము లియ్యబడినవి ముప్పాములు కట్టలు మొదలగు నాధ
 నములు సిగ్గము చేయబడినవి. పర్వత ప్రదేశములలో నేర
 నడచుటకుఁ గొవలసిన పరిశరములును వేయబడినవి. అఫ్జల్
 ఖాన్ చిన్నప్పుడాపర్వత ప్రదేశములలో బేరిగియుండును,
 గొన్ని సంవత్సరము లాదేశమును బోలించిపాఠము వగుటచే
 దనకుఁ బర్వత ప్రదేశముల ముద్దమూర్తి దేవుడును గొవ
 లసినంత సన్నాహము చేయించెను. అప్పుడు బురుదుమంది
 సమయమున మొగిలమువాడైనదని ప్రభువును పట్టణమున
 కపాయము గలగునన్న సంగమము అఫ్జల్ ఖాన్ ముండెను.
 అందుచేత నతఁడు వెలువడునున్న ప్రస్తుతములనీ ముద్దమూ
 త్రుఁడ జేర్చెను. గుండ్లభటుల సంగమును నొమ్మరింపఁబడున
 జమ్నా మసీదులోఁ జేర్చి, పర్వత సహాయము నున్నప్ర
 శ్నాహమును చేయుచుండునని అవ్యవస్థలు నొనర్చుటచే
 సంఖ్య జనులను జూచిన సంతతుగ్గుచు పంపింపఁ బట్టెను.
 గలుగుననియు, అవ్యవస్థలు జుంపుట మునఁపుటచే ముఖ్య
 ధర్మమనియు, అటులఁ జూచిన మునుష్యులకు వింతక వ్యవ
 స్థాము గలుగుననియు, అట్టి గుండ్లభటులలో జనిపోయి
 వారికిఁ దప్ప వర్జ్యము గలుగుననియు జూచి నొనర్చు
 వారి కుపన్యసించుచుండెను.

అఫ్జల్ ఖాన్ నిటులఁ గొన్నిదినములు ముద్దమూర్తి సన్నాహము
 చేయుటకై బీజపూరులోనుండి, పలద్యురములో వచ్చి మధ్య

ముచనున్న సేవతోఁ దనవద్దనున్న సేవనుగూర్చి యుద్ధయాత్ర వెంటబడుటకై, తనసేవతోను, గుటుంబముతోను నలదుర్గము వరకు బోయెను. మల్టర్ గావునకు గాయము కుదిరినందున నతఁ డఫ్జెల్లానుతోఁ గూడ నేబోయెను. నస్తగిరి సాహేబును సేవ తోఁగూడనే వెళ్ళెను. వీరు బీజపూరు వదలిన మూడవదిన ముచకు నలదుర్గము చేరిరి. వీరు పోయి చేరిన తోడనే యచటి గజకీయోద్యోగస్థు లఫ్జెల్లానున కెదురేగి సత్కార గౌరవములతో నతనిని దోడితెచ్చిరి. అచటఁ గట్టబడియున్న రాజకీయసౌధములలో నతఁడు విడిసెను. అఫ్జెల్లాను నలదుర్గ ములో మూడవదినములుండి యచటి సేవనుముద్ధమునకుఁగట్టా నుతఁడ బోనరెను. మూడవనాటి సాయంకాలంబున నఫ్జెల్లాను తనమేజిమిండునకు గూరుగుండి గుండఁగాఁ బ్రహర్షిం గవలెనని వచ్చి తనంక నెఱిగించి యతనికిఁ గొన్నిరహస్య విషయములఁ దెలుపవలసియున్నదని చెప్పెను. అతనిని నిరా గముగను జేసిలోపలికివిడువవలసినదని యఫ్జెల్లాను నుత్తరువు చేసిపండున భటు లటులనే యుచున్నది. ప్రహర్షింగ్ మేడ లోలి కేగెను.

ప్ర—సాహేబుగారూ ! కొన్నియును జరిపిన నాటి నాత్ర సేను నా మనుష్యులనుగొని బీజపూరు వట్టణమువంత పును చెరకించినను వట్టణానికి గవ.బడలేదు. వట్టణానికి వాడుకగా విడిముద్ర చేరములతోను వెరకించినది గాని, నూకశంకు దొర కితేను. అప్పుడొక్కరికిఁ జైన సేను గొంగ తొత్తికభటులతో చెప్పి యట్టణమునికి బోవుచున్నందుననే మేబగిష్టెల్లమా నును పోయిచూచిని. అప్పుడిదిని నా కశంకుగుడలేదు. మును

సటిదినము సాయంత్రముననతడు తుల్జాపురిలో భవనిదేవాలయమున గవబడెను. అంత్రము తుల్జాపురినుండి వెలువనట. వాడెచటికి బోయినదియు వాడెచటనుండునదియు దెలిసికొనుట యసాధ్యముగానున్నది. అతడు మిథ్యారసుండియు పోయినదే వినితెను !

అఫజ్జుల్—అట్లాటి మహారాష్ట్రులలో ముఖ్యులు గాబోలు.

ప్ర—అట్లాటి, కామేశ్వరేశ్వర శివాజీ, వీరు ముఖ్యులును మహారాష్ట్ర ముఖ్యులు మహారాష్ట్రసహజమునను వీరు క్రమముగా నన్నిచక్క ప్రజలనులనెరిపించును. అట్లాటి తుల్జాపురికి వచ్చినదియును మహారాష్ట్రులందఱును భవనిదేవాలయమున సభగూడెరి. అట్లాటి, వారి పేరులును వారినిగల నైవ్యముల లెక్కయును ప్రసేహిని తెనుము తగు స్థనంబున వారు వచ్చునటుల నేంపట నట్టి పరిపాటును కొలుస్తమి రేమాత్రము నాలస్యమునయికి నేనతోగూడెను తుల్జాపురిని చుట్టుకొని, పురిలోవలనుండి మహారాష్ట్ర ముఖ్యులబట్టకొనవలెను అట్లు చేయునన్నమీకు గిట్టదునవును. మహారాష్ట్రులందఱు నొక్కటగా గూడెన పరిని జయించుట యసాధ్యమని నాగు. దోచుచున్నది.

అ—అసంగతులు నీ కెట్లు దెలియును! భ్రష్టు తుల్జాపురిలో వారితో జేరినవా రెందఱుందురు?

ప్ర—నేనును మా యన్నకుమారుడను పలుగు రను చరులతో రాత్రి బై రాగివేషమువేసికొని తుల్జాపురికి బోయి యుంటిమి అచట మీము విచారించి యాసంగతులను దెలిసి

కొంటిమి. వా రనుచులతోఁ గూడ సేమాటికిఁ బైననే యుందురు.

అ—దేవాలయపుఁ గట్టడము బట్టువైనదేనా? దానిని భేదించుటకు ఫిరంగీలు కావలసియుండునా?

ప్ర—మీరు దండెత్తినప్పుట వారికి ముందుగాఁ దెలిసినయెడల ఫిరంగీల సహాయము లేక మీరు లోకలఁ బ్రవేశింపలేరు. మనము రాత్రివేళఁ దటాలునఁ బ్రవేశించుటయే యు క్తము. పగలు వారు దొరకరు. రాత్రి ఫిరంగిలను గొండపై కెత్తికొనిపోవుట యసాధ్యము.

అ—సరి, సరి, అటులే చేసెదము. ఈ కాఫిర్లను (అన్యమతస్థులను) అటులనే జంపవలయును; అని నుంచినవల.

ప్ర—అటులనే చేయుఁడు. ముందుగా బయలుదేరి పోయి సగముత్రోవలో నుండు వండులూరిలో దండువిడిసి యుండుఁడు. నేను రేపు సాయంత్రమున నా సేనతోఁగూడ వచ్చి మిమ్ముఁ గలిసికొనెదను. మనమందఱమును తేపురాత్రి శుల్టాపురిని జేరవలయును. అప్పువారి విగ్రహమునకు మాత్రము చెడుగు చేయకుండునటుల నైనిసుల కుత్తరవుచేసెదను. ఈపంగతులు రహస్యముగా నుండవలెను.

అ—అటులనే యుత్తరువు చేయుము.

ప్ర—సరి! నేను నెలవుదీసికొనెదను. (అనివెడలిపోయెను)

హేవళంబిసంవత్సర భాద్రపద బహుళ చతుర్దశి నాఁడు సాయంకాలమున నలదుర్గమునుండి యఫ్జిల్లాక సేనాసమీకుండ్ల వెడలెను. నాటియుదయముననే ప్రహర్సింగ్ అఫ్జిల్లానుతో మాట్లాడినది. అమావాస్య తిథి గడవఁగనే

మఱునాఁడెంత్రీ, భవహాసీదేవ్యాబయములలో నున్నవలన
ప్రారంభించుటచేత, బహు లోకోలను చుట్టుకొని పోయి నుండి
తుల్జాపురికి వచ్చుచుండెడి.

నాఁ డిట్లొకత్రయమున బండ్లములు పుట్టువలె నొకచోట
త్వవ ప్రారంభమని యుట్టునును వినిపించుచుండెడి. అమోఘాబ్య
నాడుగుడిలోపల నర్చనలును, నభిషేకిషులమును జరుగుచుండెను.
కలదు. చుట్టు ప్రక్కల నుండివచ్చు గుంపులు గుంపులుగా
దుల్జాపురికి వచ్చి చేరుచుండెడి. అమోఘాబ్య నాఁడొకత్రీ
వఱకును గడియిగడియిను జననహస్త వేర్చు వగుచుండెను.
పూటకూలయిండ్లను మిఠాయియంగడులును దీప్తిదీప్తి మూల
మూలకును గ్రోత్తగానేర్పడినవి. దేవ్యాబయము చుట్టును
బూలయంగడులును, దివలపానీల యంగడులును, పానీయము
కర్పూరము మొదలగు పుష్పాద్రవ్యముల యంగడులును
గ్రోత్తగాఁ బెట్టుబడినవి.

అపజ్ఞానాఁ నలదుర్గమును నేనతోఁగూడఁ దలచి
సంగతి కామేశ్వరశర్మ చారులవలనఁ దలసికొనెను. అందు
పోలాపురికి వత్తురనియు, కామేశ్వరశర్మ వినియుండెను. ఈ
సంగతులను శివాజీ ముందుగాఁ దలచివలసియు వత్తియుగా
నుంచుటచేతను, తునుప్పు లింతసమీపమునను గనుద్రినన్నధు
లయి వచ్చియుండునపుడు తుల్జాపురిలో నిలుచుట యుపాయము
కర మగుటవలనను శివాజీ తుంకియగు ప్రాంతమున కేగుటకు
నితఁడు నిశ్చయించెను. అసంగత నితఁడు మువ్వదీపశాస్త్ర
లకు నమావాస్యనాఁ దుదయమునఁ దెలిపెను.

కామేశ్వరశర్మ చూపులవలనను, జాడలవలనను, తన

యం దను రాగముగలిగి, మోహబద్ధకారమున నున్నాడని వనజాక్షికిఁ దెలియునుగాని, యామెకు వానియం నొక్కఁ తయుఁ బ్రేమ లేనందునను, నామె సదాచార సంపన్నురాలై నందునను, వానిని గన్నెత్తియైనను జూడక వానియందు జుగు ప్సతోనుండెను. కాబట్టి కామేశ్వరశర్మ యూరుపిడిచి పోవు నది యామెకు మిగుల సంతోషకరముగా నుండెను. శాస్త్రు లకు వానియందు సందియము లేకుండుటచేఁ దానుమాత్రము కొంచెము వ్యసనపడెను

ఆమూహస్యనాటకసాయంతనముననే, మహాదేవశాస్త్రులు తనభార్యలను బలుచుకొని దేవ్యాలయమునకుఁ బోయెను కామేశ్వరశర్మయు వారితోడ దేవ్యాలయమునకేగి, తాను కొన్నిప్రస్తకముల మఱచివచ్చినటుల వారికిజెప్పి, మరలి యుంటున్నట్టి, తనసేవకులనుగొని, యుక్తిల్లకయు నలుగురుబో యీలను, రెండు గుఱ్ఱములను సిద్ధముచేయించి, దేవాలయపు దిడ్డివాణిలిప్తక్కిపడికట్టులచంత నీలేప, దేవ్యాలయము లోపలికి వచ్చును కామేశ్వరశర్మ దేవ్యాలయములోపలఁ బ్రవేశించిన తోడనే బాలామణిని జూచి తాను సమస్తము సిద్ధముచేసిన టులఁ జెప్పెను. బాలామణి తననెటులనైన వనజాక్షిని మోస పుచ్చి యామె బండుగులవద్దనుండి యవలఁ దీసికొనివచ్చు నటుల కామేశ్వరశర్మకు జెప్పెను.

పండ్లరంజన ప్రకరణము.

అమావాస్య నాటి సాయంత్రమునకు బ్రహ్మర్షిగారాను ముందు సనమున జేర్చుకొని, కొరకువచ్చిన నాలుగువందల యుగ్ధభటులతో వచ్చి తిరుగులుండు జలము స్పృహస్సంగ భటులను బయటనిలిపి, సుని యున్న గుహాముఖమునకు పుట్టాల్సానుండు మేడకుం బోగొనును. అందునున్న వారు దురుక్కులు గురు వొకఁడు దైవప్రార్థనాప్రసంగభిముఖుడగుట వశమగుట బాడెను. తురుష్కులందఱు నచటఁ గురుగారి పొక్కునకుఁ బాము ప్రక్క ముఖముఁ దిప్పుకొని, మూలార్చనము చేసి, కన్నులు మూసికొని దైవప్రార్థన చేసిరి. అప్పుడాల్సానును వారు లనే ప్రార్థన చేసెను. ప్రార్థన ముగిసిపదిగంట జలములు వేలు పలికిపోయెను. అప్పు డప్పుడాల్సాను బ్రహ్మర్షిగారు మూలార్చనముచేసి పిలిచి “యుగయాత్రకు సిద్ధముగఁ జేర్చుకొను” అని మునిగెను.

ప్ర—నేను సిద్ధముగానే యున్నాను. నాలుగువందల యుగ్ధభటులతో వచ్చియున్నాను.

అ—నేనును సిద్ధముగానే యున్నాను. నేర యేమియ్యమున నడువవలయును?

ప్ర—నేన రెండు తెగలుగాఁ జీలవలెను. మనమిరువుర మొక తెగమను, నా యర్హుగుమూగులమను, నీ గురూగారి యిచ్చను మఱియొక తెగను నధ్యక్షులుగా నుండవలెను. బహుళవేదాల వలసిన వేళకు నేను భేరి పొయింపెదను. “అభిభూతి పునిపాత” డనే యందఱును గదలవలయును. నేను నెలపుటసికొనవను. (అని వెడలిపోయెను.)

దస్తగిరి సాహేబు—రాత్రివేళలో నేన నడవవలసిన యవశ్యమేలకలిగెను? హిందువు లేచటనైనను నెదురుతిరిగిరా?

అ—హిందువు లేచును సంస్థానమున కెదురుతిరుగ లేదు. కొన్ని రాజకీయరహస్యకార్యములకై నేనును నా నుమారుడును పోవలసియున్నది. ఇప్పుడు పోలాపూరునకు గుండ్లయాత్ర వెళ్లుటలేదు.

దస్తగిరి—ఎక్కడికైనను పరే నేను మీతోఁగూడనే రావలయును.

అ—మీరు గొంతుపెట్ట మేలు. ఐనను మీయిష్టమున కిష్టములేదు. ముందుగా భోజనముచేయుఁడు.

నై నిదులంగఱు భోజనము చేసివిచ్చుట ప్రహర్నిగ్ భేరిపాఱుచును. అఫ్జల్లాను ప్రహర్నిగుతోఁజేరి, నేనను రెండుతెగలుచేసి, ముఘలల స్వాధీనమున పోకతెగను వదలి కామోక తెగనుముగదు నిలిచిరి దస్తగిరి అఫ్జల్లానుతోడ బగులువెసలేను. ప్రహర్నిగ్ ముందుగాఁ బోయెను.

ద—అఫ్జల్లా, చీకటి నట్టముగానున్నది. ఈగాఢాంధరముతో దివిటీల పేయివగుండిన మనకు బ్రయాణము చేయుట మిక్కిలి కష్టముగానుండును. ముందుగా దివిటీల పేయింపుము.

అ—పూడదు. మన బ్రయాణము రహస్యముగా నుండవలెను. ఇతరులకుఁ దెలిసిన కార్యము చెడును.

ద—ఇప్పుడు మనము పోవలసినయూ రెక్క?

అ—శుల్జాపురి.

ద—తుల్జాపురి కా? అచట విగ్రహములు, దొంగలు, విశేషముగా నుండవలయు వినియున్నాను. అచట ముందరియ్యమొకటి తిరుగుచుండవలయు. హిందూవు లొచ్చుచున్నాను గొలచెదరట. వారిసందఱును బహుశః అచ్చమిచ్చునను జంపవలసినదే మనకు ధర్మము

అ—తప్ప! డొంగులను, దేశభేషమునకును బహుశః కును, కీడుచేయునని నేను ప్రహేళికలును వార్తలును వ్రేయున్నాను. కాబట్టి నేను నామాటప్రకారమే బ్రహ్మణును.

ద—నీయుష్టప్రకారము చేయుము. నీకు పెనుక నే నేను కత్తి నెత్తెదను. నేనను రెండు అంగులను. నే ముచునీను కొంత మేమి?

అ—ఒక తెగ పెట్టణమునుచుట్టుకొని, యుచ్చరినదిమీద బోవనీయక చూచుకొని, బయట పచ్చులుగది బట్టుకొనవలయును. వేటొక తెగ పెట్టణములోఁ బ్రవేశించి మునుకొచ్చి ముఖ్యులను బట్టుకొనవలయు. పెట్టణములోఁగల దేవాలయమున నందఱు గుమిఁపూడి గుండరుగట పొరలెల్లు నికామధ్యుల, యఘోరస్వరూపముగు వారి విగ్రహములను నేమిచుచుండవలయు. ప్రహేళిక మునుకొచ్చి ముఖ్యులవల్ల నేర్పొచి పెట్టుకొనును. మన మేమియుఁ జేయ నక్కఱలేదు.

ద—ఇదిమంచి గుమిఁపూడిగానే గుండును.

ఇటులవారు మాటలాడుచుఁ గొంతదూరము పోయిన తరువాత మాగ్గము పల్లములతోను డొంగిలతోను నిండి యుండినందున పొరొకరితో నొకరు గూడి మాటలాడక జాగ్రత్తతో స్వారి చేయుచుఁబోయి, తుల్జాపురిచుంతకుఁ బరిర,

ముందు నిశ్చయించికొనిన ప్రకారము నొకతెగ రసూలధ్యక్షతక్కిన బట్టణమును జొట్టుకొనెను. ప్రహర్సింగ్ మొదలగు వారితోఁజేరిన తెగతోనట్లజుల్లానుపట్టణములోఁ బ్రవేశించెను.

ఆ యమావాస్య నాటికి త్రి శుబ్బాపురిలోని జనులందఱును నెలువలనుండి యచటికి వచ్చినవారును భవానీదేవ్యాలయము చుట్టుకొనిగోసి యుండిరి కొందఱు దేవ్యాలయము ముంగిటను, కొందఱు గర్భగృహంబునను, కొందఱు వాహన ముండి ములోను, కొందఱు ద్వారము చెంతను నిండియుండిరి. ప్రాత్రుప్రభు పోనుపోను బయటజనమును బురిజనమును నొకటిగా దేవాలయము చెంత జేరుచుండుటచేత నచట జన సమృద్ధి పెక్కు డాఁచెను. ప్రాత్రుడు మిక్కుటమగు వేళకు, బాగ్యతన్మ తానిక వట నిలువఁదగదని యెంచి, యంటికి రమ్మని గూత్యుగన వనజాక్షిని బిలిచెను. వనజాక్షి తనకే మియు భయములేదనియు, శండ్రితోడ నింటికి వచ్చెదననియు అడ్డుపారి యున్నవము ముగియకయే తాను రానట్లును, దిల్లీకు శిష్టిసంఘము, బాగ్యతన్మ యామెను శండ్రితోఁగూడ రమ్మనిపింపి, గంగాబాయిని బిలుచుకొని యింటికిఁ బోయెను. మీగు దేవ్యాలయమున నుండుచుగతి గని బాలామణి మిగుల సంకోపము నొందెను.

దేవ్యాలయమున గర్భగృహమునందు నమ్మవారికిఁ బూజలు జరుగుచుండెను. అనేక బ్రాహ్మణులు వేదపారాయణము జేయుచుండిరి. వనజాక్షి యమ్మవారిసన్నిధిని స్త్రీల నడవట నిలుచుకొని, యమ్మవారి దర్శనము చేయుచుండెను. కొమ్మేర్పరకర్త దేవ్యాలయములో నొకమూలనిలిచి బాలామ

ణితో మాటలాడుచు, వనజాతీ నెత్తుకొనిపోవు. ఇదిగో ముందు
 లను రహస్యముగాఁ జెప్పుచుండెను. అప్పుడే ముందు
 పండ్రెండుగడియల ౧౦ త్రి, గడచును అప్పుడు గుడిచి వెలుగులు
 గొప్పఘోష లేచును కామేశ్వరశర్మ బొలామణితో నాచును
 మనుగారణమును బయటికిఁబోయి అపహరించుచున్నది చెప్పుచు.
 బొలామణి ద్వారమునగ్గఱకుఁ బోయి, స్త్రీలు మోసానాన
 ములును, పురుషుల భీకరభవములను, స్త్రీలములు అప్పుడు ముల
 చప్పుడులును విని, యచటనున్న వారి నెదిరిగొని వారి నును
 మ్మల నండువలనఁ గలిగిన కలపమును విని అప్పుడు బొలా
 మణి యతివేగముగా మరలి కామేశ్వరశర్మ మున్న టోకి
 వచ్చి, యచటనే తాను వచ్చువానినును గురిలమందునును వచ్చి,
 వనజాతీని వెనుకొనిపోయెను బయటఁబోయి వినివంతివే
 దేవాలయములోని వారందఱును భయభ్రమభ్రాంతి ద్వార
 ముచేతను బయటికి వచ్చుచుండిరి. వనజాతీయును బొలామణియును
 స్త్రీలును వచ్చుచుండుటఁ గని బొలామణి వారి కను లేక,
 వనజాతీ మ్రోలనిలిచను.

వన—బొలామణి! మానాచువ యుక్కడ! (అని
 మిగుల భయముతోను గలచున్నంతోను నడి గను)

బొలా—మీ నాయన యుద్ధిగో నిలిచియున్నాడు.
 నాతోఁగూడ రమ్మ. నేను నిన్నతనికడకుఁ బిలుచుకొని
 పోయెదను.

బొలామణి యిటులఁబలికి, వనజాతీ చేతిని పట్టుకొని,
 కామేశ్వరశర్మ యుండుచోటికిఁ బిలుచుకొనిపోయెను కామే
 శ్వరశర్మ యొక థావలిని దటాలున నామమఖమ్మన వేసి పట్టు

వ్యాగమున కొను నెత్తికొనిపోయి యచట నిలిచియున్న తన
చేవకుల స్వాధీనమున నుంచెను. వనజాక్షి కూతలు, థావళి
మధ్యమువలనను, ప్రక్కనున్న జనభూమివలనను జనుల
మనస్సు నాకర్షించుచుండెను. అందువలనను, వారికప్పుడు తుగ
ష్కమనస్సుకలములవలన గలిగిన కలవరమువలనను, వా
గెవ్వరును వనజాక్షివద్దకు రుక్మయండిరి.

అపజిత్తునును దస్తగిరిసాహేబును అశ్వారోహకులైన
ముగ్ధభటులతోడ నాగట్టణపు ద్వారమున నిలిచిరి కొందఱు
భటులు పట్టణములో బ్రవేశించి బజారువీధిని బోయి దేవ్యా
లయ ద్వారమును జేరిరి. వెలుపలనున్న పురజనులలో గొం
దఱు ముందుగా దేవ్యాలయముకడకేగి, దేవ్యాలయపు వాకిటి
తలుపులను మూసికొనుటని లోపలివారికి జెప్పిరి. అంతట
వారు దేవ్యాలయపు పలుపులు మూసికొనిరి ప్రవాహినిగను
కొందఱు ముగ్ధభటులును, దేవ్యాలయమును జేరువేళకు
దలుపులు మూయుటచేసెను.

ప్ర—తలుపుల దెలుపుడు. మేము నవాబుగారి యు
ద్యోగస్థులము. తీరవకుండిన మీస్థానములకు హానికలుగును.

లోపలిజనులు—మీరుదొంగలు! మిమ్ము లోపలికి
రహస్యము. ఆవలికేగుడు. పోకుండిన మీపైన దుపాకుల
గాల్పము.

ప్ర—గుండా! గొడ్డలినెత్తుము. తలుపుల బగుల
గొట్టుము.

ప్రవాహిని గిటుల బల్కుగా గుండడు గొడ్డలినెత్తి
తలుపులను జీల్చుటకు బ్రారంభించెను. అప్పుడు లోపలనున్న

వారిలో నొకఁడు దేవ్యాలయింపు ద్వారమునకును బయట
మీఁద నెక్కి, నూ సందులోనుండి తుపానిని గొనివచ్చినా
గాల్చెను. గుండఁడు గిరిగిరియిదిగి హోట న క్రిము న్నొక మొ
గ్రింద బడి చచ్చెను. బయటనున్న ముద్దభటులు దానిని బాచి
బారవట్టిమీఁదికి గుడిచేసి తుపానుల దాల్చెను. ముద్దభటులు
మొదలగువారు తెలుపులను బగులగొట్టెను. ముద్దభటులు
తుపాకులను చేతఁబూని ముద్దభటులపైను దాల్చెను. ముద్దభటు
లనేకులు చచ్చిరి. తుపానిప్రకారం బట్టలులు దాల్చియు బయట
వినబడిను అసజ్జాల్లో బయటనున్న దేవ్యాలయి దాల్చెను
వచ్చి తుపాకులం గొల్పుటకును, ముద్దభటుల నెదురుచూచి, తన
సేన కుత్తరునిచ్చుచు. ద గ్గరిలనాహమును “వచ్చియు” వచ్చియు
(ముద్దమున కుత్తరువు) అని విడిచిచుండు నుపయోగము. ముద్ద
మునకుఁ బ్రోత్సహ పఱచును.

అప్పుడు, “దీన, దీన” అనుశబ్దములతో ముద్దభటు
జనుల బాధించు ముద్దభటులును, భిముద్దభటులను ముద్దభటు
తగిలిన దేహములతోఁ దీధులలో బయటనున్న దానిని
ప్రను, అసహాయుల ముద్దభటు మొదలగువారు బయటనున్న
లును, బెదటి హాళి ముద్దభటు దాల్చినట్టి దానిని చూచి,
తురుష్కులచేతఁ బెక్కి ముద్దభటులనుగల యుద్ధము ప్రకారము
భిముద్దభటులతో దొరకేసినట్లును గల్గినట్లును, బయటనున్న
ప్రను బట్టి బయటనున్న చేముము, బాగుచున్న ముద్దభటు
ములును నావట్టణములం గొనినట్టి ముద్దభటు దేని
శాస్త్రుల నొక తురుష్కు భటుఁడు బట్టి బయటనున్న
ద్వంగా నతఁడు వానిచేతఁ త్తి నొడిచివట్టిచొని ముద్దభటు

వానికాళ్ళను నడికి క్రిందఁ బడవేసెను. అప్పుడు ప్రక్కనున్న వేటొక తురుష్కయుద్ధభటుడు మహాదేవ శాస్త్రులపైకి రాగా నతఁడు సందులో నూటి పరుగై త్తిపోయెను. దస్తగిరి సాహేబు కొండలు యుద్ధభటులతో దేవాలయపు గర్భగృహముఁ బ్రవేశించి భవానీవిగ్రహముపై నున్న సొమ్ముల నన్నింటిని దోచుకొని, యవాచ్యములగు ఘోరకృత్యముల నొనర్చెను దేవళసుంతటను పీనుఁగు పెంటలు పడియుండెను.

పార్వతీవ్రతుము గంగాభాయియు నింటిలోఁపలనే యుండిరి. ఈ కలకలము విని వారు పాటిపోయి తప్పించుకొనుటకు యోజించుచుండఁగా వారికి మిగుల నాప్తుఁడుగా నుండిన జానునాయుఁడు ననువాఁడు వారుండు చోటికివచ్చి, “ఇంటిలో నుండుట భద్రము కాదు; రండు, రండు, నామనుష్యు లింటిని గాచెదరు” అని వారిని బిలిచెను.

వారంతట వానితోఁగుండనే వెడలిపోయిరి. జానునాయుఁడు వారిని సమీపమున నున్న యొక పర్వతగుహలోనికిఁ బిలుచుకొనిపోయి యచట వారిని దాచెను. వారు తమవద్ద నున్న నగలనూ మూటకట్టి వానిచేతికిచ్చి కాపాడుమని చెప్పిరి. ఉదయమున వచ్చి వారిని జూచునటులఁ జెప్పి తన కంబళిని వారికిఁ గప్పకొనుటకిచ్చి జానునాయుఁడు వెడలిపోయెను.

కామేశ్వరశర్మ సేనను లిరువురు వనజాక్షిని గూలు సేన లుపసాహక పట్టుకొనిరి. వెంటనే యిరువురు నామె నెత్తుకొనిపోయి దేవుని పల్లకిలోఁబెట్టెరి. బోయీలు పల్లకినెత్తుకొని కిగలి పోవు చుండిరి. గొఱ్ఱాంధ్ర కారణమై యుండినట్లుచేత బోయీలొకఁ డెప్పుడని వెలిగిని పట్టుకొని పోవుచుండిరి. కామే

శ్వరశర్మ నిరాముఢుడై గుల్లమును నట్టి పల్లవి నుండెను.
 బోవుచుండెను. బోలుమునది యుప గుల్లమును నట్టి యుపనిద
 వెనుక బోవుచుండెను. అయ్యుమందుగా నోపనాగింపఁగను
 రసూల్లాను పిటిటి పెనుమిండులుది, యుపనిద బోవుచున్నది
 బోవుచున్నారను సంగతియునుగోరి బల్లని పంతులు పచ్చిగి.
 కొందఱు యుద్ధభటులును వారి వెనుక నీ కుదిరినచ్చి కేలు.
 రసూల్లా ముందుగా పచ్చి కొనుక్కొన్నది బల్లనిని;
 “ఎవడవు నీవు? నీవొ పోతుచుగలి కనలేవను, ఎదుగించినను
 దక్షిణమే చుంపుదును. ఎదగోరి గోవు! స్వేదనముగా నోపుము”
 అని బిగ్గరగా నడిగెను.

గోపీనాథసింగ — పోయి! కామేష్వరశక్తిగానూ! మహారాజా! మీగు నన్ను చూపువా?

రసూ—అయ్యవ, కామేష్వరశక్తియూ! మహారాజా! ఎవరు పల్లకిలో నుండునది.

కామే—నాభార్య; నన్నటుల్లన నది జేయును; నా భార్యను వదలుండు.

గోపీ—మూడు దినములనుముందు నీవ భార్య లే కుండెనే, నీకింతలో నెప్పుడు దివ్యహముగనును?

వనజాటీ—(అమాటలుపని) అయ్యో! భయము లేదు వుండు. నన్ను విడిపింపుండు. దిగ్బలేని గానము. నయ యుంపుండు.

రసూల్—(క్రిందికిదిగి, పల్లకిని దెలిచి) భయము కుము. మేము స్త్రీలతో యుద్ధము చేయుటగునోలేదు. నీ వలేని భార్యవేనా? కాకున్నది బల్లకినుండి దిగుము.

వసజాక్షి—(నల్లకినుండి దిగి) నే నాతని భార్యనుకాను. నన్నా తండ్రు. బలముగ్గరముగా నెత్తించుకొని వచ్చెను. నన్ను తని బారినుండి రక్షింపుడు. దయయుంచి నన్ను మాతండ్రి వద్ద నప్పగింపుడు. మీరే రక్షకులు

రసూల్—భయపడకుము. నిన్ను నేను గాపాడెదను. (భటులనుజూచి) ఆప్రిహ్లాదుని గుఱ్ఱమునకుగట్టి, యాగుఱ్ఱమును మీగుఱ్ఱమునకు బట్టికట్టుడు.

ప్రిహ్లాదగ్గ నేవగుడగుకుప్ప డంతటంగా మేశ్వరయ్య నటులనే బంపించి, బాలామణినిగూడ నటులనే కట్టించెను.

పదమాడవ ప్రకరణము.

రసూల్గారునునకు హిందువులయొడ ద్వేషముగాని, దురభిప్రాయముగాని లేదు. దస్తగిరి సాహేబు మసీదులో జేయు బోధనలయందు నితనికి నమ్మకములేదు. మల్లార్ గొవుతో బన్నప్పగినుండి యితిని కెడతగని సహవాస ముండుటచేతను, మహాకష్టము కొంద టితనిక్రింద నమ్మకముగా బనిచేయుచుండుటచేతను, బాల్యమున జక్కగా విద్యలనేర్చి, హిందూ శాస్త్రములను చూడఁ జూచియున్నందునను హిందువులయం దితనికి మంచి యభిప్రాయముండెను. మల్లార్ గొవు సత్ప్రవర్తన వలన నాజిల్దారునకు హిందువులయందుఁ గొంత మంచి యభిప్రాయ ముండెనుగాని రసూలు గుండునంతటి కనికర మితనికి లేదు. దస్తగిరి సాహేబుపై నరసూలున కీవిషయమునఁ గొంత ద్వేషముగలదు. అజిల్దారునకు మాత్రము దస్తగిరి సాహేబునందు గురుత్వము కలదు. దస్తగిరి సాహేబు మూల

కముగా హిందువులను నిష్కర్మముగా, బలహీనులుగా, చుండవలసి ననియును, సరిగియునులే" రసూలుగారు. ఈ వాక్యములను లోనికి బోయియు, "రసూలుగారు" చేష్టలుచేయు, చేయవలెను అనిజాల్లు" ననుచు, డేము, వానికొక్క నేడు, పుడగ వా నేయియు, ప్రహరింపగును ననిచెడిది. అప్పుడు మీరు చూచుచు, చూచునది యల ప్రార్థన డేము, అనిజాల్లుము నుచునున్నది" నిర్దేశించును.

అనిజాల్లుగారు—రసూలు, అల్లుడుమొదలు నీవును ముగిసిన యన్యసత్తులను ననేకులను సరకమున కరిగిలేసి. కామిన్వేరకొక్క మాత్రము దొరకక పోయెను. అందుకొరకు

రసూలు — నేను వానిని బట్టి బంధించి చూచుచును. అతనితో నీవూ, నిర్దుష్ట ప్రార్థనలు జరిగించు ననుచును. అప్పుడు అ—రసూలు! అల్లుడు సరిగియును.

ప్ర—నిజముగా నతడు దొరకనా? దొరకైన వాడతడే యని నీకేటుల చెబుచును?

గో—నే నతనిని చూచితిని. నిజముగా నతడే.

అ—గోవివాధునిగా! నిపు షటియు వానిని చెప్పు.

గో—ఇ గో షటియును. (వాని తిరిగిచెప్పించును.)

ద—రసూలుగారు! అల్లుడు ముదలను నీ ముఠా పోయెను పులఁజంపి కసి దీర్చుకోవలయు. పక్కపొయి ముఠాను ధోరని వేసి తిమి. పూజచేయు నప్పుడులనునాది యిండు చోట నున్నవారిని మనకుం గావలసినకొరకు మేముచున్నాము!

రసూలు — హా! దేవుడు! (నొట్టె నొట్టెచెప్పించుచు మిగిసి) నాచునా! నిరకరాధులగు నప్పుడులతో నున్నము ధోరమునా మన మిచ్చటికి వచ్చినది? సాధుహింస చేయవలెనా!

అ—అటులే జరిగినది. యీజయము మనకుఁ గలిగి నందునఁ జూచునట్లు పోయి రూపాయలు స్త్రాన్ధుల జేసితిని.

ద—మనసలనలో నుండు ప్రజల, భూతములఁ గొలువ నీచుకఁ జేయునలసినది మనకు నుభయధర్మము. శీఘ్ర కాల ములో నీదేవాలయము విడిచుఁగొట్టి యచట నొకమసీదు కట్టించువలెను. సశ్వమునావలంబులగు మనవారి కందఱకు నాచోట గోమాంస భక్షణతో పిండు చేయవలెను.

రసూల్ —బలాత్కారముచేత మనాభిప్రాయములు మాఱునా? హిందువులు మనవంటి మనుష్యులు కింద? వారు మన మసీదుల నిడియఁగొట్టిన మనకు మన నెట్లుండును? నీవు భూతదయ లేనివాడవు; నీముఖముచూచుచు పోషము.

ప్ర—మనము లోకలిక్కినోయి చూచివత్తము రమ్ము.

అ—రసూల్! కొందఱుమించినతరువాతజూచుట వలన నేమి ప్రయోజనము?

గ—నేను చూచితిమీ తీరదనిను. (అని పోయెను.)

ద—భూతసూక్ష్మమునకే యితఁడు పరిణాపవడుట యుండునని నాశ్చర్యముగా నున్నది. ఫిరోజుగారు లక్షల కొలది హిందూజనమును జంపియుండిలేదా? తురుష్కుడుగా నుండి యవ్యసానస్థుల మరణమునకు దుఃఖింపవచ్చునా? హిందూ జనులలేదా? లేక యందలి యభిప్రాయము నెఱుంగ నుండునా?

రసూల్—నగరమున బ్రహ్మినిగను వెంటఁ బెట్టుకొని యెల్లప్పుడీ యుదాత్తము జూర్చి యామరపాడినవారిసంపదను “మహా దేవభక్తుల బడలునున్నారని” అనిచూపుచు పంపెను. వారిలో నందఱులు తమకుఁ దెలియదని చెప్పిరి. కొందఱుమూత్రముతఁడు

రాత్రి చంపబడెనని చెప్పిరి. రసూలతనియింటికిఁబోయి చుట్టల ప్రక్కల నున్న వారిని శాస్త్రుల భార్యలను గూడఁబిలిపించిరి. వారిసంగతి జానునానునినీ తెలియునని చెప్పిరి. రసూలుగారు జానునాయఁడుండు దోహజీబును చుడుగఁగొనఁబెట్టి దోహజీబులయిల్లు రాత్రి గుండ్లభటులచే నొల్లఁగొట్టఁబడినదియు శాస్త్రుల భార్యలు చంపఁబడిననియు, వారి సగ్గులమూడు మాత్ర ముదయమున పొరింబోయి నొకమూల దోహజీబునకు దెలిపెను. రసూలుచూడులుమిది, మిక్కిలి దుఃఖముతో మఱల నప్జాల్ఫా నుండుస్థలమునకు వెచ్చెను. అనేకులు మహిమార్పణ ముఖ్య లనేకు లచట వచ్చియుండిరి. అందఱు రాత్రి జరిగిన ఘోరకృత్యములకు రసూలుగారి వ్యవహారమునొద్ద నుండి టనుజూచి తాను కొంత పట్టించుకొని వారి గొంతులను జేయక పంపెను.

అ—రసూలే, మాచిటిపా; పొరిపరిగొను మన్నించి పంపితిని. రాత్రి పారుమందగఁగొనఁబెట్టిన దోహజీబు నిట్టియాపద గల్గెను.

ర—రాత్రి నేనిచట నుండిన నిట్టి ఘోరకృత్యముల జరుగవు.

దస్త.—అల్లాగుఁ డృష్టియగునటులరాత్రి నేను సర్వభ కార్యముల జరిపించితి. అహింసావిగ్రహములమీద నుండి సితిని. విగ్రహములవేయక దాగిపోనిదయండిన ముఠిలెబ్బా ణులను ఖండించి యారక్షము నావిగ్రహములన్నింట జల్లించి తిని. ఆసందడిలో గోవులుమాత్రము దోహజీబునకు దెలిపి యుండిన వానినిఖండించి యారక్షము నావిగ్రహములన్నింట జల్లించి మాంసమును దురుష్కులకాహారముగ నిచ్చియుం

దును. కొంఠానులో నిరువదిరెండవ యథ్వాయములో నేమి చెప్పియున్నది? ఇటువంటివనులు చేయుటయేకదా యల్లాకు సంతోషముఁ గలిగించును. ఇటువంటివనులు చేయుటవలననే కదా మనకు స్వర్గసౌఖ్యము గలుగును.

ఇంతకంటె బుణ్యకార్యము లేనియున్నవి. అన్యమత స్థులఁ జంపుటయే యుత్తమ కార్యముగదా?

ర—నిజమే. యోజన మీకుఁ గుదిరినటుల మనుష్య జన్మ మే త్తిన వాగల కితనిలకుఁ గుదుగుట కష్టము. భూతదయ కొంచెమైనను లేని మీవంటి పుణ్యాత్ముల కివి యుత్తమ కార్యములుగానే తోచును. దేవుఁడు సర్వసముండనియు, నల్లప్రాణులనును దండ్రీవంటివాఁడనియు మా నమ్మకము. దేవుఁడు తురుష్కులకు మాత్రమే తండ్రీవంటి వాఁడనియుఁ దక్కినవారికి శత్రువనియుఁ గొంఠానులో నెచటను జెప్పి యుండు లేదు. అన్యమతస్థుల నందఱును జంపవలెనని తురుష్కులెంచునపుడు తురుష్కుల నందఱిని జంపవలెనని అన్యమత స్థులనుఁ దోచెదా! అన్యమతస్థులందఱును దురుష్కులఁ జంపఁ బూనిన భూమియం దొకతురుష్కుఁ డుండెనా? అన్యమత స్థులు నిన్నుఁ జంపఁబూనునపుడు నీమన స్సెటులుండును? వారి కట్టిమనస్సులేదా? ఇత నిట్టిమాటలు నాయెదుట నాడకుము. కొంఠానును నీవు సరిగా గ్రహించలేదని తోచు చున్నది. భూతదయ యెల్లరకు ముఖ్యధర్మము.

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

దస్తగిరి సాహేబుతో రసూలాను మాటలాడుచుండు పమయమున గోపీచాథసింగ్ కామేశ్వరశర్మను బాలామణిని

దీసికొనివచ్చెను. ఒకతలగుండును కామేశ్వరశిష్య మొకఁడుజూపి
కుప్ప దీడ్చుకొనివచ్చి యెట్లజాలాఁక నుండు నిశ్చయము

గో—నా హేతుగాఁ గూడ నుండే కామేశ్వరశిష్యుడు.

అ—రసూలే! నాచేతులను జెప్పుకొనవలసి నుండిన
జెప్పుకొనవచ్చునని నానిది నానిదియాయో! నెఱుఁగుము.
వానియనని వివరము నానిది జూరరాదు.

రసూలే—అటులనే నానినది గను.

కామేశ్వర—నేను ముందుగానుండును నుండేతల తీరు
భూతదయ పశ్చిత్తి ముందు నెఱుఁగినివారి చేత నేను జన్మించితి.
నిరవరాధులగు బ్రహ్మములు ముందునుండవలె ముందు నన్ను
వశ్యము చంపుదురని నాను నదేనియే నుండును. ఇటువంటి
యుద్యోగములలో నుండువారి కిట్లయిన ద నెఱుఁగితి నెప్పుడు
దస్తగిరి (రసూలుతో)—నీ జన్మకార్యము లోనప్పుడునుండెను?

రసూలుప్రశ్నను కామేశ్వరశిష్యుడు జరిపెను.

కా—నీనుశస్థులగు నీభు గుండువై నములు నా నానాస్థులగు
మేము గురువులుగా నుండెను.

దస్తగిరి—(అట్లజూలిననుజూచి) వీనినిచూచి యెందులకు
నినదే. కొఁగానులలో నెఱుఁగి యేడవ యధ్యాయములో నేను
వ్రాసియున్నది. “అన్యమస్థులను జూచివంటిది భవిష్యము
చేయవలసివది” అని యుండ వీది ?

కు—శాస్త్రులవారూ ! మీను బ్రహ్మములు కనుక
మీతలను నేను నలుకను. అనిని దుగుచ్చుటలే చేయరాదు.
నన్నుజూచి బెదరనేల.

రసూ—ఆతనియుద్యోగధర్మమును శ్రమముగానెఱవెను.

నెఱవేర్చుచుండెను అతని జంపుట సరికాదు. మీరు చెప్పినట్లు కొంగునులోనుండుదు. (తండ్రితో మీరితని మాటల వినరాదు).

అ—చున మతనినద్ద ననేకవిషయము లెఱుంగవలసి యున్నది. మననద్దనుండు నేవకులు మనననులను జేయవలసి నని న్యాఃకుమేగదా. అటులనే యతఁడును యజమానుని పనుల నెఱవేర్చుచుండెను. వానికి సంకిళులు వేయుండదు. బీజపూరునకుం బోయినపుడువాత నవాబుగారే వాని విషయమును తీర్మానింపవలెను. వానితో నెవగును మాటలాడఁ గూడదు. వానియన్నము వాండే నంట చేసికొనవచ్చును.

బాలా—అచ్యూ ! దయయుంచి నన్ను విండిపింపుడు.

అ—నీవు పోవచ్చును. మాకు స్త్రీలతో నేమియుం బనిలేదు

బాలామఱి పొంతటఁ గదలిపోయెను రసూలును వారిని విడిచి మఱి వనజాక్షి గుండుచోటికిఁబోయి, యామె తల్లిదండ్రులు చనిపోయినని యామెకుం జెప్పెను. వనజాక్షి మూర్ఛితుఁడై కొంతసేపునకు నేగఁదేతెను, రసూలునచటఁగొంత తడవుండఁ జూచునోదార్చి యామె నామెవనతల్లియింటికిఁబిలుచుకొనిపోయి వనలుకటుల వాగ్దానముచేసి మఱలఁ దనతండ్రి వద్దకు వచ్చెను. అప్పు డంగయ్యయే నాలుగు గడియల ప్రాద్దా యును. * * * పోకు యోలాహరి కేగుటకు సిద్ధపడవటుల యుద్ధ భటుల కు తగినవై నందున వారందఱును వంటఁనులలో నుండిరి. అప్పుడొకఁడునుమాంత్రి మాంవేళకేభోజనమాయెను. రసూలును తినికొనుగా భోజనముచేసి, “వనజాక్షిని బల్లకితోనే పోలాపురికిఁదీసికొని పోయినదని మూర్తొంది గుండ్వోగస్థులకుం దెలుపుము” అని యొక సేనకుని కుత్తగువు చేసెను ఆసేనకునిచేతనే

తన చెల్లెలైన “గయానా” పేరికి పోలొప్పుంటికి గొంతువ్రేసి, యందులో వనజాక్షినిమొగ్గదనతో గొంతువ్రేయించుచును గొంతునాకుండెలిపెను. అప్పుడా నేకంబలముగొంతువ్రేయించుచును గొనిపెట్టి, రసూల్లా వలెనికిడిగిరి. అందు పనజాక్షిని పట్టించుచు మొదలగు సంగతుల వలెనికి చెలిపెను. అప్పుడు రసూల్లుగ గచటికివచ్చి యఫ్జాల్లాన్వద్ద సలపుచీరీకొని, మరలెవ మును రసూల్లానును బలిని నానీవగుచును గొప్పడు నీవట్లగొంతు గొలువ వలయునని మోపుడుచుచున్నాడు. అందు ముందు నప్పుకిముగొంతుజమంనుని కోరినది గొప్పడుచును. అదిగొంతువలసినది యన్న వచ్చిమును మోపు, మీ. అని చెప్పి అతని నందుకు సన్నుతింపజేసి, దుప్పని వాతని నొప్పించుచు వదిలి, దనసేవతోగొంతు స్వగ్రామమున కీగెను.

రసూల్లా ను అగ్గుపు చేసిన్న, కొరము పనజాక్షి కల్లక మీద నెత్తిచుకొనిపోబడెను. అందుముందు ముద్దభటులు గుంపులు అుల్లుపురివదలి పోలొప్పును మోర్చమునుబట్టి పోవు చుండిరి అహ్వరోహణులు ముగియగాను, బదాశూలు వేయగాను, బోవుచుండిరి. హతశేషుల మచ్చుకుచ్చు దాగుకొనిపోవు పురజనులు, గుంతుము ముద్దభటులు వలెయడుగొని, ముగి రొకడుగా మరలివచ్చి యున్నందు బేరది. రసూల్లాను నేదగొనిన తరువాత, గొంతతడిపు అుల్లుపురిలోనుండి పోయిన నేవ కుండగు కుప్పని జానునాయని వద్దకు బయలు పోవచ్చు మున్ను టుల నతడుచెప్పించుండిన హర్షతప్పనిగొంతును గొప్పల చుకొని, మహాదేవశస్త్రుల సమంబంధమును మరల గొలుచు విచారించి, పోలొప్పురి మోర్చమునుబట్టి పోవుచును.

రసూల్లాను గ్రింది యుద్ధోగస్థులు కొరము పనజాక్షి

పల్లకితోడనే చనుచుండి, మధ్యాహ్నమున దారిలో నొక పల్లెలోఁ బల్లకిని నిలిపి, యొక బ్రాహ్మణునింట నామెకు భోజనముఁ బెట్టించి మరలఁ బ్రయాణమై సాయంత్రమున షోలాపూరున కొమెనుఁజేర్చిరి. షోలాపూరులోపల గయానమొదలగు వారు దిగియుండిన యింటివాకిట పల్లకి దింపఁబడెను. గయానామొదలగువారు వనజాక్షిని నింటిలోపలికిఁ బిలుచుకొని పోయి మిక్కిలి యాదరముతో మాటలాడుచుండిరి. రాత్రి నాలుగుగడియల ప్రాదెక్కినంతనే రసూల్లాను షోలాపూరు చేరి తన చెల్లెలును నూలుతల్లియును దిగియుండిన యింటికిఁ బోయి వనజాక్షినిఁ జూచి, "నువెచ్చిననగలమూటను వనజాక్షి చేతికిన్చి, యందులోని నగలు పార్వతమ్మ నగలని యామెనుఁ దెలిసను వనజాక్షియూమూటనువిప్పినగలను జూచి, కన్నీరు గొప్పచు నిశ్చేష్టిగా గొల్లెయింపెను. రసూల్లానంతట దన చెల్లెలి నామెనుఁ దోడుగొనిలిసి, భోజనము చేయుటకుఁ బోయెను. రసూల్లా భోజనము చేయుచుండునపు దొకభటుఁ డిదినిపట్టి తోసి, యుగ్గుజుల్ ఖానతినినిఁ బిలుచుచున్నాడని చెప్పెను. రసూల్ ఖాన్, భోజనానంతరమున దగ్గరికిఁడకేగెను. యుగ్గుజుల్ ఖానును దగ్గరికిసాహెబును వనజాక్షిని బీజపుంటింపఁబరిసినగనియు, బరిసయుచవ్యమతెఱు రాలునగునుండ గంగి నవాబుగారి భోగ స్త్రీలతోనే చేర్చి బడ వలెననియు నొక్కొక కౌణించిరి. రసూల్లానున కొమెయందను రాగముగల్గి యుండినందున, నాదిమూటల కియ్యకొనక యామె తనచేతఁ బట్టుకొనిబడి నల్లగ్రామమందుఁ దనమధీరయనియు, నామెను పినితల్లియింటఁ జేర్చునటుల వాగ్దానమునుఁ జేసియుండునటులను

పదునైదవ ప్రకరణము.

బాలామణి యవజ్జాణా వద్దనుండి నెలపు దీసికొని పోయిరవెంటనే భవానీదేవస్థానమునకుం బ్రక్కినున్న తన యంటికి బోయిను. అచట నా మహస్సవ్రలన్నియుఁ దునుష్కయస్థభటులచేఁ గొల్లగొనఁబడియుండుటఁ జూచి, విటసగచుచుం బ్రక్కినది బూడ్చియుండిన గ్రవ్యమును శ్రవ్య మొత్తుకొని, శానిరికి వచటమందుట భద్రముగాగని గొనిచి, శీఘ్రముగా బజానువీధికి బోయి చేరెను. అచట జనునాఁయుం డామను నెదురు పోగా నొకనిని బండ్చితెచ్చ మొనలగుహారి తోనుమును గుఱిగది యుడిగెను. వారందఱును చనిపోయిరని యతఁడను ప్రశ్నార్థిని దృఢము బాలామణి కొమేన్వరగెర్తయుం డినేకి దినములుగా బద్ధానుంగగైదు యుండి, యతనితో సహవాసము చేయుచుండుటవలన, తన యనుంగమము కొటంకముం గలుగఁజేయుచుండిన వనజాక్షిని దునుష్క లెత్తికొనిపోయి యుండినది దేతముం కొమేన్వరగెర్తను మనల జూచుట యాశ్చర్యమనియంది, తొనును గిరిలంఘనను వెదిలిపోయెను. పోలాఘన నామ చేరువేళకుం గొమేన్వరగెర్తయుం దునుష్క స్థానవ్యము నాయుహరిపడిది పోయియుండెనుగాని, కొమేన్వరగెర్త విడిచియిబడి శ్రీమతులగా పారిలోగూపి నున్న సంగతి మంత్ర మొమగుచు దెలిసెను. అందువలన బాలామణి శుచుష్క స్థానవ్యము పోయినదారి. బద్ధ కొంత దూరము పోయివ తినిపోలా గొమేన్వరగెర్తను గొంచును. కొమేన్వరగెర్త తనకు బాలామణి వనజాక్షిని స్వాధీనఁజేయు ప్రయత్నములతో సహాయుడునను నుండేముతో నాపెను మిగుల నానందముతోనే చూచుచుండెను. వనజాక్షి మిగుల భక్తి

యుక్తయగు స్త్రీయైవందునఁ, దుగుమ్మ-మలేము పనులందరిని
దనియు, నందువలనఁ దుగుమ్మల బోతెనుగడి తప్పించుకొని
పోవుటకు సిద్ధముగా నుండుననియు, గా నామము పోకొని
పోవుట కెడముండుననియుఁ గామేర్పరపెన్ని నమ్ముమునను.

సార్వత్యముయు గంగాబాముయు, పహూవావ్య వాని
రాత్రి మూడుజాముల ప్రోద్బలనపెట్టెడి, తమయింటి పోకి
త్రాస నేపోయి, జానునాముండును వోని నీమూలము ముగించు
రాంకాఁ దుల్లాపురికి సమీపముననున్న యొక కోరిప్పల్లె
జేరిరి అతఁడు తనకుమానుని వాటికి దోడుగావనటి పోలి
తుల్లాపురికి వచ్చును అతఁడును వారి నుగించుమున నీచోరులది
పిలుచుకొనిపోయి, నాలుగున్నళ్లె దూరముననున్న సింధుపురా
మను గ్రామమున వారి బంధువులుయింట వదిలి వెదలిం దప్పలు,
మహాదేవశాస్త్రి రాత్రి తుల్లాపురిలోని కలహము ముగిసి
తప్పించుకొనిపోయి, యూరిపొయల నోకి పల్లెని జూచు
నెక్కి రాత్రియంతయు నచటనుండి, ముగించుమున దుగు
మ్మనేన కదలుటనుజూచి మరల నిగిరికొచ్చి తనభార్యని
పోకినుగుజేరిచి తనయింటి చుట్టు ప్రక్కల నున్న వాటిని నుగం
రించి, తలిసికొనలేక వచ్చుచుండెను. ఈ సమయము భోజన
క్రినతరువాత జానునాముండుని యింటికివచ్చి, ముగిసిభార్యని
సింధుపురాలో నుండునంగతియుఁ దాను వారిని నుగించి
వివరమును చెల్లెనను.

మహాదేవశాస్త్రిలు అంతట మిగుల మంత్రముచేర్చి,
భోజనాది కృత్యంబులఁ జేర్చుకొని, యొక ముగించుమున
పురునకింప, తనభార్యలనుసంపర్చుచుకొనెను తనమాటలను
మును చెలిసికొనుటకై విశేష ప్రయత్నములు చేసెను

గాని కొన్ని దినములవఱకు నామెసంగతు లేవియు నతనికిఁ దెలిసికొనుటకు సాధ్యము కాకుండెను.

అప్పుడామెను యుద్ధయాత్ర మిక్కిలి సుఖకరమైనదిగా నుండెను. దినమునకుఁ బెక్కిళ్ళదూరమునకు మించి సేన నడచుటలేదు. ఒక్కొక్క గ్రామమున సామగ్రి పుష్కలముగా దొరకుచుండెను. ఎక్కడెక్కడలు కొన్ని కొవలసిన సామగ్రిలతోడనే, పోవుచుండెను. కొద్దిదినములకు మునుపే కొంత వార్షము కుటసియుండినందున దారిలోఁ బశువులకుఁ బచ్చియు, నీరును సమృద్ధిగా దొరకుచుండెను.

వనజాక్షి పనలేల్లియూరు ప్రతాపగిరికి సమీపమున నున్నందున నామెయు సేనవెంబడిని బల్లకిమీఁద నెత్తుకొని పోవలెనుచుండెను. వనజాక్షి రసూల్గాను మీఁదను, రసూల్గా నుండు వనజాక్షిమీఁదను వానాటికిఁ బ్రమేనృద్ధియగుచుండెను. రసూల్గాను బల్లకిని గొడుంగాటు మహాగోష భోష తెలిసి గొలుపుచుండును. వనజాక్షి, హిందువుల పాడుకల గయానాకుఁ గొలుపుచున్నను, దురుష్కులపాడుకలంపవద్ద వినుటతోడను, బ్రోద్దుచ్చుచుండెను. వనజాక్షియొడల వారందఱును విశేష గౌరవము వాదరక్షణయుఁ గనబఱచుచుండిరి. బ్రహ్మణుడొకఁడు నీళ్లు తీచ్చుటకును వంటపనులలో సహాయపడుటకును, నియమించి బడెను. అప్పుడామెనుగూడ నామెచే వంపఁబడిన వాడుకలును, దప్పించి, భుజించి, వంటనేర్పును మెచ్చుకొనుచుండెను. వనజాక్షికి గొవలసిన పుష్కలముల పారు తోప్పించి యుచ్చిరి. మఱిగినట్టితే మొనలగు పుష్కలముల నిత్యమును జూపుచుండెను. నల్లగిరి సహోదరు మొనలగు వారు కురుష్కు మతోద్ధ్యోగియై నామెకు బోధించుటకు వచ్చి యామెతో

స్వాధీనపఱచుకొని దానిలోపల నెవరును లేకుండఁ జేసిపెట్టి యుండెను. కామేశ్వరశర్మ బల్లకితోకూడ నాపల్లెలోనికి బోవువేళకు బాలామణి యెదురుపడి, తాను మాట్లాడిన యింటివాకిటికి వారినిఁ బల్లకితోడఁ జేర్చెను. ఆవాకిటికిఁ జేర్పఁబడిన వెంటనే బల్లకి తలువఁబడెను బాలామణి ముందుగా నింటలోని కేగెను. ఒక స్త్రీయింటవాకిటినుండి వన జాతీని లోపలికిఁ దీసికొనిపోయి వదిలి, పెరఁజిత్తోవనే పోయెను. కామేశ్వరశర్మయు వెంటనే లోపలికిఁ బ్రవేశించెను. బాలామణి వారు లోపలికిఁ బ్రవేశింపఁగనే వాకిటితలుపును పెరఁజితలుపును మూసెను. దీపమొకటి యాయింటి కూటములో నంతకు మునుపటినుండి వెలుగుచుండెను. వనజాతీ కాయుంటలోఁ బ్రవేశించువఱకు నేమాత్రమును సందియము దోచలేదు. కామేశ్వరశర్మను జూచినంతట నామెకు భయమును గలవరమును గలిగెను.

కా—వనజాతీ, ఇక నెటులఁ దప్పించుకొనగలవు? నవాబుగారి సేనాధిపతి స్వాధీనములో నున్నపుడు నీవు శివలింగముమీఁది యెలుకవలె నుంటివి. దైవాధీనముగా నేడు నీవునాచేఁ బక్కితివి. ఇప్పుడు మన యిరువురనదమ వచ్చు వారు లేరు. మీతండ్రిగను, మీతల్లియుఁనాచెల్లెలును బరదేశమున నున్నను. రసూల్గాసును దూనిములో నున్నాడు.

బాలామణి—(వనజాతీ యెదుటికివచ్చి) వనజాతీ నీవెంట బ్రహ్మణ్యస్థితిఁ దునుష్కుని సంగత్యముకంటె బ్రహ్మణ్యుని సహవాసము మేలు కాబట్టి యతని కిట్లువల్కుము.

కామె—బాలామణి! శీఘ్రముగా ఇంకొక నెత్తుము. ఆమె యరచుట కారంభించెను.

వనజాక్షి గట్టిగా విలపించుచు హా, హా, హా, అని మేల్వారి, దుగ్గంబా, అనాథాక్షి, అనాథాక్షి అనెను.

కామేశ్వరశర్మయు బాలానుభయ మునాటిని బ్రతిక్రిందఁద్రోచి, చేతులు బట్టవట్టగా విచ్చని నానానోటి కష్టముగాఁబట్టి, అప్పుడు వనజాక్షి నానానోటి వినబడినందున నోకి పెద్దచునువట్టడం నుండునని అని భటులతో నావీధిని పోవుచుండి, నానానోటి, నానానోటి భటులతో నాయుండులోఁబడినది, అట్టిది, కామేశ్వర శర్మ చేతులు వెనుకనుండి బట్టుకొనను. వనజాక్షియు నోకినోటి వచ్చు జాడ దెలిసి బాలానుభయంబుతో నీ మునుపట్ట వనజాక్షి వనుకెత్తెను. అందుభాటులగుభటు నీవుభాటుని మేల్వారిశర్మను జాట్టుపట్టి యుండున్నకొనిపోయి భాటులను గట్టి వనజాక్షి చేతికట్టనువిప్పి నోటిగుడ్డును వీరిరి. అప్పుడు వనజాక్షి అనెను భటుండు నీవువీధిలో లోపలికి బ్రతుకొనను. అప్పుడు మృదు, వెలుతురులోఁ గామేశ్వరశర్మనుభాటులు మునుగా జూచి, యతనిని విడిపింపుడని భటులతో బట్టెను. వనజాక్షి యామాటనిని సాష్టాంగముగా నావట్టి మునుపట్టెను. అప్పుడు రముచేసి విలపించుచు నన విడువనివారెవరని అనెను, కాపాడునుని ప్రార్థించును.

ఆ పెద్దమనుష్యుడు కామేశ్వరశర్మనుబాని “నీమిత్ర, నీచా, అధమూధమా, చందాళా, దోహా, నీశిష్టానితో తెలిసిన యెన్నిమాట లెందలు చెప్పియుండిరి. ఇప్పుడని నీమిత్రుల కాకపోయెనా? బ్రహ్మాజ్ఞుని, నీ చిట్టదీని అమావాయు చేసికొనిన బ్రహ్మణుని మూతుల నీతులు బలముగ నీముగా చేయఁబూనితివిగా! చీ, నీముఖము చూచుటయే పాపము.

కా—లేదు. ఆమెను తురుష్కుల స్వాధీనమునుండి విడిపించితిని. ఆమె నాను పినతల్లి యింటికి బిలుచుకొనిపోవుటకు నేను ప్రయత్నించుచేయగా నామె యందు కష్టముచెప్పి కూతలు పట్టెను. ఇంతయే జరిగినది.

న—అబద్ధపు మాటలు. నన్ను వారి బారినుండి తప్పించి మీయింటికి దీసికొనిపోతరేని నేను నాసంగతి సంతయు వివరముగా జెప్పదను. మా పినతల్లియింటికి బోవుటకు నా కోరికలేదు.

పెద్ద—అమ్మా, భయపడకుము. నీవు నాతోఁగూడ నాయుంటికి రమ్ము. నేను నా మనుష్యులను నీకు దోడిచ్చి, నీ పినతల్లి యూరగు వాములూరి కంపెనను. మీతండ్రిని నే నెఱుంగుదును రమ్ము, కల్లకి వాకిటనే యున్నది. (కొమేశ్వరయ్యను జూచి) నీ నడతనుగుఱించి శివాజీనుహారాజునకు జెప్పదను. అతఁ డిప్పుడు మునుపటివలె లేడు; దుర్నిర్మలగువారిని దండించుచున్నాఁడు. ఆమె బోలికి వచ్చిన నీకావడ వెంటనే గలుగును. జాగ్రత్తగా నుండుము. ఇటులకల్గి వనజాక్షిని బిలుచుకొనిపోయి, కల్లకిమీఁదఁ బెట్టి, కల్లకిని దనయింటికి దీసికొనిపోయెను. ఈ పెద్దనును ఘర్షణిపేగు నాగరాజరావు ఇతఁడు శివాజీచేత రాయబారపు మాటలాడుటకు పంపజల్పాన్ వద్దకుఁ బంపఁబడి, యాపల్లెకుఁ బ్రక్కపల్లెలో విడిసియుండెను. నాగరాజరావు గృహమున సుమారు ముప్పదియాలు సంవత్సరముల వయస్సుగల యొక విధవయు సుమారు ముప్పది సంవత్సరముల వయస్సుగలముత్తైదువయునుండిరి. నాగరాజరా వింటికి వచ్చినతోడనే వనజాక్షి

నటనదలి బైటకొనోయెను. అప్పుడు చూచితోచుచు నున్నప్పుడు
వను జూచి యుద్ధనిగెను.

వి—వెనుబోయి, ఇదియవలె; వనములోని ప్రక్క
గా వచ్చియున్నది.

వె—నదినా, ఈమె నుల్లంబున నున్నదే. అప్పుడు
నూనెగుడు విశెంపెనవడు. అందున నానా నీనునది చచ్చి యున్న
రముతో నామెను జూడవలసివచ్చినది. యుద్ధంబు లేనది.

వి—బహులక్షణము, విధవవలెనయ్యెను? ఈశ్వరగార
మేమి? ఈతలవెండ్లక లేమి. నీనినీ నానానా బోగముదాని
వ లేనున్నది ఇటువంటిదానిని నానా యుద్ధంబు. జెప్పడు అప్పు.

వి—అయ్యో, నేనొక కన్యక లేని యుద్ధము. నానాను
మృలందము జనిపోయితి. నామీ నా గృహమున నున్నది
నింపుడు. నాకు నేన మేతోడు. వేలునకు లేని నేను మీలోను
చొచ్చితిని క్షేమంపుడు.

వి—నీపేరేమి?

వి—నాపేరు వనజాత్మి.

వి—నీ వింశిదూరము పెరిగితిగా నేలవచ్చితివి? నీవ
రముగాఁ దెల్పుము.

వనజాత్మి తన వృత్తిగతి ముగియించి నామూల్యము
ముగి నామకుఁ దెలిపను. నాగగజాభిము నాను
మాటలాడుచుండగా నచటికి మూల వచ్చి యుండు వృత్తిగతి
మంతయు విని మిగుల బహుత్వానమున నుండు అట్టి భార్య
యగు వెనుబోయినుండ వ్యవహారం గాని బహుత్వానము అట్టి
లగు నావిధవమాత్ర మామెయిం దనుచున్నది నీ నామె

విద—అనా. ఆమె మన యుద్ధంలో ముగియెడిది నీ నామె

నామె నానలెనే తల బోడిచేసికొని, రుద్రాక్ష తావళము పేసికొని నిభూతి పూసికొని, కృష్ణా, గామ, గోవింద యని చెప్పుకొనుచు నింకపనులఁ జేయుచుండవలెను ఆచార నిష్ఠులతో మెలఁగవలెను. అటుల లేని పక్షమున నామెను మన యింటఁ బేర్చుట తప్పు. ఇందుల కామె సమ్మతింపకున్న నామెను మరలఁ దురుష్కుల వద్దకే పంపుము; లేకున్నఁ గామె శ్వరశర్త కొప్పగించుము

వ—అంతకంటె జాపు మేలు.

వి—ఇట్టి యనాచారపు బ్రతుకుకంటె జాపుమేలు. నీవలన బ్రాహ్మణజాతికంతయుఁ జెట్టిపేను వచ్చును.

నాగ—నోరుమూయుము. ఇట్టి బిరుసుమాట లింక నాడకుము. ఆమె నా కుమార్తెయే యని నేను భావించి యున్నాను. ఆమె కన్న సానాదులఁ జక్కగా విచారింపుడు.

వనజాక్షి వారింటనే యుండిను. వెంకుబాయిమాత్రము మిగుల నాదరణతో నామెను జూచుకొనుచుండెను అచట వనజాక్షి యగుపడకుండుటకు గయనా మొదలగు వాగు వ్యసన పడుచుండిరి. మఱునాడుదయమున నాగంజగం వధజల్లాను సభకేగి జరిగిన వృత్తాంతమంతయుఁ దెలిపెను. అవజల్లాను మొదలగువారు వనజాక్షిని మరల దమవద్దకుఁ బంపవలయునని యడుగుట ధర్మము కాదని యూరకుండిరి.

పదునేడవ ప్రకరణము.

పాపముట కనుములు మహా గాఢ్మృగ కవు ధునికొట్టుగా నుండిను. మోహనాబి కుమారుడగు శివాబిగ.హా గాజు మహా గాఢ్మృగకెల్ల నపుడు నాయకుడుగా నుండెను. అతని తల్లి

ప్రాయము అందువలననే యితఁడు తన స్నేహితుఁడగు తణ్ణా
డిని తుల్జాపురికి బంపియుండెను. తణ్ణాడి తుల్జాపురిలోఁ జేసిన
కార్యములను మునుపు చెప్పియుంటిమి గదా.

1668-వ సంవత్సరమున నవరాత్రి దినములలో, మహా
ప్రభు నై న్య మొంత సంఖ్య యేర్పడునది తెలిసికొని తురుష్క-
ప్రభువులపై యుద్ధయాత్ర సాగింపుట కేర్పాటులు చేయవలె
నని శివాజీ యుద్ధేశపడినందున, తణ్ణాడి తుల్జాపురికి పంపఁ
బడెను. తురుష్కపాలకులు తమ రాజ్యములో హిందూ
దేవాలయముల విడియఁగొట్టుచు, హిందువుల సొత్తులను
కొల్లఁగొట్టించుచు, హిందువుల దేవాలయములలో ననేక
ఘోరకృత్యము లొనర్చుచు, హిందువుల ననేక విధములుగా
హింసించుచు నున్నందున, బహు హిందువులు శివాజీకి
యుద్ధయాత్రలో సహాయఁ డుటకు సిద్ధముగా నుండిరి.

హిందువుల సందఱ నొకటిగాఁ జేర్చు, తురుష్క-ప్రభువుల
కొండొరులకు విరోధముఁ గల్పించి, తగు సమయముఁ గని
పెట్టి తురుష్క ప్రభుత్వమును బోగొట్టవలెనని శివాజీ
యోజించియుండెను. ఔరంగజీబు చక్రవర్తి బీజపూరు నవా
బుపైకి సేనంపుటయు, బీజపూరులో మగత్రికిని నవాబునకును
భేదము గలుగుటయు, 1667-వ సంవత్సరమునఁ దటస్థించినం
దను, తురుష్క ప్రభుత్వమును దక్షిణహిందూస్థానమున లేకుండఁ
జేయుట కది మంచి సమయముని యొంది, మహారాష్ట్రలో నొక
టిగాఁ జేర్చి, తురుష్కలపై దాడి వెడలుటకు శివాజీ సిద్ధ
పడి యుండెను.

బీజపూరు మగత్రి చనిపోవుటయు, దనకుట్రుల నవాబు
కొలుకొనుటయు, అనెఱ్ఱలా తనపై దాడి వెడలుటయు,

శివాజీకి జాగులమూలమునకుం దెలిసెను. ముల్కాపురములో జరిగిన ఘోరకృత్యములు శివాజీ కిందలగుటచేత (దేవ) ములేదు. శివాజీ యగవజనుడు మగళిగా లేచు చున్నజాల్మాల శిష్యులములకు గనఁ జెంతకు వచ్చునని ముల్కాపురము శివాజీకి తెలిసినచును ముల్కాపురపు వలన దానికడ గలుగు బ్రాహ్మణ కుటుంబ లనని యమోఘ ప్రసాదముల నున్న మహారాష్ట్రము సంగతులను ప్రకటించిరి. కోటపట్టణమున మున గొప్పలగునునని భయమును పుట్టి మహారాష్ట్రమును విడిచి

అనిర్విద్యుతవంశమును బోలెరింప బడిన మహారాష్ట్రమునందఁ జును ప్రకటించిరి. కోటకు గుంపులగుంపులును వచ్చుచుండిరి. ప్రతాపగిరి కోటకుండగు బ్రహ్మదేవములము ప్రకటించిరి. మును పల్లెయొకటి కొండకుం దగ్గరను నుండెను. పల్లెనొకటి కోటకు దారియొకటి యేర్పడియుండెను. ఈ దారిలో కలగలముల గొప్ప వృక్షములు పుష్పశోభితముల యుండెను. ఈ ముల్కాపురపు నుదయము మొదలు వనహారములు సమృద్ధముననే యుండెరి. ఈమహారాష్ట్రము దృష్టాంతము గలిగినవలనను, పల్లెనొకటి చాచాయ గలవానును, కోటకును బ్రాహ్మణులము ప్రసాదించెరి. ఒక్కొక్కమనుష్యులను గొడిభుజముమీనుగా నుండుననునను నెడనుభుజముమీనునగుటలో ములక బడినవలె యుండును, నడుమున కిను ప్రక్కల గట్టి బడిన విష్ణు బొడుగును, పల్లెనొకటి బడిన డాలును నుండెను. బయట నుండుచూతల పల్లెలకును మునుపిట్ట సభలను బ్రేర్చుట శివాజీకివాడుక; గనుక దామిగుల దురుష్కలప్త యుద్ధయాత్ర వెంటన లసి యుండెనుననుకొని, మహావృద్ధియుల పోషకులను గొల్లగొట్టుటవలన విడిచి భవ లాభము గలుగుననియు నిశ్చయించుకొని, యుద్ధమునకును గట్టె యితులై వారు వచ్చిరి.

శివాజీ యుదయమునుండి తన సభామంటపములో నున్న తృప్తాన యొక సింహాసనముపై నఁగూరుచుండి యుండెను. ఈసభామంటపము పొడవైన స్తంభములమీఁద పూరికప్పు గలిగినది. సింహాసనము క్రింద శివాజీకి విశ్వాసార్థులుగా నుండు మహాగొప్పైన చుట్టుకొని కూరుచుండియుండిరి నాటి నభకు వచ్చిన మహాగొప్ప ముఖ్యులందఱును శివాజీ చెంతకువచ్చి నమస్కారము లొనర్చి పోవుచుండిరి. తనకు నమస్కార మొనర్చిన వానియొక్క యోగక్షేమములను శివాజీ విచారింపుచుండెను. శ్రీమనుజునితోడ నాదరణముతోఁ జల్లగా మాటలాడుచుండెను. గాని యతని ముఖముమాత్రము విన్నవబోయి యుండెను.

శివాజీ పొట్టిమనుష్యుఁడు. ఇతని ముఖమున గాంభీర్య మగుపడకయే యుండును. అతఁడు కొంచెము నల్లనైన వర్ణము గలవాఁడు. పొడవైన ముక్కును, పెద్దకన్నును, చిన్న గడ్డమును కన్నునై కొనలలో వంకరగాఁ దిరిగియుండిన మీసములును నతనికినుండెను. అతఁడు దృఢమైన శరీరముగలవాఁడు. అతఁడు, తన రాజకీయ వ్యవహారము లన్నిటనిఁ గనతల్లికిఁ జెప్పి, యామె యోజన ప్రకారము చేయుచుండుట వాడుక. కనుక నతఁడు నాటి మధ్యాహ్నమున సభకూడుటకు ముందుఁ దన తల్లి బీభీషణునియుండిన గదికేగెను. శివాజీ, యాగడివాకిటి తలుపుఁక్రికి నఁగూరుచుండియుండిన తనతల్లి పాదములపైఁ బడి, సొప్పొంగి గండప్రణామ మాచరింపఁగా నామె వానిని లేపి, ప్రక్కనుఁగూరుచుండ నియోగించి, తణ్ణాజీవచ్చిచేరెనాయని యడిగెను.

శి—అమ్మా ! తణ్ణాజీ యిదివరకును రాలేదు. అందు

వలననే నామనసు మిగులఁ గలవగములలో నున్నది. నీ చెప్పవారి సన్నిధికిఁ బోయియుండువా! కష్టవ్యయమునఁ జేయుననుగుఱించి యుష్ణవారు నీ క్షేమాదు నెలిమియుండవా!

జీ—“నామనసకులం దెలియుము? చంద్రుల మందఱియు గురుభిక్షులము. అట్లే కష్టవ్యయము; కష్టము చచ్చిపోయెను కష్టమునదలఁగఁపడు ‘కష్టవ్యయం బుష్కలనాథిగఁ’ అను నునువాచా కావ్యజలే లక్ష్మీ? గునియును పుష్కలం బుష్కలం బనియును లేవా?

జీ—బీజభూమి పరిచ్ఛేదములతో, భూభూమిల నామనసలన్నియు నడచునట్లే నడులదో. మునున్నది. వాంఛిత్వమున్నయు బహిరంగప్రపంచి.

జీ—మరియు, ముందగుటచేతను నీ క్షేమము బాధింపఁబడి యుండదు. తిన్నయింటికిఁ జేతులు చేసెనామనసు. ముందుగనెవవాడో? (నిదానించి) నేనన్నవాఁడు గుడికి నేల నాతో. పోయి, యేకాంతముగా నామనసు బ్రేరదించి, మామనసు కష్టవ్యయము చేసికొని మూర్ఖుడనిను నీహానితో నను నడుచుచున్నది. నీకు నీవే యోచించి కష్టవ్యయము నిర్ధారించుచు నుండు. ‘కామము స్పృశంజ్ఞాన’ అనునామనసు నమ్మి పనులే నుండు. కష్టవ్యయముచేత ననే ప్రబలశక్తువుల బులుగవలె నును.

జీ—వాడు నన్ను పట్టిన నేనువానిని పట్టెదను. నాకొనవచ్చును జయమును బోరినదిచ్చును. నామనసు పాశ్వర్యమును ప్రయత్నముల నేజినగను; నేను నాభు నీహానిగాను. నాకు దీవెలిచ్చి నన్ను బ్రభుము.

జీ—నీకు బుద్ధిహానిగారి జయమునగు నాకు.

జీ—“అక్షిపాపామయ” నని పట్టెదను. నామనసు మరలిపోయెను.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము.

శివాజీ, సభామంటపమునకుఁ బోయినవెంటనే యా
 కొండమీఁదనుండుదుర్గాదేవాలయములో దేవికిఁ బూజార్చ
 నాభిషేకములు జరపించవలసినదని బ్రాహ్మణుల కుత్త
 రపుబంపెను. సభకు వచ్చినవాగందఱును మఱునాడుఁగూడ
 నచటనే నిలవవలసినదనియు, మఱుచటి దినముననే రాజ
 కీను న్యవహారములను గుఱించిన యోజనలు జరగవలసి
 నదనియు శివాజీ వచ్చినవారి కందఱును దెలిపి, వారికందఱికి
 భోజనమునకే యీటులు చేయించెను.

నాటికొత్త సుగూఢ జనుప్రాద్దేశికైన తరువాత
 శివాజీ తన స్నేహితులతోఁగూఢులూడుచు సభామంటప
 మునకు దిన స్థానిమున నుండఁగా తత్కాలమున గుఱ్ఱముమీఁద
 స్వారి చేయు దావచ్చి మంటపమునకు ముందట గుఱ్ఱముపై నుండి
 దిగి, గుఱ్ఱము నొక సేవనుకు వదిలి, మంటపము లోనికిఁ
 బ్రవేశించెను శివాజీ యతనిఁ గాంచినతోడనే, యెదురేగి
 కొఱిగిలించుకొని, తోడితచ్చి తన సింహాసనమునకుఁ బ్రక్కన
 నొకబల్లపఁ గుఱుచుండ నియోగించి, బయటి విశేషములను
 దెలుపునుని వేడిను

తత్కాలమున నేను నీకుఁ దెలుపఁగల సంగతి విచారకర్తమై
 నదిగాఁగఱువచ్చును అభిజ్ఞానానందమువల్ల సైన్యముతోఁగండ్లెత్తి,
 ముల్లాలినిముట్టడించి, యనేక బ్రాహ్మణుల పఠించి, దేవాల
 యములలోఁ బ్రవేశించి, దేవీ విగ్రహమును క్రిందఁద్రోసి,
 గోర కమును మూలస్థానమునకు జల్లి, యచట నగలను కొల్ల
 గొని, హిందూజనమును బలుతెఱఁగుల బాధించనట. సుమా

రిరువదివేల సేనతో నభజ్జులూ నిప్పుడు ప్రహరణిక్కుల గుండు
యాత్ర వెడలి పచ్చుచున్నాడు కి నవ్వలము యూరి
జాగ్రత్తగుము.

శివాజీ—శివాజీ బ్రహ్మచారిగారోలే యుల నవ్వ
ములు జరిగెనుగదా బ్రహ్మచారిగారోలే యుల నవ్వ
తునుచున్నాను జరిగెనుగదా బ్రహ్మచారిగారోలే యుల నవ్వ
ః రిహాసాస్పాము. సమయమున మారిన బ్రహ్మచారిగారోలే
జరిగినను గీ రిహాసాస్పాము (నవ్వలమున) బ్రహ్మచారిగారోలే
స్వాధీనమున నిప్పుడు యూరి నవ్వలమున బ్రహ్మచారిగారోలే
వారి నెరిగిని జరిగెనుగదా బ్రహ్మచారిగారోలే యుల నవ్వ
వలన వారి నిటను గర్హించి, మారిన బ్రహ్మచారిగారోలే
జేసి, తటాకున బ్రహ్మచారిగారోలే యుల నవ్వ
సేన చాలును.

తత్త్వ—శివాజీగారు నవ్వలమున బ్రహ్మచారిగారోలే
నాగరాజుగారు నవ్వలమున బ్రహ్మచారిగారోలే
గాయబార మంశవ లను

శి—నాగరాజుగారు ! నవ్వలమున బ్రహ్మచారిగారోలే
సభకేగి, నేను బ్రహ్మచారిగారోలే యుల నవ్వ
నాయెడ గ్రహముని కొన్ని యుల నవ్వ
వారు చేయవలసినవియు, బ్రహ్మచారిగారోలే యుల నవ్వ
లో నతనితో నేకాంతముగారోలే యుల నవ్వ
శిష్యముగా వెలుము.

శివాజీ యుల నవ్వలమున బ్రహ్మచారిగారోలే
రాజరా వభజ్జులను దగ్గరనుచు, యూరి నవ్వలమున
చెలిపెను. అంతట నభజ్జులూ బ్రహ్మచారిగారోలే యుల నవ్వ

"వడ్డకుం బంపెను. ఆమనుష్యునిపేరు శేషగిరిరావు. ఇతఁడు మిగులనొడ్డును బొడుపును గలిగిన యెఱ్ఱనిచాయగల బ్రాహ్మణుఁడు. ఇతనికి విశాల నేత్రములును, గంభీరకారమును, సూక్ష్మబుద్ధియుగలదు ఇతఁడు ప్రశాసగిరికివచ్చి చేరినతోడనే శివాజీయంత్రువుమీఁద గొందఱు బ్రాహ్మణు లితని కెదురేగిస్వగతం బొసంగిరి. కొందఱు బోయీలుఁ ల్లకీ నొకదాని నొప్పుకొని పోయి, యతనిని దానిలోఁ గూర్చుండఁబెట్టి ప్రభువు వడ్డకుం గట్టని వేడిరి. కొందఱు మహాంత్రముఖ్యులు మేళతాళములతో నెదురేగి యతనికిఁ బూజనండులు చేసి మరయఁగచేసి యతనినిబల్లకిమీఁదనే యుంచి శివాజీయందఱు సభామండపమునకుం బిలుచుకొని వచ్చిరి ఈరాయబాగము తొచ్చినబ్రాహ్మణుఁడు దనఁ బరహరముతోఁ గూడ సభామండపము చేరినతోడనే శివాజీ యతనికి గంధపుష్పశాంబూలాదు లొసంగి మిగుల మగియఁగచేసెను. అంతట శివాజీక్రింది యుద్యోగస్థుం డొకఁడు లేచి, బీజనూరు సవామున కెదురుగా యుద్ధము చేయుటకు శివాజీకి బలముగాని, యిష్టముగాని లేదనియు, సవాముగాను కోరినయెడలఁ దనసొత్తంతయు నిచ్చుటకు శివాజీ సిగ్గుముగ్గు మొందునట్లును, దనయొక్క కష్టములను గుఱియి విమోచనముల కొరవజాలానుతోఁ గొన్ని మాట లేకొంత ముగించి బిడ్డవలసినయన్ని దనియు శివాజీ చెలిపినట్లు పల్కినను. "అయ్యో బంధము తొచ్చి బ్రాహ్మణుఁ డీసంగతి పవిత్రజ్ఞానునకుం దెఱిగింపఁబడుట బిడ్డము. ఆ బ్రాహ్మణుని కేకంతము గానుండుట. కోరి యుల్లును నతని యనుచుగొని కోరియుల్లును బంధునిరింప నలయు నని శివాజీ తనక్రింద యుద్యోగస్థులను తగ్గవచ్చేసెను. అటులే వారలకు బంధ లేగ్గులుకలదని విన్నవించుటకు

గొనిపోబడిరి. గాయబోగము శీర్షిని శేషగిరి గాఢపువను శివాచి
యగుట పురోహితునిగుట బసవీశ్వరులు బడను. శివాచి నాచి
రాత్రి గాముద్రిక్తాక్షిని తలచునాఁడ, ముఖమెత్తుచు పట్టాళి
పూసుకొని, వోటని గడ్డిమును దోసిలము గొరత మూసికొను
నటుల నాఁడ చేతిగుడ్డినుండువానినొ జేర్చుకొని, గొరత లోను
చగులతో బతులు వెడలి శేషగిరిగాఢపు బోగుదోయి పడను.
అప్పుడుచట బయటనున్న పురోహితునిగిది, శివాచి క్రోధపు
వద్దనుండి గొరుగునుష్యుడను శేషగిరిగాఢపుతో మూడునాడుక
వచ్చియున్నటుల నతనికి గలుపుమన శివాచి అప్పుడు అప్పురో
హితుడం లోఁలికిబోయి, యానరిగెట శేషగిరిగాఢపునిండ నటప
యామనుష్యుని లోఁలికిగొనిచ్చుట నుత్తమ పరిసేవలనదేంక,
శివాచి కాముఖ్యకవును నటపను శివాచి తన మునుపులను
బయటనుగలి, తొనుమాత్రి పొందుట లోలోనికీ గను ప్రవృత్తి
వేషముతో నున్న శివాచి నాచిని తలసికొనదీని డను

శివాచి—అయ్యా! నానమ్మగము.

శే—ఏమి సమాచారము? నీ వెవలెపు?

శివాచి—నేను శివాచి క్రోధమువల్ల గడ్డిములో నోర
డను. రాజగీయ రహస్యములనుగుఱిపి శివాచిమదికొరత లోను
మీతోఁ గొన్ని సంగతులను జూపుచుని నానుత్తమపు పరిచర
దుర నేనిచటికి వచ్చితిని. అతని యుత్తమపునకు నీకర్మముగా
నతనియూగరమును దేచ్చియున్నాను ఇక నాచినినా మూడు
పులలో శ్రేష్ఠులైన బ్రహ్మబలకుఁ గూడఁ దునుష్ఠులనె
వలస జీవించవలసిన కాలమువచ్చినది ముక్తికి శోచనీయము.
తుజ్జాపురమును బాడుచేసి, దేవాలయమున నీధురోఁ డ్దెస్సము
లోనర్చి బ్రహ్మహింస చేయుదుండు తునుష్ఠులు గొలుచు

చుండుటకంటె హీనవృత్తి యేని? నీవంటివ్రాహ్మణులకు వారు దేవాలయములలో గోవాణ్యాదిపాపకర్మంబు లొనర్చుచుండు నపుడు ప్రకృతననుండి చూచుట యెంతకష్టముగా నుండును? అట్టి చూడాలగుఁ గొల్పుట మీకుండగునా?

శే—దానికేమి చేయవచ్చును! నాకు హిందూప్రభువులను శ్రయము దొరకినతిక్షణమే తురుష్కులనేవ వదలుకొందును. కొలువు లేకున్న మాబోటిబీదలు జీవించుట కష్టము.

శివాజీ—నీకట్టి యభిప్రాయముండిన నేను నిన్ను శివాజీనద్దకుఁ బిలుచుకొనిపోయి యుద్యోగ మిప్పించెదను. నాయం నితనికిఁ బూర్ణవిశ్వాసము గలదు.

శే—నీయభిప్రాయ ప్రకార మతఁడు నడచుకొనునని నెఱుఁగుట యెట్లు? నీమాటమూలమున నే నచటికిఁ బోయగదా.

శివాజీ—ముఖ్యమునగుఁ గట్టుకొనియున్న చేతిగుడ్డను దీసివైచి నేనెవ్వఁడని నీకుఁ దెలియునా?

శేష—మహాబాజాగా గా యీవేషమున వచ్చినది? ఏమొశ్చిగ్యము; నేనిదివఱకును జేసియుండినదుష్కార్యములకు నన్ను తీమింపవలెను. నేనును మిగులఁ బశ్చాత్తాపతప్తుడనై యున్నాను హిందూమతోద్ధారణకు నెట్టిపనులనైనఁ జేసెదను. నావలనఁ గాదగిన పనులున్నఁ దెలుపుఁడు.

శి—తూరుష్కుసేనలో నష్టమాంశముకూడ మనకునేన లేనిందున నెదిగఁబియుద్ధముచేయుటవలనఁ బ్రయోజనముండదు.

శే—నేను వారి నీనుమలనడుమవచ్చి యేమరుపాటున నిలుచునటులఁ జేసిన, పర్యోముల నై ప్రదేశముల మీసేనల నిల్పి, యకస్థాత్ముగాఁ దురుష్కులపై బడునటులఁజేసి జయముఁ గొనందా?

శి—మీగంతటి సాయమొనర్చిన జనులనుగూడను
మీరిటులాపర్చిన గొప్పజాగీరులు, గొప్పముఖ్యములు, పాత
వము, విశేషభవమును నొసంగ గలవను.

శివాజీ యిటులాడినాడే సత్య శ్రేష్ఠుని పుత్రులగువారు
గాక సముద్రదీనికిని పొత్తుజొల్లదులకును, ముఖ్యముమొట్టమొదట
యనుచును పడు పొత్తుననే మునుపాన నేటికి పుట్టినా పుట్టినదా
వెను “నేను, శివాజీ గజాను, అతని గోడును, అది వానినామమును
జూచితిని. విక్రమయల్పముగను నుండువలెను నుండును, అతని
మును భయపడవలసినదలేదు. మీ బలముచేయు వానినామము
కును వాస్తవము శివగోతరమున్నను నుండును. వారికి గల శివము వీరము
గొల్పుటనును, మన కొరకములను నామానామములను పొందు
అచుకొనుటను మీరు సేవానమొనర్చి యుండు చివ ముట్టు
యు క్షమనిశోచించుచున్నది. గజా మును అదృష్టమున్నను ముట్టు
శిరలు వేడుటకు సద్ధముగను మున్నను ముట్టుగొట్టుదులగు
మీవంటి పురుషులు లకింకిండు నొక పుట్టు ముట్టును గావత్వము
పెట్టుట శివాజీ కొరకగుట చేత కొనుటకును నున్నను, అట్లొల్లము
కడకిం వను మారమునములలో నొక కొరకగుట ముట్టును
త్తరము నవజొల్లముగను నేర్పును శ్రేష్ఠుని పుత్రులగువారికి గొప్ప
మును బొందిన వానిని ముసలదన మును తుగవముతోను నుండు
లను నవ్వి, శివాజీగోడును బ్రహ్మమునామమును నుండునో
చేయించును. తురుష్కులగుచును చుట్టరిను పోయిన గొప్పము
ఘోరకృత్యములు లేకపోవుటను నిష్కముగను నుండువలెను, నుండు
ల్లాను మొదలగువారికి సంతాపము ముట్టును కొరకగుట ముట్టు
మును లచే బంపబడిన కొరకగుట ముట్టును నుండువలెను
వయనమాయెను.

అఫ్ జిల్లాన్ సేనాసమేతుడై వెడలి ప్రతాపగిరికోటకు పోవుచుండుట, వివాహమహోత్సాహమునకు బంధువర్గముతో గూడవరుడుండుపోవునటుల నుండెను. దారిలో వారేవిధమైన కష్టములును బొందక ప్రతాపగిరికి సమీపమున నున్న జౌలీయను నొకపల్లెను జేరిరి. అచట శివాజీయొక్క కార్యదర్శితో నఫ్ జిల్లాన్ కార్యలోచన మొనర్చి, ప్రతాపగిరికి సుమారర మైలుదూరమున నొకసమీప ప్రదేశమున నఫ్ జిల్లాన్ శివాజీని సంధించునట్లును, ఇరువురును నొక్కొక్కయనుచరునినూత్రము వెంటబెట్టుకొని సేనావిరహితులై మరునాడు దమ సంధి స్థలమును చేరునట్లును, నగట సంధివిషయమైన యెప్పటియును సమక్షమమున శివాజీ యొప్పుకొనునటులను నిశ్చయ పఱచుకొనెను.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము

శురుష్కసేన జిల్లామమున నుండునపుడు ప్రతాపగిరి కోటయందు శివాజీ ముఖ్యులు గుమిగూడి, మటుచాకిరినమునఁ జేయవలసిన కార్యములకై యోచనచేయుచుండిరి. నాటి రాత్రి సుమారు పదిఘంటలకు శివాజీప్రభువు తల్లాజీ నెట్లాజీయనుగుహ రాష్ట్రముఖ్యులతోఁ గార్యలోచన మొనర్చుచుండి యిట్లునియె

శివాజీ—తల్లాజీ, సమస్తమును సిద్ధముచేసితివా?

తల్లాజీ—అయ్యో, సర్వముసిద్ధము. అర్ధరాత్రమునకుఁ గామేశ్వరిగిరి మహారాష్ట్ర యోధులతోఁ గుండి జిల్లామమునఁ జాట్టు ప్రక్కలనుండు నరణ్యములో విడిసి యుద్ధసన్న ధుడైయుండును. ఇచటనుండి 4 ఫిరంగుల శబ్దము వినిబడిన

ముందుదినమునఁ జేసికొనఁబడిన యేర్పాటు ప్రకారము సంధిపు స్థలమునకుఁ బోవుటకు నఫ్జిల్లానును దస్తగిరి సాహేబును సూర్యోదయమైన రెండుగడియల ప్రాద్దునకు భోజనాది కృత్యంబులఁ దీర్చుకొని, యుడుపుల ధరించికొని పల్లకీలనెక్కి వెడలిరి. మహారాష్ట్రబ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు ముందు దారి చూపుచుఁ బోవుచుండఁగా ఖానుగారు బల్లకిమీఁదఁబోయి, కొంతతడవునకు సంధిపు స్థలమును జేరి, యాబ్రాహ్మణునితో నిట్లనియె.

ఆ—ఇదివఱకు శివాజీ యిచటికి రాని కారణమేమి? అతనికొఱకు మేము కనిపెట్టుకొని యుండవలెనా?

బ్రా—అదిగో, (తూర్పుప్రక్కఁజూపి) ఆవచ్చు నిద్దఱిలోఁ బొట్టివాడే శివాజీ మహారాజ్.

అ—చేతు లేల పై కెత్తి కదలించుచున్నాఁడు.

బ్రా—ప్రక్కనుండు జనుల నావలకుఁ బోవునుచు న్నాఁడు. గొప్పప్రభువుగా నుండి మఱియొక ప్రభువుతో రాజ్యాంగవిషయముల మాటలాడుసందర్భమున సామాన్యుల జేరనిచ్చునా?

ఇటుల వారు మాటలాడుచుండఁగా శివాజీతల్లాజీలు సమీపించిరి. అఫ్జిల్లానును త్తరువుమీఁద నాబ్రాహ్మణుఁడును బోయలును దూరమున కరిగిరి. శివాజీ సమీపించినతోడనే యఫ్జిల్లాన్ నెదురుగాఁబోయి నగుమొగముతో నతనికి సలామొనర్చి, మీవంటిగొప్పప్రభువుతో సఖ్యమొనఁగూడినందుకు చాల సంతసించుచున్నానని చెప్పెను. శివాజీయు సలారు సతనికీఁజేసి, ఇంతనిని సంధిపు స్థలమున నేర్పఱచియున్న గుఱారములతోనికిఁ దీసికొనివెళ్లి ప్రక్కనుఁ గూర్చుండెను. తల్లాజీదస్త

గిరి సాహేబులును నా గుడారమునను వచ్చి చేరిన నాను
గుడారమువచ్చి చేరిన రెండు నిమిషములకు తిరిగి, కూచి
యుంచుకొన్ని తన యోగమునుబట్టులతో పట్టణాదును పోయెను
తటాలునః దెగవ్రేసెను. నట్లగుట పోయెను పోయెనటను
నున్నందున పట్టణాదిచే నటులనే జరిగెను. అప్పుడాదును
జంపినవెంటనే తిరిగి యుక్తులు వేసి యుక్తులుగా గూడి
యున్న సేనమలమువచ్చి యుద్ధమునుబట్టుల పట్టణాదువచ్చుట
లను గొట్టి ఫరంగులను గొల్పించుట యట్లగుట వలన వారు
వారలుల నొనర్చిరి.

అచ్చటవచ్చుట ప్రాముఖ్యములను బోలు నున్నను
నను, డాగియున్న మహారాష్ట్ర తోనునాడున్న సేన
మృత్యునైవ్యమును ఫరంగులను తొలగించును గొల్పించుట
భించిరి. ఆశ్వికభటులును బదాతులును దూరము ఫరంగులను
పాటున నుండుటను చూచి పాదాశ్విక ముగ్ధులచే నటులతో
నతిగుడు బాకులతో బాడుచును పట్టణాదును తొలగించుట
మహారాష్ట్ర గుర్రులను పాటును, పట్టణాదులతో నుండు
చుండునాడును, పాటు తొలగించును, స్వేచ్ఛించును
ములాడునాడును నేనొకటముభటులను తొలగించును
పాదాశ్విక దుపాదులపట్టణమును ఫరంగులపట్టణములను
చుట్టయు, గుంపులుగ తొలగించును పట్టణాదును
లను దురుష్కలతోలుగు బాటును తొలగించును
పాటులొరి. తుగుష్కల గుంపులును, ఫరంగులును, పాదాశ్విక
లును మహారాష్ట్ర సాధ్యమగును. తొలగించును
పాదాశ్విక యత్నించిన తుగుష్కలతో మహారాష్ట్ర పట్టణాదు
బట్టవడిరి.

రసూల్లానును, నతని చెల్లెలగు గయానాయును, గతిప
యసరివారముతోఁ దప్పించుకొని పాటిపోయిరి. యుద్ధప్రారంభ
ముననే తమకుఁ గలిగిన ముష్ణును రసూల్లాన్ తెలిసికొనెను.
మల్వగ్రామపు రసూలునకు ముఖ్యానుచరుఁడును, బ్రాణస్నేహి
తుఁడును, బ్రతాపగిరి ప్రాంతములలోఁ జిన్నష్టాడు తిరిగిన
వాఁడు నై నందున, రసూల్లాన్ మొదలగువారిని నలువది
మంది నొక రవాస్యనూర్లమునఁ దీసికొనిపోయి శత్రుసంచార
ప్రదేశమునకు వెలుపలఁ జేర్చెను. యుద్ధసంకులములో నున్న
మహాగాఢ్త్రులు వీరిపోకను గమనింపఁజాలకుండిరి. మఱునాఁటి
యుదయమునకుఁ బ్రతాపగిరి కిరువదిమైళ్ల దూరమునఁ దురు
ష్కుల స్వాధీనముననుండు ప్రదేశమును రసూలు మొదలగు
వారు చేరిరి.

ఇరువదవ ప్రకరణము.

రసూల్లా నిపుడు దీనిని గ్రామమునకు కరూరని పేరు.
అందుఁ దురుష్కులు వేలకొలది కాపురము చేయుచుండిరి.
తుంటుక్కు ప్రభువు లే యీ గ్రామమును బీజపూరు నవాబు
నకు లోఁబడి పాలించుచుండిరి. రసూలు మొదలగువారు
కరూరు చేరిన మఱుదినమున, వనజాక్షి యెచటనుండు
నదియు, నేస్థితిలో నుండునదియుఁ దెలిసికొనిరండని చప్పి
రసూలు చారులను బంపెను. ఇట్లుపంపిన కొన్ని దినములకుఁ
బిష్ణుట రసూలుకడ కొక చారుఁడు వచ్చి యిట్లనియె.

చా—అయ్యో, మీ యు త్తరువు ప్రకారము మేము
పోయి విచారించుటలో, వనజాక్షి రేపు మధ్యాహ్నమున
వాయులూరు గ్రామములో సహగమన మొనర్చియిచ్చి ప్రదేశము

చేసి యాత్మహత్య గావించుకొనఁ జూపునటలుల వేసి, వాఁడు లూరుకుఁ బోయితిమి. అచట వనజాక్షిని బ్రహ్మచారియగుఁ జూచితిమి. అగ్ని ప్రవేశము చేయుట నిశ్చిత్తమనఁ బుణ్యముయే ఆయాగ ననేకుల విచారించి నిజము పోసికొనినది.

రసూ—అప్పుడు ఇట్టి కష్టముల కలిగెను. అగ్ని ప్రవేశము చేయవలసివచ్చి బంధువులు ఇట్లు పడుస్థితియె.

చారు—కామేశ్వరశర్మ వలమూలు లాపము బలాత్కారము జేయఁ బ్రయత్నించుట మీ కింకాగివలెను. మేమే యయియుండును మీ నీవతో నామె వచ్చుచుంటివోడని కామేశ్వరశర్మ కుట్రవలన వనజాక్షి యుక్తియొప్పు కల్గి యామె యెటుక లేకయే బ్రాహ్మణుడు ముంజుమని పోక చిన్న పల్లెలోనికిఁ దీసికొనిపోబడినది. ఇట్లకేమోయు బోయియు కామేశ్వరశర్మనద్ద లంచము తీసికొని యొక్కొ ముచ్చుగి వనజాక్షి కొనిపోబడిన పల్లె కకన్తిశ్శుగా, వాగి రాజుని వసు శివాజీ క్రిందియుద్యోగస్థుఁ డొకఁడువచ్చి, యామెను కామేశ్వరశర్మచే మానభంగము గలుగనీయక కాపాడి, యామెను దన రక్షణలో నుంచుకొనెను.

ర—అటులుండఁగా నీఘోరకృత్యమునను నామెఁఫును కొననేల?

చా—నాగరాజుని వాపను గుమాస్తవ లింజామిగో నుచుఁ గాపాడుచుండెనుగాని, ఆయన యింటిలోనున్న పులిగిను వగు నామె చల్లెలును, బురోహితులు మొదలగు శుష్కస్థ పులి లును, వనజాక్షి యావనవంతులయి, శునుష్యుల నివృధిప మునఁ గొన్నిదినము లున్నందున వాగి రాజుని వాపని వింటు జేర్చుకొండదని నొక్కి వక్కాదింపెరి. అంతట వాగి రాజుని

వామెను వెడలఁగొట్టెను. తనకు దిక్కులేమిచే మిక్కిలి భయపడి ప్రాణత్యాగ మొనర్చి మానరక్షణ మొనర్చుకొనవలెనని సహగమనముచేయుటకు నిశ్చయించెను. అదియుగాక శుష్కవైదికులగు బ్రాహ్మణు లామెను సజాతీయులలోఁ జేరనీయక బాధ పెట్టుచుండుటవలన నామె యీహనికి సాహసించెను. రేపు తప్పుక యీ కార్యము జఱగును.

ర—ఇక్కడి కాపల్లె యెంత దూరమున నున్నది ? కామేశ్వరశర్మ మొదలగు వారచటికి సమీపమున నున్నారు గదా?

చా—ఇక్కడి కాపల్లె సుచూరు పదునాలుగుమైళ్ళ దూరమున నున్నది. కామేశ్వరశర్మ మొదలగువారచటికి రానేరరు. కామేశ్వరశర్మ వనజాక్షివిషయమున నొనర్చిన యపకారములును దౌర్జన్యములును జూచుల మూలమున శివాజీకిఁదెలిసెను. శివాజీ ధర్మనిరతుఁడును బరస్త్రివిముఖుఁడును, దైవభక్తిగలవాఁడును నగు ప్రభువైనందున, నితఁ సట్టి దుష్కార్యముల నొనర్చినఁ గతనశిక్ష విధించదనని కామేశ్వరశర్మకుఁ దెలిపెను. కాబట్టి కామేశ్వరశర్మ వాములూరునకువచ్చుటకష్టసాధ్యము వచ్చినను రహస్యముగాఁ బరివారహీనుఁడై వచ్చును. సహగమన ప్రదేశమునఁ గార్యదర్శకులగు వారు శుష్కవైదికులగు బ్రాహ్మణులు. సోమయాజులు, దీక్షితులు, ఘనపాతులు, సాంగాధ్యక్షులు, శ్రోతులు, ఉపాధ్యాయులు మొదలగు బిరుదులుగల విప్రులే యీ వితంతువుల కనుకూల శత్రువులు.

రసూ—(మల్లారంపు వంకం జూచి) మల్లారరావూ! హిందూసంఘమున వితంతువులపై వైదికులకు ద్వేషముగలదా? వారికి భూతదయ తక్కువా !

జోగొట్టి యువకారముచేయుటయే మాననజన్మ మెత్తినందులకు ముఖ్యప్రయోజనము.

—•—
ఇరువదియొకటవ ప్రకరణము.

తల్లాపురిలోఁ దురుష్క దండయాత్ర యయిన మఱు నాఁడు సాయంకాలమునకు మహాదేవశాస్త్రులును, పార్వ తమ్మయు, గంగాభాయియు, తమ స్వగృహమునకు వచ్చి చేరిరి. ననజాక్షియాత్రము గృహమున లేనందున, మహాదేవ శాస్త్రులు చింతాక్రాంతుడై, యామెను వెదకుట కనేకులను బంపనుగాని, విఫలప్రయత్నముఁ జయ్యెను. దండయాత్ర ముగిసిన కొన్ని దినములకు బాటసారియగు బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు శాస్త్రులుండు నింటికి వచ్చియుండి, వాయులూరను గ్రామమున వనజాక్షియను బ్రాహ్మణవితంతు వింక నాలుగుదినములలో సహగమనము చేయఁబోవు చున్నదనియు, దానిని జూచుటకు వేసవేల బ్రాహ్మణులు పోయెదరనియుఁ దెలిపెను. సహగమనము చేయఁబోవు స్త్రీ తన కూతురుగానే యుండవచ్చునను సందియము గలవాఁడై మహాదేవశాస్త్రులు తక్షణమే భార్యలను వెంటఁబెట్టుకొని పల్లకిన నెక్కి వాయులూరికి పోయెను.

తల్లాపురివదలిన మూడుదినములకు వీరు వాయులూరు గ్రామమును జేరిరి. వాయులూరు కృష్ణానదీ తీరముననుండు గొప్ప యగ్రహారము. అందు దేవాలయము లనేకములున్నవి. ప్రతి సగవార్షిమును బ్రహ్మాత్సనములు జరుగుచుండుట వలన నీ గ్రామమునకు ననేకులు దూరమున నుండియు నుత్సవకాలమున వచ్చుటగలదు. మహాదేవశాస్త్రులును బలుమా

తీయుత్సవకాలములలో నిచాకి వచ్చుచుండినందున నాగ్రామ నివాసియుం దనకు మిశ్రుండును భర్తాశాస్త్ర వేత్తయునగు పదా శివ శాస్త్రులయింట బసచేయ నిశ్చయించి, వాచాలోలోనుండు సంగతిని విచారింపి తెలిసికొని వారి యుంట్లో బోయి, వారు పోవుదారిలోనే, యాసహాగముననున్నప్పుడు విచారింపగా, సహా గమనముచేయఁబోవు స్త్రీ సదాశివశాస్త్రులయింటనే యుండునట్లు తెలిసెను.

మహాదేవశాస్త్రులు ముగియఁగలవాడు పదాశివ శాస్త్రులుండు గృహమునకు వచ్చినతోడనే సదాశివశాస్త్రు లకు రుగఁబోయి, తనయుంటికిఁ బలుచుకొనివచ్చి పేర్లు తిన్నెప్పవ న గూర్చుండఁబెట్టి యుట్లనియె.

సదా—శాము వచ్చుట నాకు మిక్కిలి సంతోషం కరి మైనదిగాని నేడచట పులిండు వొకటి సహాగముననున్నది విడిసియున్నది. ఆమె రాజకీయాద్యోగస్థులచే నిటఁగఁ బెండు బడినది. నేటి మధ్యాహ్న మాసహాగముననున్నప్పుడు కనుక మీరు దయఁచుచి, మన స్త్రీగృహముననుండు దీక్షితులవారి గృహమున నేడు బసచేయుట; లేదా మన యుంటికి రావచ్చును. (తన శిష్యుల నొకనిఁజూచి) ఈ స్త్రీగృహ ప్రక్క యింటికిఁ దీసికొనిపోయి, దీక్షితులతో మీరు వాదాంశముని చెప్పి, యచ్చట విడియించుము. వారి మాటలను నచనఁగి, తిన్నె ము. వారికి భోజన సామగ్రిల నిష్ఠు. (అని మహాదేవశాస్త్రులను జూచి) అయ్యా, మీతోఁ గొన్ని సంగతులు వివాదముగఁ మాటలాడవలయును. లోనికిరండు, (అని లోకమునకు చుకొని పోయి యొకగదిలోఁ గూర్చుండఁబెట్టి తలుపువారినీకొని) మీకు వనవాక్యము యను కుమార్తెగలదా?

మ—కలదు. ఆమెను వెతకుకొనియే నేనిపుడు వచ్చితిని. ఏమి ఆమె విషయమైనసంగతి? తురుష్కులు తుల్జాపురిని ముట్టడించిన దినము మొదలు నేటివఱకు నా కామె యగు పడ లేదు. మీకుఁ దెలిసినసంగతుల శీఘ్రముగాఁ దెల్పుఁడు. ఆమె యెచట నున్నది?

సదా—(కిన్నీరు గార్చుచు) ఆమెయే యిచటనుండునది. ఆమెయే సవాగమనము చేయఁజోవు స్త్రీ. హా, దైవమా! ఇటువంటి సదాబ్రహ్మణునికా యింతదుఃఖము గలిగించితివి.

మ—ఆ. ఆమెయేనా, నాపట్టికా యీకష్టము! ఆమె కి గతియూ వచ్చెను?

సదా—మీరందఱు చనిపోయినట్లు జనులెల్ల నిచటఁ జెప్పుకొను చుండుటయు, గామేశ్వరశర్మ మూలముగ మానభంగము గలుగునను భీతియు నామె కిటుల నిశ్చయించుటకుఁ గారణములు. సవాగమనముతోఁజేరిన వైదిక కాగ్యములన్నియు ముగిసెను. ఇంకేమి చేయనచ్చును? ఇంక నామె విషయమై మీరు చింతించుట గతజలనేశుబంధనము. మీరు మార్గాయాసమున డస్పింనున్నారు. శీఘ్రముగ స్నానం బొనర్చి ఫలాహారము చేయుఁడు.

మ—నే నామెను జూడవలయు నను భ్రమతో నున్నాను. ఏదీనివిషయము లామెతో మాట్లాడుటకు నేర్పాటు చేయుఁడు.

సదాశివశాస్త్రి లాప్రార్థన కింగీకరించి యతనిని వనజాక్షి గుండుటచోటునకుఁ బిలుచుకొనిపోయెను. వనజాక్షి గుండుంట్ల మొక వద్దనికొలమైనగది అందు బ్రాహ్మణస్త్రీల నేకులు గంధపుష్పాక్షతలఁ బల్లెరములనిడుకొనినిలిచియుండిరి.

మునను, హస్తములను, విభూతిపూసికొని కంఠము రుద్రాక్ష పేగులను బూని వేదమంత్రంబులం బఠింపుచు, పల్లకివెంటం జనుచుండిరి. వీధిలోనుండువారందఱును “జయకాళీ, జయజయ తుల్జామహా” యని కేకలు వేయుచుండిరి. మహాదేవశాస్త్రులు దూకిపోవు మానసుడై పల్లకివెంటనే పోయెను.

కొంతవడికి పల్లకి శ్లోకాన భూమిచేరెను. చితియందు గంభీరః గర్జిలును బిడుకలును పేర్వబడియుండెను. ఎనివద్దం బల్లకిం నిలువబడెను. ముఖ్యపురోహితుడు వనజాక్షిని వెంటం బెట్టుకొని, చిత్రిక్ష్మ నిలిచి కొన్ని మంత్రములు పఠించి, నితక మూడు ప్రసాదము లొనర్చి, నీవగుదు దర్శనోదయం బడి కనుండు బెట్టంబడియున్న పురుషవిగ్రహము ప్రక్కన శయ నింప నలయునని వనజాక్షి కాజ్ఞాపించెను అంతట వనజాక్షి దూకిపోవుమకున్నమానసుగాలై, కన్నీరుగాడ్చుచు నిమిషము నిలిచి, మూగ్ధునింది కొంతవడికి దెప్పిటిల్లి లేచి చితికిక్రడ ఊణ మొనర్చెను. మహాదేవశాస్త్రులు దూరమున నిలిచి ముఖమున్న న గుడ్డ కప్పకొని యేడ్చుచుండెను.

కామేశ్వరశర్మ, వనజాక్షి, సహగమన సమాచార మును, గొందఱు వైదికబ్రాహ్మణులవలన విని, తత్కామేప్రయాణమే సహగమనమునకు నిగ్గయించబడిన దినము కడయ మగున జాము ప్రార్థనకు వాఱులూరికి వచ్చెను. వనజాక్షి యెడల నితడు చేసిన దుండగములను విని, ఇది నామే విషయముని దౌర్జన్యము చేసినచో గతినతిత్ సతేనికి విధించునట్లు శివాళి యునికి దెప్పియుండెను. కొబ్బరి యితడు కరివార హినుడై వాఱులూరికి వచ్చెను. వనజాక్షి, మోహనాంబు టకిని దగ్గనందున గడకొడినమున జూచి రావలెనను నభిలాష

తోను, సామోహానుమున హా వేళ నవకు సావ్యభూషణము
నాశతోను నతడు వచ్చును

సాధ్యమనంత యొక్క పువ్వు చేరి, యుగళములు ముగ్ధు లుచే
రక్షింపబడినదిగో వనజాక్షిని, గోపామణి ధూళిని పట్టుచు
యెంచి, రసూలాను మూలగును యుగళభటులను పుట్టు బట్టు
కొని, తుపానులు మొదలగు నా కుగళములతో నాచుట యుద
యము ప్రయాణము, యూ ధ్య శానభూమికి సమీపమున
నున్న చిన్న యడవికి జంపబుట్టెను పచ్చి చేయు నామ
కొండలు యుగళభటులను బ్రహ్మావేషములతో నెఱవ
భూమికి జోయి బ్రహ్మానులతో గలసి యుడి, యుదగిరి
వనజాక్షి వచ్చి పంటనే యునిని దాసుదాసియు పువ్వు
కింపునటు లాజ్ఞాపించు. ఆ భటు లటులనే యుగళములను
ఆముగళముల యుగళములను సేద్యమును గను వారి సే, భటులు
తో శ్లో శాన భూమికి నటించు వచ్చును. అప్పుడు వనజాక్షి
మూర్ఛదీరి చితికి బ్రహ్మాణ ముగళము. యుగళభటు
లకిస్తామిగల బడ బడినల పువ్వు ముగళ, చితిలోని
కట్టల నతికొని యుగళం బునిన నాని, యుగళభటు లునా
కులప్రేటులును కిక్కుల పోటులును గలిగియుండు బుగళము
లైరి ఆ పకుయములలో రసూలాను వనజాక్షి పువ్వులగా
నెత్తుకొని తం యశ్వమును బట్టు లాను గా యుగళము
నెక్కను. ప్రక్కనున్న కంఠివైదిగ్గ వనజాక్షిని వదిలించు
నెంచి యుగళోనున్న కిత్తినిమానికొని సూర్యమును గాని భూ
గాని, సమీపమునున్న సుమగ్ధ యాధు పట్టును గా మేర్వ
రశర్మ పడబడి యతని శిరస్సును పోకి పువ్వు పోకియించి,
రసూలును వనజాక్షిని గుట్టును పట్టుకొని పంటవాగుట్ట

తత్తణమే కదలిపోయెను. నాటి సాయంత్రమునకు, దాను ముందు విడిసియున్న గ్రామమును, రసూల్ఖాను చేరి, యట కొక బ్రాహ్మణుని బిలిపించి వసజాక్షికి నన్నపానాదు లిచ్చు నటు లేంప్ టానరెను. అనంతర మతఁడు మూఁడుదినము లాయూరిలోనుండి, నాల్గవదినము వసజాక్షిని బిలుచుకొని బీజపూరుకుఁబోయి, యట నామె కొక ప్రత్యేకగృహంబును గుదిర్చి, భోజనాదుల కొక బ్రాహ్మణ నేర్పఱచెను.

వసజాక్షి మొదలగువారు బీజపూరు చేరిన కొన్నిదినములకు, రసూలు చెల్లెలగు గయానాకును వసజాక్షికిని గాఢ మైత్రి గలిగెను. అందువలన గయానా నవయావనదశయందున్న వసజాక్షి సుందరరూపమును జూచి, యనాథయై యుండు నామెయొక్క దుస్థితికి దుఃఖమును బొంది, యామెను వితంతు కష్టమునుండి తొలగింపవలయునని నిశ్చయించెను. జారత్వాది దుష్టగుణము లామెకు లేకుండుటయు, స్వజాతి బంధువులతో నామె చేగుటను సాధ్యము లేకుండుటయు, జక్కగా విచారించి తెలిసికొని, యవివాహాతుఁడై యున్న తనయన్న రసూల్ఖానునకు నీమెకును వివాహము జరిపింప వలయునని యెంచి, తన తలంపును రసూల్ఖానునకును వసజాక్షికిని చెలిపెను రసూల్ఖా నంగీకరించెను. కాని, హిందూ మతమందుఁ బూర్ణమైన నమ్మకము గలిగినందువలన వసజాక్షి తన మతాచారములను వదలి పెండ్లి చేసికొనుట కిష్టము లేకుండెను. భోజనమునందును, మతాభిప్రాయములందును సంబంధము లేక, వీరికి వివాహాదులుజరుగు నటుల గయానా యేర్పాటుచేయుటకై యొకనాఁడు వసజాక్షి యుండు గృహమునకు రసూలును బిలుచుకొని వచ్చి, తన యిష్టమునూత్ర ముచేసినుండుననుయమున వసజాక్షితో నిట్లనియె.

గమూనా—అప్పుడు, నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 కీతము, ఇది నవనవన నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 మూడున్న యిదియు బ్రహ్మ మూడునీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 లేక నిన్ను శత్రువు యీ నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 దలు పేటోక స్త్రీ కిదియిది యిది యిది యిది యిది.
 దిక్కులేసి యిదియిదియిది యిది యిది యిది యిది.
 నవనవ గమనము దిక్కులు, నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 అంతరికష్టములు గలిగి యిది, మూడు నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 కొనిన నీ చుట్టూ యీ శత్రువులెట్లు, నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 రాలిని నీ జూడ లేదు

వన—అప్పుడు, బలవంతముగా నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 లును నీ మూడునీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 కుండుదుము తలచుకొని నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు !

ర—వీరికి ముందు నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 పొంపిచుమనగి నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 దైవధి నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 నను నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 వారికి ముందునీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 నకు ముఖ్యకొరిగెదలు నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 నీకు బలవంతము, నీకు బలవంతము, నీకు బలవంతము.
 కొనుదును దుష్టులను, నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 మును దుష్టులను, గెలుగు నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 తర్రు వధి కీల శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 బలవంతముగా నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.
 యునగు నీవు శత్రువుల శత్రువులను, నీకు నీకు శత్రువు యీ నీకు శత్రువు.

నుండి తప్పించుకొని నిమ్మళము గనుటయు దైవ సహాయము వలననే గదా.

వ—సత్యవర్తనగలవారి కిట్టియాపదలు గలుగనీయకయే దైవము కాపాడరాదా? దైవము దుష్టుల కింతశక్తియేల నిచ్చెను

ర—ఆపదలు గలుగుటచేతనే వీరికి శాశ్వతమైన కీర్తి గలుగుచున్నది. ఆపదలు లేకున్న సాధువుల గుణము లంత ప్రకాశింపవు. ఆపదలు, ఓర్పును, దైవభక్తిని, భూతదయను, లోకజ్ఞానమును వృద్ధి చేయుచున్నవి. దుష్టులు లేకున్న శిష్టులయుత్కృష్టత స్పష్టముగాదు. దుర్యోధనుడు లేకున్నబాండవు లంతకీర్తిని గందురా? హిరణ్యకశిపుడు ప్రహ్లాదుని శైశవముననే జంపియుండిన ప్రహ్లాదుని జనులు స్మరింపవలసిన యావశ్యకత యుండునా? అతని చరిత్రవలన లోకులకుఁ దెలియదగిన నీతి యుండునా?

వస—నిజమే; జనులకు లోకజ్ఞానముగూడ నిడుమలు పడుటచేఁ గలుగుచున్నది. నా స్వజాతివారివలన నాకెగ్గుఁగలుగుటయు మీచేతఁ గాపాడఁబడుటయు మతజాతిభేదములు లేక యొక్కొక తెగయందును సుగుణవంతులును గ్రూంతులున్నారని తెలుపుచున్నవి. నన్ను విపత్తిముద్రములో మునుగనీక కాపాడి దరిచేర్చిన మీకుఁ గృతజ్ఞులనైయున్నదానను. మీకు నేఁజేయఁగల ప్రత్యుపకారము లేమియో నాకుఁగల విచారము.

గ—నీవు చేయఁగల ప్రత్యుపకారము లే? యేమి? నీవతని వివాహము చేసిననుటయే ప్రత్యుపకారము వీనికి నీవు సమ్యక్ఃవలయునని బుద్ధిశాలివగునీకు నేను జెప్పనక్కఱలేదు.

వ—నా స్త్రాణమును దేహమును వీడని ప్రియభర్తావని కనుక నేను దీని కే మూత్రము కట్టెడి వ్యక్తులను

రసూ లదివఱకు దండములమును మూత్రస్రావభంగములు గలుగనీయక తన్నుం గొప్పొడిచుచుండుట, అం వివాహానీ తనజాతివారివలన వదలబడి, స్త్రీలగులు జరిగిరి ఘోరమును బొందుటను సాధ్యము చేయుచుండుటవలనను గన్పట్టుచుండు రసూలును వివాహము చేసికొనుట కంగీకరించును. అప్పుడు గొన్ని దినములలో రసూలును వనజాతీయ వివాహము మిక్కిలి సేవకు కగా జరిగెను. వీరి స్నేహము యూహ్యము నిష్కలతము ఉచితయుండెను; రసూలు నా మేవలన నిష్ఠానుసంహరించుట గాంచి వేటువివాహము చేసికొనకయే తన సేవయొక్క గాంచియు.

ప్రవారసింగు, తన పొడిగిరి ప్రకారము దీనిని చేయుచుండినందున, బీజపూరు సవాలు 10000 స్త్రీలము నిష్ఠా గ్రామమును ముట్టడించుట కిరిపను. (ఇది) దా స్త్రీల సేవలలో జరిగిన యుద్ధములో ప్రవారసింగు మోసాగునాడు మోసాలైరి. ఇట్లు గ్రామమును బీజపూరు సవాలుగా కట్టిమోచుకొనిరి.

సమూహము.

చెన్నపురి: వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు ఆంగ్లము.

‘వావిళ్ల’ ప్రెస్సున ముద్రించుచున్నది.

